

**UCHWAŁA NR XXXVI/245/2022
RADY GMINY STOLNO**

z dnia 26 stycznia 2022 r.

w sprawie przyjęcia Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami dla Gminy Stolno na lata 2022 - 2025

Na podstawie art. 18 ust.2 pkt 15 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2021 r. poz. 1372 i 1834) oraz art. 87 ust. 3 i ust. 4 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2021 r. poz. 710 i 954) uchwała się, co następuje:

§ 1. Przyjmuje się Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Stolno na lata 2022–2025, zaopiniowany pozytywnie przez Kujawsko - Pomorskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, stanowiący załącznik do uchwały.

§ 2. Wykonanie uchwały powierza się Wójtowi Gminy Stolno.

§ 3. Uchwała wchodzi w życie z dniem podjęcia i podlega ogłoszeniu w Dzienniku Urzędowym Województwa Kujawsko - Pomorskiego.

Przewodniczący Rady Gminy
Stolno

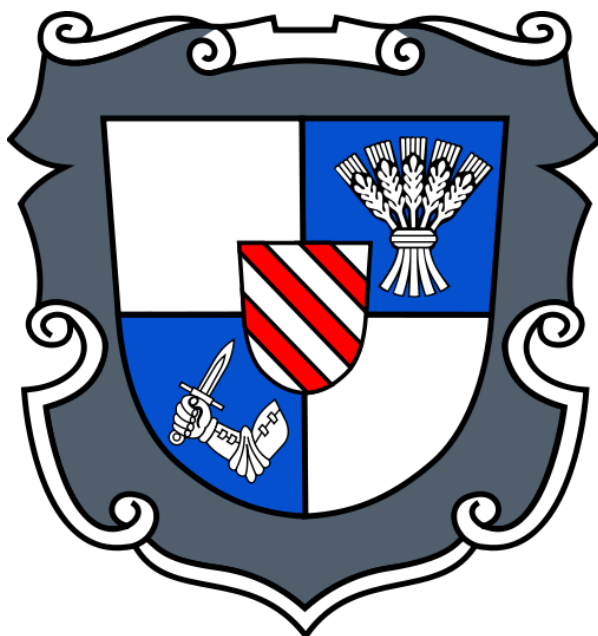
Paweł Pudrzyński

Załącznik do uchwały Nr XXXVI/245/2022

Rady Gminy Stolno

z dnia 26 stycznia 2022 r.

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY STOLNO NA LATA 2022 - 2025

**STOLNO
STYCZEŃ 2022 R.**

Spis treści

1. Wstęp	- 3 -
2. Podstawa prawna opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami	- 4 -
3. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce	- 4 -
4. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego	- 11 -
5. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego.....	- 13 -
6. Charakterystyka zasobów i analiza stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy.....	- 15 -
7. Zarys historii obszaru gminy	- 18 -
8. Rejestr zabytków z terenu Gminy Stolno	- 25 -
9. Gminna ewidencja zabytków dla Gminy Stolno	- 26 -
10. Zabytki archeologiczne z terenu Gminy Stolno	- 27 -
11. Zabytki o najwyższym znaczeniu dla gminy.....	- 30 -
12. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego gminy; analiza szans i zagrożeń.....	- 31 -
13. Informacja na temat realizacji działań w latach 2018 – 2021.	- 33 -
14. Cele i kierunki działań programu opieki na lata 2022 – 2025.	- 33 -
15. Zasady oceny realizacji programu opieki nad zabytkami	- 39 -
16. Źródła finansowania programu opieki nad zabytkami	- 40 -
17. Znani ludzie związani z terenem obecnej gminy Stolno.....	- 45 -
18. Informacje na temat materiałów wykorzystanych w opracowaniu.	- 45 -
19. Załączniki.	- 46 -

1. Wstęp

Gminny Program opieki nad zabytkami jest dokumentem, którego zadaniem jest przybliżenie dziedzictwa kulturowego gminy przede wszystkim jej mieszkańcom ale także osobom z zewnątrz, które chciałyby zapoznać się z relikami przeszłości znajdującymi się na danym obszarze. Ponadto określa działania jakie przewidziane są do realizacji w okresie od 2022 r. do 2025 r. Przedmiot opracowania obejmuje gminę Stolno w jej granicach administracyjnych, jednak należy zauważyć, że nie jest to jednorodny, wyodrębniony obszar, który ukształtował się na przestrzeni stuleci a jedynie teren wydzielony pod względem administracyjnym. Zajmuje on powierzchnię 98,43 km² i składa się z 13 sołectw w skład, których wchodzi 20 miejscowości, siedzibą władz gminy jest Stolno (wykaz sołectw i wsi wchodzących w skład gminy Stolno w załączeniu). Na obszarze gminy znajdują się zabytki i obiekty stanowiące ślady bytności minionych pokoleń, które zamieszkiwały te tereny. Relikty te przyjmują różną postać; od najstarszych, jakimi niewątpliwie są zabytki archeologiczne – osady, cmentarzyska, grodziska, poprzez zabudowania późniejsze jak kościoły o rodowodzie średniowiecznym; osiemnasto i dziewiętnastowieczne dwory, pałace, obiekty przemysłowe (gorzelnie, budynki gospodarcze, itd.) aż po stosunkowo „młode” zabytki jak cmentarze mennonickie, ewangelickie czy katolickie oraz figurki i krzyże przydrożne. Działania militarne szczególnie w wieku XX pozostawiły liczne pamiątki materialne minionych wojen. Należą do nich fortyfikacje twierdzy Chełmno z początku XX w., umocnienia niemieckie powstałe na początku 1945 r. ale także obiekty upamiętniające tragiczne wydarzenia jak masowe egzekucje na ludności polskiej dokonywane przez okupantów niemieckich czy pomniki, obeliski i tablice przypominające o pojedynczych ofiarach okrucieństwa jakie miało miejsce podczas II wojny światowej. Każdy z w/w rodzajów obiektów jest istotnym elementem tożsamości narodowej i historii tych terenów ale żeby mieć wiedzę na temat walorów kulturowych danego regionu należy uprzednio rozpoznać stan zachowania obiektów, skatalogować je, dokonać wartościowania a następnie przewidzieć działania, które należy podjąć aby zachować, wyeksponować i wykorzystać posiadane walory. Tym celom służyć ma rejestr zabytków – prowadzony przez wojewódzkiego konserwatora zabytków; gminna ewidencja zabytków – prowadzona przez wójta gminy a także gminny program opieki nad zabytkami dla gminy, uchwalany przez radę gminy.

Niniejsze opracowanie stanowi kontynuację programu opieki nad zabytkami opracowanego na lata 2018 – 2021. Dokument ten nawiązuje do poprzedniej wersji, pozostawiając zapisy dotychczasowe, tam gdzie stan wiedzy, działań czy potrzeb nie zmienił się natomiast dokonano aktualizacji w punktach, które wymagają zmiany w tym obejmują przyszłe działania i plany a także wskazano nowe źródła finansowania ochrony zabytków.

2. Podstawa prawna opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami

Podstawa prawna do opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami, zawarta jest w art. 87, ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2021 r. poz. 710 i 954) Ustawodawca określa, że dokument ten sporządzany jest przez wójta na okres 4 lat, podlega on zaopiniowaniu przez wojewódzkiego konserwatora zabytków a następnie przyjmowany jest w drodze uchwały przez radę gminy. Program publikowany jest w dzienniku urzędowym województwa oraz na stronie internetowej urzędu gminy. Po upływie 2 lat od jego przyjęcia należy przeprowadzić analizę dokumentu pod względem stopnia realizacji zawartych w nim ustaleń a co 4 lata należy przeprowadzić gruntowną aktualizację. Niniejszy dokument stanowi aktualizację programu opracowanego na lata 2018 – 2021. Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami określa również cele jakie powinien realizować program opieki nad zabytkami, a są nimi:

- 1) uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej;
- 2) zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania;
- 3) wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego;
- 4) podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami;
- 5) określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków;
- 6) podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

Cele te w zależności od specyfiki danej gminy czy lokalnych uwarunkowań mogą ulegać modyfikacjom tak aby w jak najlepszy sposób realizować cel nadrzędny jakim jest zachowanie spuścizny dziejowej dla następnych pokoleń.

3. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce

Ochrona zabytków i dziedzictwa narodowego jest jednym z ważniejszych zadań realizowanych przez organy władzy oraz poszczególnych obywateli. Ma to odzwierciedlenie w przepisach prawa poczynawszy od najważniejszej ustawy jaką jest Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej, zatwierdzona w dniu 2 kwietnia 1997 r. przez Zgromadzenie Narodowe (Dz.U.1997.78.483 z późn. zm.) gdzie w art. 5 zawarto zapis: Rzeczpospolita Polska strzeże niepodległości i nienaruszalności swojego terytorium, zapewnia wolności i prawa człowieka i obywatela oraz bezpieczeństwo obywateli, strzeże dziedzictwa narodowego oraz zapewnia ochronę środowiska, kierując się zasadą

zrównoważonego rozwoju. Natomiast w ustępie 1, artykułu 6 ustalono: Rzeczpospolita Polska stwarza warunki upowszechniania i równego dostępu do dóbr kultury, będącej źródłem tożsamości narodu polskiego, jego trwania i rozwoju.

Przepisem szczególnym, regulującym zagadnienia dotyczące ochrony zabytków a zwłaszcza określającym przedmiot, zakres i formy ochrony zabytków oraz opieki nad nimi, zasady tworzenia krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami oraz finansowania prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytkach, a także organizację organów ochrony zabytków jest ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2021 r. poz. 710 i 954). W przedmiotowej ustawie zdefiniowano między innymi pojęcie zabytku, gdyż nie zawsze jest to kwestia oczywista. Zgodnie z tą definicją, zabytek jest to nieruchomość lub rzecz ruchomą, ich części lub zespoły, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową. Takie zdefiniowanie pojęcia zabytku oznacza, że nie jest wymagane aby dany obiekt był w stosownym rejestrze czy ewidencji aby można o nim powiedzieć, że jest zabytkiem. Ustawa w artykule 7 przewiduje określone formy ochrony zabytków, do których zaliczono: wpis do rejestru zabytków; uznanie za pomnik historii; utworzenie parku kulturowego oraz ustalenie ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego. Rejestr zabytków prowadzony jest przez wojewódzkiego konserwatora zabytków z podziałem na zabytki ruchome i nieruchome; pomnik historii ustanawiany jest przez Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej, park kulturowy i ustalenie stref ochrony konserwatorskiej następuje w wyniku podjęcia stosownej uchwały przez radę gminy natomiast decyzje w sprawach indywidualnych wydawane są przez wójta, burmistrza, prezydenta. Ponadto ustawa nakłada obowiązki na organy administracji publicznej (art. 4), obejmujące: zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie; zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków; udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków; przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę; kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków; uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska. Oprócz odpowiednich organów, także właściciele bądź posiadacze zabytków muszą zapewnić następujące warunki: naukowego badania i dokumentowania zabytku; prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku; zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie; korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości;

popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz jego znaczeniu dla historii i kultury.

Mając na uwadze zachowanie dobra narodowego jakim niewątpliwie jest spuścizna kulturowa minionych wieków, ochronie i opiece podlegają, niezależnie od ich stanu zachowania następujące elementy:

1) zabytki nieruchome będące, w szczególności:

- a) krajobrazami kulturowymi,
- b) układami urbanistycznymi, ruralistycznymi i zespołami budowlanymi,
- c) dziełami architektury i budownictwa,
- d) dziełami budownictwa obronnego,
- e) obiektami techniki, a zwłaszcza kopalniami, hutami, elektrowniami i innymi zakładami przemysłowymi,
- f) cmentarzami,
- g) parkami, ogrodami i innymi formami zaprojektowanej zieleni,
- h) miejscami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;

2) zabytki ruchome będące, w szczególności:

- a) dziełami sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej,
- b) kolekcjami stanowiącymi zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych według koncepcji osób, które tworzyły te kolekcje,
- c) numizmatami oraz pamiątkami historycznymi, a zwłaszcza militariami, sztandarami, pieczęciami, odznakami, medalami i orderami,
- d) wytworami techniki, a zwłaszcza urządzeniami, środkami transportu oraz maszynami i narzędziami świadczącymi o kulturze materialnej, charakterystycznymi dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentującymi poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego,
- e) materiałami bibliotecznymi, o których mowa w art. 5 ustawy z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (Dz. U. z 2019 r. poz. 1479),
- f) instrumentami muzycznymi,
- g) wytworami sztuki ludowej i rękodzieła oraz innymi obiektami etnograficznymi,
- h) przedmiotami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;

3) zabytki archeologiczne będące, w szczególności:

- a) pozostałościami terenowymi pradziejowego i historycznego osadnictwa,
- b) cmentarzyskami,
- c) kurhanami,
- d) relikwiami działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej.

Ochronie mogą podlegać nazwy geograficzne, historyczne lub tradycyjne nazwy obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej.

Z przedmiotowej ustawy wynika również obowiązek prowadzenia przez samorządy gminne – gminnej ewidencji zabytków oraz opracowywania programów opieki nad zabytkami. Natomiast szczegóły dotyczące prowadzenia gminnej ewidencji zabytków, umieszczania w niej obiektów oraz wzory kart adresowych zawarte są w

rozporządzeniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz. U. z 2021 r. poz. 56)

Poniżej przedstawiony został przegląd aktów prawnych dotyczących zabytków oraz uprawnień i obowiązków z tym związanych:

USTAWA z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2021 r. poz. 1372 i 1834);

Jednym z podstawowych przepisów określających zadania samorządu terytorialnego jest ustawa o samorządzie gminnym. Ustalono w niej, jakie działania należą do zadań własnych gminy czyli podstawowych obowiązków jakie winna ona realizować i do jakich została powołana. Wśród tych zadań w artykule 7 znajduje się zapis o ochronie zabytków i opiece nad nimi (art. 7, ust. 1, pkt. 9).

USTAWA z dnia 7 lipca 1994 r. Prawo budowlane (Dz.U. z 2021 r., poz. 2351 i 1986);

Ustawa – prawo budowlane, reguluje kwestie związane z przebiegiem procesu budowlanego, utrzymaniem obiektów budowlanych i ich eksploatacją. W sposób szczególny traktowane są obiekty wpisane do rejestru zabytków oraz znajdujące się w strefach ochronnych ustanowionych w planie zagospodarowania przestrzennego. W odniesieniu do takich obiektów zwiększono rygory w zakresie uzyskiwania pozwoleń na budowę, opiniowania działań budowlano – remontowych przez wojewódzkiego konserwatora zabytków. Budynki objęte rejestrem zabytków przy wykonaniu każdej roboty budowlanej wymagają uzyskania pozwolenia na budowę i wydania przez WKZ decyzji na prowadzenie robót z zastrzeżeniem ich prowadzenia przez odpowiednio wykwalifikowanych specjalistów. Oprócz budynków umieszczonych w rejestrze zabytków ochroną objęte są również obiekty ujęte w gminnej ewidencji zabytków, co do których pozwolenie na budowę lub rozbiórkę wydaje właściwy organ w uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

USTAWA z dnia 15 listopada 1984 r. o podatku rolnym (Dz.U. z 2020 r. poz. 333);

Ustawa ta pozwala na zwolnienie od podatku rolnego gruntów rolnych wpisanych do rejestru zabytków, jeżeli są one użytkowane zgodnie z przepisami o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami – art. 12, ust. 11.

USTAWA z dnia 12 stycznia 1991 r. o podatkach i opłatach lokalnych (Dz.U. z 2019 r. poz. 1170 z późn. zm.);

Podobnie jak w przypadku gruntów rolnych, zwalnia się od podatku od nieruchomości grunty i budynki wpisane indywidualnie do rejestru zabytków, pod warunkiem ich utrzymania i konserwacji, zgodnie z przepisami o ochronie zabytków, z wyjątkiem części zajętych na prowadzenie działalności gospodarczej – art. 7, ust. 1 pkt. 6.

USTAWA z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami. (Dz.U. z 2021 r. poz. 1899);

W ustawie tej zawarte są cele publiczne, do których zaliczono również opiekę nad nieruchomościami stanowiącymi zabytki w rozumieniu przepisów o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami art. 6, pkt. 5. Ponadto ustalono wymóg uzgadniania z wojewódzkim konserwatorem zabytków: zbywania, zamiany, darowizn, oddania w użytkowanie wieczyste, nieruchomości należących do gminy a będących w rejestrze zabytków (art. 13, ust. 4 i 5), a także wnoszenie tych nieruchomości jako wkładów niepieniężnych (aportów) do spółek. Również w przypadku podziału gruntu wpisanego do rejestru zabytków konieczne jest uzyskanie pozwolenia właściwego wojewódzkiego konserwatora zabytków. (art. 96, ust. 1a)

ROZPORZĄDZENIE MINISTRA KULTURY z dnia 1 kwietnia 2004 r. w sprawie nagród za odkrycie lub znalezienie zabytków archeologicznych (Dz.U. z 2004 r. Nr 71, poz. 650);
Rozporządzenie to daje możliwość przyznawania nagród osobom, które odkryły lub przypadkowo znalazły zabytek archeologiczny. Nagroda może być w formie pieniężnej lub dyplomu. Należy jednak zauważyć, że dotyczy to przypadkowego odkrycia a nie intencjonalnego poszukiwania zabytków archeologicznych, gdyż na takie działanie wymagane są odpowiednie kwalifikacje i zgoda wojewódzkiego konserwatora zabytków. Należy również zauważyć, że wszelkie zabytki archeologiczne odkryte podczas badań archeologicznych czy przypadkowo znalezione stanowią własność skarbu państwa i powinny zostać przekazane do właściwego miejscowo WKZ lub muzeum.

ROZPORZĄDZENIE MINISTRA KULTURY z dnia 9 lutego 2004 r. w sprawie wzoru znaku informacyjnego umieszczanego na zabytkach nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków (Dz.U. z 2004 r. Nr 30, poz. 259);

W rozporządzeniu tym dano prawo staroście, umieszczania na zabytkach nieruchomych tabliczki określonej na konwencji Haskiej, która oznacza budynek zabytkowy.

Znak ma kształt pięciokątnej tarczy skierowanej ostrzem w dół, o wymiarach 185 x 100 mm, wykonanej z blachy, na białym tle w górnej części napis: "ZABYTEK CHRONIONY PRAWEM", poniżej tarcza herbowa złożona z błękitnego kwadratu, którego jeden z kątów tworzy ostrze tarczy, oraz umieszczonego nad nim błękitnego trójkąta, rozgraniczonych po każdej stronie białym trójkątem.

USTAWA z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz.U. z 2021 r. poz. 741, 784, 922, 1873 i 1986);

Ustawa ta ma bardzo duże znaczenie dla ochrony zabytków gdyż jest podstawą do tworzenia i wprowadzania planów zagospodarowania przestrzennego, które na obszarze gminy stanowią prawo lokalne. W planie miejscowym określa się strefy ochrony konserwatorskiej i ustala wymagania w celu zachowania danego zabytku, krajobrazu czy przestrzeni. Wskazuje się również pojedyncze obiekty stanowiące zabytki czy to wpisane do rejestru czy ewidencji oraz określa działania jakie mogą być podjęte na danym terenie. Ustalenia te zawarte są w studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego a następnie przenoszone do planów zagospodarowania przestrzennego. W przypadku braku planu miejscowego ustala się

warunki zabudowy w drodze indywidualnej decyzji, która w przypadku terenów i obiektów objętych ochroną konserwatorską wymaga uzgodnienia z WKZ.

USTAWA z dnia 31 stycznia 1959 r. o cmentarzach i chowaniu zmarłych (Dz. U. z 2020r. poz. 1947);

Przepis ten reguluje sprawy związane z budową i utrzymaniem cmentarzy ale również określa sposób postępowania z cmentarzami nieczynnymi i historycznymi czy zabytkowymi.

Ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej (Dz. U. z 2020 r. poz. 194 i 2020);

Ustawa mówi, że działalność kulturalna polega na upowszechnianiu i ochronie kultury (art. 1 ust. 1). Mecenat nad działalnością kulturalną sprawuje państwo i polega on na wspieraniu i promocji twórczości, edukacji i oświaty kulturalnej, działań i inicjatyw kulturalnych oraz opieki nad zabytkami. (art. 1 ust. 2). Mecenat nad działalnością kulturalną sprawują też jednostki samorządu terytorialnego (art. 1 ust. 4). Art. 2 ustawy wymienia formy organizacyjne działalności kulturalnej, wśród których znajdują się obok teatrów, oper, operetek, filharmonii, orkiestr, kin, muzeów, bibliotek, domów kultury, ognisk artystycznych, galerii sztuki - ośrodki badań i dokumentacji w różnych dziedzinach kultury. Prowadzenie działalności kulturalnej jest zadaniem własnym jednostek samorządu terytorialnego o charakterze obowiązkowym (art. 9 ust. 1 i 2). Instytucje kultury, a zwłaszcza muzea, jednostki organizacyjne mające na celu opiekę nad zabytkami, ośrodki badań i dokumentacji, biura wystaw artystycznych, galerie i centra sztuki, Filmoteka Narodowa, biblioteki, domy i ośrodki kultury, świetlice i kluby, ogniska artystyczne, domy pracy twórczej - prowadzą w szczególności działalność w zakresie upowszechniania kultury. Do podstawowych zadań tych instytucji należy między innymi sprawowanie opieki nad zabytkami.

USTAWA z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i wolontariacie (Dz. U. z 2020r. poz. 1057, 202, 1038, 1243 i 1535);

W ramach ustawy, gminy mogą wspierać działalność kulturalną związaną z ochroną zabytków i tradycji prowadzoną przez organizacje pozarządowe (między innymi stowarzyszenia).

Zasady ochrony zabytków, znajdujących się w muzeach i bibliotekach, zostały określone w;

USTAWA z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach (Dz. U. z 2020 r. poz. 902 i 1641); Określa podstawowe ramy i zasady funkcjonowania polskich muzeów. Według przepisów ustawy. Muzeum jest jednostką organizacyjną nie nastawioną na osiągnięcie zysku, której celem jest trwała ochrona dóbr kultury, informowanie o wartościach i treściach gromadzonych zbiorów, upowszechnianie podstawowych wartości historii, nauki i kultury polskiej oraz światowej, kształtowanie wrażliwości poznawczej i estetycznej oraz umożliwianie kontaktu ze zbiorami (art. 1).

USTAWA z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (Dz. U. z 2019 r. poz. 1479). Mówi, iż biblioteki i ich zbiory stanowią dobro narodowe, służą zachowaniu dziedzictwa narodowego. Biblioteki organizują i zapewniają dostęp do zasobów dorobku nauki i kultury polskiej oraz światowej.

Ochronę materiałów archiwalnych regulują przepisy:

USTAWA z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach (Dz. U. z 2020 r. poz. 164, 2020 i 398)

Poza ustawą, jest szereg aktów wykonawczych, które regulują działania z zakresu ochrony i opieki nad zabytkami. Należą do nich:

- *Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 10 września 2019 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz.U. 2019 poz. 1886);*
- *Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 2 sierpnia 2018 r. w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich i badań konserwatorskich przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków albo na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz robót budowlanych, badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, a także badań archeologicznych i poszukiwań zabytków (Dz.U. z 2021 poz. 81);*
- *Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 16 sierpnia 2017 r. w sprawie dotacji celowej na prace konserwatorskie lub restauratorskie przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków (Dz.U. z 2017 poz. 1674 i 731);*
- *Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 28 kwietnia 2017 r. w sprawie Listy Skarbów Dziedzictwa (Dz.U. z 2017 poz. 928);*
- *Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 12 lipca 2017 r. w sprawie sposobu ustalania wysokości i rozliczania dotacji celowej na wyposażenie w zabezpieczenia techniczne pomieszczenia, w którym będzie przechowywany zabytek wpisany na Listę Skarbów Dziedzictwa (Dz.U. z 2017 poz. 1384);*
- *Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 19 sierpnia 2015 r. w sprawie krajowego rejestru utraconych dóbr kultury (Dz.U. z 2015 poz. 1275);*
- *Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 10 stycznia 2014 r. w sprawie dotacji na badania archeologiczne (Dz.U. z 2014 poz. 110);*
- *Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wywozu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz.U. z 2021 poz. 56);*
- *Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 18 kwietnia 2011 r. w sprawie wywozu zabytków za granicę (Dz.U. z 2011 nr 89 poz. 510);*

- *Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 3 lutego 2006 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie odznaki "Za opiekę nad zabytkami" (Dz.U. z 2006 nr 24 poz. 181);*
- *Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 9 lutego 2004 r. w sprawie wzoru znaku informacyjnego umieszczonego na zabytkach nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków (Dz.U. z 2004 nr 30 poz. 259);*
- *Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 25 sierpnia 2004 r. w sprawie organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych (Dz.U. z 2004 nr 212 poz. 2153);*
- *Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 10 maja 2004 r. w sprawie rzeczoznawców Ministra Kultury w zakresie opieki nad zabytkami (Dz.U. z 2020 poz. 1901);*
- *Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 1 kwietnia 2004 r. w sprawie nagród za odkrycie lub znalezienie zabytków archeologicznych (Dz.U. z 2004 nr 71 poz. 650).*

4. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego

Ochrona dziedzictwa narodowego jest ważnym elementem polityki na różnych szczeblach władzy w kraju. Począwszy od sfery rządowej poprzez szczebel wojewódzki, powiatowy do gminnego. Na poziomie krajowym dokumenty mają charakter ogólny i stanowią wytyczne dla opracowań niższego szczebla lub ocenę stanu istniejącego i kierunki przyszłych działań. Do takich dokumentów zaliczyć można: Narodową Strategię Rozwoju Kultury na lata 2004 – 2013; Uzupełnienie Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004 – 2020, której głównym celem jest działanie na rzecz zrównoważonego rozwoju kulturalnego regionów w Polsce. Kolejnym dokumentem jest Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2019 - 2022 opracowany przez Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego, na podstawie płynących wniosków z realizacji Programu w okresie 2014-2017, a także zmianą systemu ochrony zabytków dla którego przyjęto cel główny: „Stworzenie warunków dla zapewnienia efektywnej ochrony i opieki nad zabytkami” poprzez realizację celów szczegółowych: „Optymalizacja systemu ochrony dziedzictwa kulturowego”, „Wsparcie działań w zakresie opieki nad zabytkami”, „Budowanie świadomości społecznej wartości dziedzictwa kulturowego”.

Na szczeblu wojewódzkim do opracowań poruszających zagadnienia ochrony zabytków i szeroko pojętego dziedzictwa kulturowego zaliczyć należy:

- PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI WOJEWÓDZTWA KUJAWSKO-POMORSKIEGO NA LATA 2021-2024 zatwierdzony uchwałą Nr XXXI/451/21 Sejmiku Województwa Kujawsko-Pomorskiego z dnia 26 kwietnia 2021 r.

Jest to dokument, w którym przedstawione zostały cele i kierunki działania w zakresie zachowania dziedzictwa kulturowego na obszarze województwa kujawsko-pomorskiego. Wskazano w nim prawne aspekty związane z ochroną zabytków a

wynikające z obowiązujących przepisów, odniesiono się do dokumentów strategicznych z zakresu ochrony zabytków oraz programów i wytycznych Unii Europejskiej.

Celem strategicznym programu jest dalsze ugruntowanie poczucia tożsamości lokalnej i regionalnej zgodnie z celami określonymi w Strategii rozwoju województwa kujawsko-pomorskiego do 2030 – Strategia Przyspieszenia 2030+

- Plan zagospodarowania przestrzennego województwa kujawsko – pomorskiego, zatwierdzony uchwałą Nr XI/135/03 Sejmiku Województwa Kujawsko – Pomorskiego z dnia 26 czerwca 2003 r.

Ochrona dziedzictwa kulturowego; zmierzająca do ukształtowania struktur przestrzennych umożliwiających ochronę krajobrazu kulturowego i pojedynczych zabytków przed zniszczeniem, degradacją oraz dewaloryzacją, udostępniająca dziedzictwo kulturowe społeczeństwu – str. 61

W celu zachowania dziedzictwa kulturowego województwa dla przyszłych pokoleń uznano za konieczne kontynuowanie działań w zakresie ochrony walorów krajobrazu kulturowego poprzez m.in. : ochronę obszarów o wysokich walorach środowiska przyrodniczego i kulturowego w tym również doliny Wisły; ochronę zasobów kulturowych związanych z osadnictwem holenderskim w dolinie Wisły; ochronę zasobów średniowiecznej urbanistyki oraz architektury obronnej Ziemi Chełmińskiej – str. 78

Uchwała NR XXVIII/399/20 SEJMIKU WOJEWÓDZTWA KUJAWSKO-POMORSKIEGO z dnia 21 grudnia 2020 r. w sprawie przyjęcia Strategii rozwoju województwa kujawsko-pomorskiego do 2030 roku – Strategia Przyspieszenia 2030+

Sprawy związane z ochroną zabytków i szeroko pojętym dziedzictwem kulturowym zawarte są w celu określonym mianem: „Ochrona, zachowanie, odnowa, wzmacnianie i promocja dziedzictwa kulturowego województwa. Kierunek ma charakter ogólny i dotyczy wszystkich działań mających na celu ochronę, zachowanie, wzmacnianie potencjału oraz promocję dziedzictwa kulturowego województwa. Do tego kierunku zaliczają się także działania ratownicze wobec obiektów i obszarów będących częścią środowiska kulturowego województwa, zachowanie tradycyjnej kultury wiejskiej, ochrona, zachowanie, konserwacja i szeroko rozumiana poprawa dobrostanu historycznych budowli zabytkowych, obiektów architektury, budownictwa czy zespołów urbanistycznych i ruralistycznych, dziedzictwa ginących zawodów, wsparcie powstających drobnych kolekcji, tworzenia nowych oraz rozwoju istniejących zbiorów muzealnych i skansenów, będących częścią środowiska kulturowego województwa. Kierunek obejmuje także obiekty sakralne (w tym elementy ich wyposażenia). Kierunek dotyczy także działań towarzyszących ochronie dziedzictwa kultury w ramach miejsc/obiektów objętych rozporządzeniem Prezydenta RP – Pomniki Historii oraz wpisanych na Listę Światowego Dziedzictwa Kulturalnego i Naturalnego UNESCO. Kolejnym działaniem jest kontynuacja Wsparcia opieki nad zabytkami województwa kujawsko-pomorskiego Wsparcie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych prowadzonych przy obiektach zabytkowych położonych na terenie województwa kujawsko-pomorskiego. Projekt ma bezpośrednie przełożenia na zagadnienia rozwoju społecznego poprzez zachowanie, odnowę, przywracanie,

eksponowanie przestrzeni i obiektów istotnych dla kształtowania tożsamości narodowej, regionalnej i lokalnej.

Rozporządzenie nr 11/98 Wojewody Toruńskiego, w sprawie powołania Chełmińskiego Parku Krajobrazowego opublikowane w Dz. Urz. Woj. Tor. Nr 16, poz. 89 z późn. zm.

To rozporządzenie stało się podstawą do objęcia ochroną cennych przyrodniczo, krajobrazowo ale również kulturowo, prawobrzeżnej części doliny Wisły w rejonie Chełmna. Park krajobrazowy swoim zasięgiem obejmuje północną i północno – zachodnią część gminy przylegającą do strefy krawędziowej doliny Wisły. Są to tereny bardzo cenne przede wszystkim krajobrazowo i podlegają ochronie zgodnie z ograniczeniami określonymi dla parku krajobrazowego przez Wojewodę Kujawsko – Pomorskiego.

Na szczeblu powiatowym do opracowań poruszających zagadnienia ochrony zabytków i dziedzictwa kulturowego zaliczyć należy:

- *Powiatowy Program Opieki nad Zabytkami na lata 2020 – 2023 przyjęty na podstawie Uchwały NR SV/112/2020 Rady Powiatu Chełmińskiego z dnia 20 października 2020 r.*

- *Strategia Rozwoju Powiatu Chełmińskiego na lata 2015 – 2025 :*

W dokumencie zauważa się problem dotyczący braku środków finansowych gmin na renowację zabytków (str. 13), natomiast wizytówką Gminy Stolno są zabytkowe zabudowania pałacowe, parki dworskie, dworki rycerskie i inne objekty. Atrakcją są trzy murowane kościoły gotyckie, które powstały na przełomie XII i XIII wieku. Wielką atrakcją turystyczną Gminy Stolno jest zespół fortyfikacji Twierdzy Chełmno datowany na początek XX w. (str. 55)

- *Strategia Obszaru Rozwoju Społeczno – Gospodarczego Powiatu Chełmińskiego z dnia 22 grudnia 2020 r.*

W strategii wskazano do najważniejszych obiektów turystycznych zlokalizowanych na terenie gmin wiejskich należy zaliczyć zespół dworsko-pałacowy oraz kościół w Wabczu (str. 63). W celu wsparcia sektora turystycznego zakłada się wsparcie rewitalizacji cennych zabytków o cennych walorach przyrodniczych i architektonicznych.

5. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego.

Na uwarunkowania wewnętrzne regulujące sprawy ochrony zabytków w gminie składają się w głównej mierze dokumenty strategiczne dotyczące planowania przestrzennego, rozwoju gospodarczego, plany miejscowe ale także budżet gminy i wynikające z niego nakłady na finansowanie ochrony zabytków.

- *Strategia Rozwoju Gminy Stolno na lata 2011 – 2020 z perspektywą do 2023 – dokument ten, przyjęty został przez Radę Gminy Stolno w celu określenia priorytetów i*

kierunków polityki gospodarczej gminy. Zawarto w nim dewizę, zgodnie z którą nadrzędnym celem gminy Stolno jest: **Rozwój społeczno – gospodarczy gminy Stolno i podniesienie poziomu życia mieszkańców przy zachowaniu zasady zrównoważonego rozwoju.** Jednym z celów operacyjnych jest : **Wzrost atrakcyjności gminy** (cel 3), realizowany poprzez:

a – podnoszenie atrakcyjności inwestycyjnej gminy; b – zachowanie walorów przyrodniczo-krajobrazowych gminy; c – promocję dziedzictwa kulturowego; d – wzmocnienie promocji gminy; e – rozwój terenów wypoczynkowych i rekreacyjnych.

- Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Stolno opracowane zostało zgodnie z ustawą o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym a następnie zatwierdzone uchwałą nr XXVI/163/09 przez Radę Gminy Stolno w dniu 9 lipca 2009 r. Zawarte w nim zostały cele i kierunki rozwoju gminy w zakresie kreowania przestrzeni w tym również uwzględniono zasady ochrony zabytków. W dokumencie tym znajduje się wykaz obiektów podlegających ochronie, tj. rejestr zabytków oraz wyciąg z gminnej ewidencji zabytków; opisano pokrótce historię gminy i wybranych miejscowości oraz zaproponowano działania mające na celu ochronę dziedzictwa kulturowego. Ponadto w załączniku graficznym określono zasięgi poszczególnych stref ochrony konserwatorskiej oraz wskazano lokalizację stanowisk archeologicznych ustalonych na zasadzie badań AZP (Archeologiczne Zdjęcie Polski).

Poniżej przedstawiono działania z zakresu ochrony zabytków zawarte w studium ... (str. 32, część 2 studium, załącznik nr 2):

Dla ochrony posiadanych zasobów kulturowych gmina winna przyjąć następujące zasady działania:

- 1) Utworzenie kompletnej ewidencji obiektów (architektury, zabytków techniki, krajobrazów komponowanych, obiektów archeologicznych), o znacznych walorach zabytkowych.
- 2) Tworzenia stref ochrony konserwatorskiej w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego przy ścisłej współpracy z państwową służbą ochrony zabytków.
- 3) Czynne wspieranie przez samorząd lokalny działań zmierzających do utrzymania lub przywrócenia jak najlepszego stanu terenom i obiektom o wysokiej wartości kulturowej lub zabytkowej wskazanym przez instytucje powołane do opieki nad zabytkami na danym terenie.
- 4) Tworzenie planów rozbudowy infrastruktury w oparciu o konsultacje i opinie instytucji powołanych do opieki nad zabytkami na danym terenie.
- 5) Harmonijne wkomponowywanie w krajobraz obiektów nowych, niezbędnych (zwłaszcza związanych ze strefą gospodarczą i użyteczności publicznej) w nawiązaniu do modelu zabudowy tradycyjnej.
- 6) Unikanie zabudowy wielkogabarytowej w bezpośrednim sąsiedztwie obiektów i zespołów zabytkowych.

7) Zharmonizowanie tzw. małej architektury z istniejącymi formami zabudowy oraz prawidłowe wkomponowanie poszczególnych obiektów w obszary o dużych walorach krajobrazowo-kulturowych.

Plany zagospodarowania przestrzennego:

W okresie od listopada 2017 r. do listopada 2021 r. Rada Gminy Stolno zatwierdziła następujące plany zagospodarowania przestrzennego:

- Uchwała nr XXVII/184/2021 Rady Gminy Stolno z dnia 16 marca 2021 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla terenu położonego przy drodze gminnej nr 060201C, obręb Grubno i Rybieniec, Gmina Stolno;

W zakresie zasad ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków, w tym krajobrazów kulturowych oraz dóbr kultury współczesnej ustala się – w granicach opracowania planu nie odnotowano występowania stanowisk archeologicznych oraz innych obiektów, podlegających ochronie konserwatorskiej.

- Uchwała nr XXIX/197/2021 Rady Gminy Stolno z dnia 11 maja 2021 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla terenów położonych przy drodze gminnej nr 060243C oraz autostradzie A1, obręb Gorzuchowo, Gmina Stolno;

W zakresie zasad ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków, w tym krajobrazów kulturowych oraz dóbr kultury współczesnej – w granicach opracowania planu nie odnotowano występowania stanowisk archeologicznych oraz innych obiektów, podlegających ochronie konserwatorskiej.

- Uchwała nr XXXI/212/2021 Rady Gminy Stolno z dnia 10 sierpnia 2021 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla terenu w miejscowości Stolno i Rybieniec

Dla planu ustalono zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków, w tym krajobrazów kulturowych, oraz dóbr kultury współczesnej:

1. W granicach opracowania planu znajdują się obiekty i obszary objęte ochroną konserwatorską oraz ustaleniami planu, wskazane na rysunku planu:

1) stanowiska archeologiczne dla których ustala się strefę ochrony konserwatorskiej, strefę należy uwzględnić na etapie projektowania i realizacji zagospodarowania i zabudowy terenu, zgodnie z wymogami przepisów odrębnych dotyczących ochrony zabytków

2) strefa ochrony ekspozycji zabytkowych fortyfikacji, dla której ustala się:

- zakaz lokalizacji zabudowy w terenach R,

- zakaz lokalizacji zieleni wysokiej mogącej przysłonić zabytkowe fortyfikacje w terenach R,

- zakaz zmiany naturalnego ukształtowania terenu w terenach R

6. Charakterystyka zasobów i analiza stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy.

Obszar gminy Stolno położony jest równolegle do krawędzi pradoliny Wisły, kształtem przypomina wydłużony prostokąt, nawiązujący do przebiegu dwóch dróg

będących głównymi arteriami komunikacyjnymi, tj. droga krajowa nr 1 (Cieszyn, Łódź, Gdańsk) oraz droga wojewódzka nr 55 (ze Stolna do Nowego Dworu Gdańskiego poprzez Grudziądz i Malbork). Krajobraz jest bardzo zróżnicowany i urozmaicony. Znaczną powierzchnię gminy, głównie w jej centralnej części zajmują rozległe równiny, na których znajdują się pola uprawne. Spotyka się jednak również stoki o znacznym kącie nachylenia jak chociażby pradolina Wisły – w północno - zachodniej i północnej części gminy. W rejonie stoku pradoliny Wisły, na granicy z Gminą Chełmno, znajdują się największe zwarte obszary leśne. Należy zauważyć, że gmina generalnie nie posiada zbyt wielu terenów zalesionych stąd tak cenne są wszelkie parki podworskie, nieczynne cmentarze porośnięte roślinnością wysoką, oczka wodne z niewielkimi zagajnikami (wierzba, tarnina). Wskazane byłoby dążenie do zalesiania gruntów o małej przydatności do produkcji rolnej – klas V, VI i VI Z, zwłaszcza jeżeli położone są one na stokach, w wąwozach czy trudno dostępnym terenie. Ma to znaczenie nie tylko pod względem kształtowania krajobrazu ale także stanowi ostoję i schronienie dla dziko żyjącej zwierzyny. Kolejnym istotnym elementem krajobrazu gminy są doliny małych rzek czy strumyków oraz śródpolne zbiorniki wodne. Niewątpliwym urokiem ma dolina rzeki Młynówki położona w północno – wschodniej części gminy na granicy z gminą Grudziądz. Poza pięknymi widokami, teren ten posiada również walory obronne co zostało zauważone już w średniowieczu i wzniesiono na krawędzi wysoczyzny gród obronny, którego relikty zachowały się w formie grodziska. Inne grodzisko w gminie zwane „Poganką” jest równie malowniczo położone na krawędzi pradoliny Wisły oraz strugi Żaki, która bierze swój początek w rejonie Folgowa w Gminie Papowo Biskupie i płynie przez gminę Stolno mniej więcej w połowie jej długości. Z grodziska „Poganka” roztacza się piękny widok na pradolinę Wisły oraz stawy leżące u podnóża wysoczyzny (teren gminy Chełmno), jest to idealne miejsce na wygospodarowanie punktu widokowego, przy czym konieczne jest uprzednie zapewnienie drogi dojazdowej czy chociażby ścieżki rowerowej. Bardzo urozmaicony i pofałdowany krajobraz znajduje się w południowo – zachodniej części gminy w rejonie miejscowości Wielkie Czyste, Małe Czyste, Zakrzewo. Znajdują się tam liczne doliny, porośnięte roślinnością wysoką (drzewami jak i krzewami) płynie meandrująca struga, która łączy jezioro Czyste, z jeziorem Jelenieckim i rzeką Frybą. Jest to idealny teren na piesze lub rowerowe wycieczki. Poza urozmaiconym krajobrazem możemy tam znaleźć także budynki o cechach zabytkowych jak domy mieszkalne szkoła czy kapliczki przydrożne. Na niektórych odcinkach poruszać się możemy drogą forteczną (rokadową) o nawierzchni brukowanej. Jest to ciąg komunikacyjny wykonany na potrzeby Twierdzy Chełmno – zapewnienie zaopatrzenia, sprzętu, żołnierzy do poszczególnych fortów i schronów.

Drogi to także znaczący element tworzący krajobraz. Ich głównym zadaniem jest umożliwienie wygodnego przemieszczania się pomiędzy danymi punktami (miejscowościami); nie bez znaczenia jest jednak to gdzie są one poprowadzone. Jeżeli ma to miejsce w atrakcyjnym widokowo terenie wówczas stają się szlakami turystycznymi idealnie nadającymi się do wytyczenia ścieżek rowerowych. Wskazane jest również zachowanie, pielęgnacja i uzupełnianie przydrożnych drzew.

Sieć osadnicza gminy jest równomiernie rozłożona i oparta w głównej mierze o dawne majątki ziemskie. Praktycznie w każdej wsi znajdował się dwór lub pałac z niewielkim parkiem oraz sąsiadującymi zabudowaniami gospodarczymi. W niektórych miejscowościach, jak np. Wichorze był to cały kompleks zabudowań z gorzelnią, magazynami, stodołami, z których do dziś pozostały niestety w dużej mierze jedynie ruiny. Część z dawnych majątków zostało przejęte przez powstałe na ich bazie Państwowe Gospodarstwa Rolne np. Wabcz, Kobyły itd. Miało to dwojakie znaczenie dla obiektów zabytkowych. Po pierwsze były one zagospodarowane czyli miały gospodarza jednak z drugiej strony prowadzone remonty czy prace budowlane w otoczeniu obiektów powodowały degradację substancji zabytkowej czy otoczenia założenia pierwotnego. Większość gruntów z dawnych majątków została rozparcelowana, ziemia sprzedana rolnikom a budynki, które nie nadawały się do zamieszkania czy remontu popadły w ruinę np. Wichorze.

Wokół majątków ziemskich powstawały zabudowania tworzące osady wiejskie. Część z budynków zbudowane zostało w drugiej połowie XIX w. czy na początku wieku XX. Mają one charakterystyczną dla tego regionu architekturę, z reguły elewację ceglana a ich walory architektoniczne sprawiają, że znajdują się w ewidencji zabytków. Dawne szkoły oraz budynki mieszkalne wraz z zabudowaniami gospodarczymi stanowią walor przestrzenny i charakterystyczny rodzaj siedliska. Taka forma osadnictwa powinna podlegać ochronie i pielęgnacji gdyż staje się formą zanikającą. Obecnie, na terenach typowo wiejskich, przeznaczonych na produkcję rolną, powstają działki mieszkalne jednorodzinne. Często powstają zupełnie nowe obszary siedliskowe w szczerym polu lub w znacznym oddaleniu od dotychczasowych siedzib ludzkich. Jest to o tyle niekorzystne zjawisko, że powoduje nieodwracalne zmiany w krajobrazie, człowiek wkracza na tereny dotychczas niezabudowane, przesłania osie i punkty widokowe. Należałoby koncentrację zabudowy ograniczać do ściśle określonych obszarów poprzez uzupełnianie terenów wolnych w bezpośrednim sąsiedztwie istniejącej zabudowy. Poza korzyściami związanymi z niepogorszeniem krajobrazu ma to również wymierne efekty w postaci mniejszych nakładów na uzbrojenie terenu (wodociąg, kanalizacja, droga, itd.).

Jednym z cenniejszych rodzajów zabytków znajdujących się na terenie gminy są niewątpliwie obiekty sakralne, tj. kościół w Sarnowie, Wabczu i Wielkim Czystym. Budynki, te mają rodowód średniowieczny i pomimo upływu czasu są w dobrym stanie technicznym. Prowadzone na bieżąco remonty obiektów sakralnych (również z udziałem środków finansowych z budżetu gminy) przyczyniają się do zachowania obiektów i ochrony substancji zabytkowej.

Ważnym elementem tworzącym krajobraz kulturowy gminy są obiekty militarne a zwłaszcza umocnienia Twierdzy Chełmno składające się z dużych dzieł obronnych jakimi są forty oraz znacznie mniejszych obiektów – schronów piechoty. Twierdza Chełmno, której znaczna część znajduje się na obszarze gminy, jako obiekt militarny o rzadko spotykanych parametrach – założenie stosunkowo duże oparte o krąg oddalony

o około 4 km od miasta i przeprawy przez Wisłę, które ochraniała. Założenie to nie wpłynęło w sposób znaczący na ukształtowanie terenu czy koncentrację osadnictwa. Pomimo dosyć znacznej liczby obiektów, są one na tyle rozproszone, że wtapiają się w krajobraz, nie powodując jego zakłócenia czy tworzenia dominanty przestrzennej.

Często niezauważonym czy niedocenianym elementem krajobrazu są przydrożne kapliczki czy krzyże. Stawiano je najczęściej na skrzyżowaniach dróg, wykonywano je w różnej technice, były to obiekty drewniane, rzeźby odlewane z gipsu, figurki wolnostojące czy osłonięte. Do budowy postumentu używano kamienia, cegły, nawet betonu obłożonego okładziną ceglana czy klinkierową. Obiekty te spełniają funkcję religijną ale także społeczną – integrują lokalną społeczność, stanowią miejsce spotkań mieszkańców, np. w czasie nabożeństw czy zebrań wiejskich. Ponadto nie bez znaczenia jest ich funkcja kraj obrazotwórcza, w przeszłości stanowiły również drogowskazy, czy punkty orientacyjne.

7. Zarys historii obszaru gminy

Gmina Stolno położona jest w centrum Województwa Kujawsko – Pomorskiego i znajduje się na obszarze Ziemi Chełmińskiej, na wchód od jej stolicy czyli Chełmna. Dzieje obecnego obszaru gminy nierozzerwalnie łączą się z historią miasta Chełmna oraz regionu. Dzieje Ziemi Chełmińskiej są szeroko opisywane w licznych publikacjach naukowych jak i popularno naukowych, przewodnikach i innych dostępnych źródłach jak np. internet, dlatego w niniejszym opracowaniu poruszone zostaną jedynie najważniejsze zagadnienia z historii gminy.

Największe znaczenie dla tworzenia się rzeźby terenu obecnej gminy Stolno miało ostatnie zlodowacenie, kiedy to wytworzyła się wysoczyzna morenowa, w szczególności w centralnej części gminy oraz liczne rynny glacialne i zagłębienia wytopiskowe. Rynnami tymi płyną obecnie rzeki między innymi Fryba, Młynówka, część strumieni wyschła jednak w czasie dużych opadów rynny te stanowią naturalny odpływ z terenów wyżej położonych. Zagłębienia wytopiskowe powstały w skutek wytopienia się poszczególnych brył lodowych i często tworzą tzw. naturalne oczka wodne, położone pośród pól uprawnych, przy czym zauważalna w ostatnich latach susza, spowodowała osuszenie sporej liczby naturalnych zbiorników wodnych. Największa dolina Powiatu Chełmińskiego czyli dolina Wisły wykształciła się również po ustąpieniu ostatniego zlodowacenia. W gminie Stolno znajduje się niewielki fragment tej doliny i to o wysokim zboczu w rejonie wsi Wabcz a dokładnie w bezpośrednim sąsiedztwie grodziska – Poganka.

Do najstarszych śladów osadnictwa na terenach obecnej gminy Stolno należy zaliczyć znaleziska z Wabcza – siekiery gładzone o rodowodzie neolitycznym, czy też siekierka z Czystego wykonana w znacznym stopniu z miedzi co powoduje, że mogła ona być wytworzona w okresie brązu ale równie dobrze jej powstanie można datować na okres eneolitu czyli przejściowy pomiędzy neolitem a brązem, kiedy to były już w użyciu narzędzia miedziane.

Kolejny wyodrębniony okres w dziejach to epoka brązu, który charakteryzuje się między innymi używaniem narzędzi wykonanych z brązu ale także pochówkami ciepłymi. Do najstarszych cmentarzysk na terenie Ziemi Chełmińskiej należy zaliczyć obiekty z Kłęczkowa, gdzie znaleziono charakterystyczną szpilę brązową. W okresie rzymskim, teren Ziemi Chełmińskiej był stosunkowo gęsto zaludniony i zauważa się znaczne ożywienie gospodarcze, związane z handlem o czym mogą świadczyć chociażby znaleziska monet np. w Wabczu – srebrny denar cesarza Wespazjana z lat 69 – 79 n. e. oraz denar jego syna Tytusa (s. 52 Dzieje Chełmna ...); według innego źródła - archiwum WKZ – były to denary Trajana i Wespazjana – poz. 181 z załącznik nr 4.

Osadnictwo na terenach obecnej Ziemi Chełmińskiej w czasie wczesnego średniowiecza rozwijało się dosyć bujnie. Przyczyn takiego stanu rzeczy upatrywać należy głównie w żyznej glebie tego obszaru ale także spowodowane to było położeniem na szlakach handlowych i możliwością wymiany towarów. Początkowo ludność bytowała w osadach otwartych ale z uwagi na rosnące zagrożenie najazdami konieczne było budowanie grodów obronnych. Relikty takich obiektów zachowały się w Sarnowie i Wabczu. Ponadto, w drugiej połowie XII w. działało na tym terenie kilka możliwych rodów rycerskich, które posiadały we władaniu liczne wsie. Rycerz Żyra z rodu Powatów posiadał 26 wsi w tym między innymi Grubno i Kłęczkowo. W tym okresie możemy wyróżnić trzy rodzaje własności ziemskiej, były to: własność rycerska, kmiecia i wiejska. Stan taki utrzymał się również w początkowym okresie panowania Krzyżackiego na tym terenie. Umacniając swoją władzę rycerze zakonni zaczęli budować zamki, w których rezydowali komturowie lub wójtowie. Na terenie gminy nie było takich obiektów, najbliższe znajdowały się w Papowie Biskupim oraz Lipienku. Na przełomie XIII i XIV wieku na tym obszarze ukształtowała się również sieć kościelnych jednostek administracyjnych jakimi były parafie. Powstały wówczas parafie w Wabczu, Sarnowie i Wielkim Czystym, gdzie znajdują się kościoły parafialne. Historyczne wsie, na terenie gminy reprezentują głównie układ ruralistyczny zwany ulicówką, która charakteryzowała się rozmieszczeniem zabudowań wzdłuż głównej drogi.

W XV wieku a szczególnie w czasie trwania wojny 13 letniej, nastąpiło spustoszenie i zubożenie Ziemi Chełmińskiej; pewien rozwój można zaobserwować dopiero po podpisaniu Pokoju Toruńskiego. W owym czasie nastąpiło systematyczne wycinanie lasu na rzecz tworzenia przestrzeni do osadnictwa i uprawy roli, takim terenem był między innymi rejon Wabcza. W wieku szesnastym obserwuje się coraz większe różnicowanie zawodowe na wsi. Oprócz typowych zajęć jak rolnictwo część ludności zaczęła parzyć się młynarstwem, kowalstwem; powstawały również karczmy, tartaki. Zmienił się także ustrój rolny z czynszowego na folwarczny dzięki czemu pojawiły się folwarki, które swoją produkcję były w stanie sprzedawać nie tylko na rynku lokalnym ale również na eksport, czemu sprzyjała między innymi bliskość rzeki spławnej jaką była Wisła. Na przełomie XVI i XVII w. na terenach nizinnych, położonych w dolinie Wisły zaczęło się osadnictwo holenderskie, zwane wówczas „olenderskim”. Koncentrowało się ono na obszarach podmokłych, na glebach urodzajnych ale wymagających przeprowadzenia melioracji do czego niezbędne były urządzenia

melioracyjne – rowy, kanały, śluzy itd. Nowi osadnicy byli pionierami w tej dziedzinie na terenach nadwiślańskich.

Już podczas pierwszego rozbioru Polski, tereny Ziemi Chełmińskiej znalazły się pod panowaniem pruskim. Miało to ogromne znaczenie dla stosunków własnościowych oraz etnicznych tego terenu. Następował stopniowy ale systematyczny i konsekwentny proces germanizacji i osiedlania osadników niemieckich na terenach skonfiskowanych majątków, należących do ludności polskiej. Kolonizacja niemiecka zmieniała wygląd wsi. Powstawały liczne gospodarstwa osadników niemieckich a wraz z nimi kościoły protestanckie – mają one charakterystyczną neogotycką architekturę. Wzniesione są z dobrej jakości czerwonej cegły a przy nich powstawały tzw. pastorówki. Następowало rozwarstwienie ekonomiczne ludności wiejskiej objawiające się w szczególnościubożeniem Polaków. Wraz z postępującym uprzemysłowieniem, folwarki nastawione dotychczas głównie na produkcję rozszerzały asortyment towarów do sprzedaży o produkty przetworzone w gospodarstwie. Budowano wówczas gorzelnie, browary, cegielnie również młyny wodne.

Po powrocie Ziemi Chełmińskiej do Polski, co miało miejsce na początku 1920 r. nastąpiła parcelacja gruntów należących do rządu pruskiego. Stopniowo przywracano osadnictwo polskie, z charakterystycznym, dla tamtego okresu, typem budynku mieszkalnego czyli tzw. „poniatówką”. Jednak nie nastąpiła zasadnicza zmiana stosunków własnościowych i nadal większość gruntów rolnych skupiała się w folwarkach.

Miasto Chełmno wraz z powiatem zajęte zostało przez wojska niemieckie w dniu 6 września 1939 r. zaczęła się okupacja niemiecka a wraz z nią prześladowania ludności polskiej, masowe aresztowania, egzekucje, deportacje na roboty przymusowe. Działania te miały na celu przede wszystkim fizyczną eliminację ludności polskiej a przede wszystkim inteligencji i duchowieństwa. Największa mogiła pomordowanych Polaków z terenu Ziemi Chełmińskiej znajduje się w Klamrach, gdzie rozstrzelano około 2.000 osób. Na terenie gminy Stolno również znajdują się miejsca gdzie ginęli Polacy, najczęściej z rąk swoich sąsiadów – Niemców (członków Selbstschutzu, gestapo, Wehrmachtu). Drugim miejscem pod względem liczby zamordowanych Polaków w Powiecie Chełmińskim była tzw. Piaskownia znajdująca się przy granicy gminy Stolno na terenie gminy Kijewo Królewskie. W miejscu tym upamiętniono śmierć około 800 osób, znajduje się tam pomnik z tablicą oraz znicz. Co roku we wrześniu odbywają się w tym miejscu uroczystości upamiętniające te tragiczne wydarzenia. Oprócz masowych egzekucji rozstrzeliwano również pojedyncze osoby jak np. w Paparzynie gdzie w dniu 9 września 1939 r. zginęła Anna Kalatowska – głaz pamiątkowy z tablicą znajduje się przy głównej drodze. Miejsc takich jest niestety o wiele więcej, o części z nich wiadomo, zostały oznaczone i powinny świadczyć o bolesnej historii, która nigdy nie powinna się powtórzyć.

Okupacja niemiecka zakończyła się wraz z wkroczeniem Armii Czerwonej co miało miejsce pod koniec stycznia 1945 r.

Poniżej znajduje się opis wybranych miejscowości w gminie Stolno:

GRUBNO

Wieś wzmiankowana w 1222 roku jako gród. Do czasów współczesnych zachowało się założenie pałacowe wraz z obszernym parkiem o powierzchni 11,5 ha z licznymi drzewami o cechach pomników przyrody. Park został założony w 1 połowie XIX wieku - wewnątrz wzniesiony został dwukondygnacyjny pałac murowany z dwuspadowym dachem. Remontowany. W sąsiedztwie parku – na wschód od niego znajdują się zabudowania gospodarcze związane z dawnym majątkiem (obory, chlewnie, magazyny). Park w Grubnie należy do najwartościowszych założeń na terenie ziemi chełmińskiej. Jest interesujący pod względem krajobrazowym, (zróznicowana rzeźba terenu, występowanie stawów), kompozycyjnym, jak i ze względu na bogaty w gatunki stary drzewostan. Obecnie teren stanowi własność prywatną. W pałacu prowadzone są od lat prace remontowe. W czasie funkcjonowania Twierdzy Chełmno w Grubnie mieściła się łącznica telefoniczna na potrzeby założenia obronnego.

Z miejscowością związana jest postać Ks. Rudolfa Gawrzyjelskiego - uzdolnionego Redaktora „Przyjaciela Ludu” w Redakcji Chełmińskiej.

GORZUCHOWO

Wzmiankowane z 1403 roku - wieś szlachecka (znane nazwisko rodowe to: Gorszechow - ulega transformacji). Park, ze względu na swoje walory wpisany został w 1985 r. do rejestru zabytków jako dobro kultury pod nr A/293. Dworek pochodzi z ok. 1880 roku, wraz z obiektami gospodarczymi: stajnia, spichlerze. Budowla dworku wykonana jest z cegły na zaprawie wapiennej, utrzymana w złej kondycji – własność prywatna. Budynek jest użytkowany. W latach 1920-1939 zamieszkiwał w nim Gen. Józef Haller. Istniejący obok park krajobrazowy o obszarze 1 ha z drzewostanem o rozmiarach pomnikowych (m. in. jesion, lipa) jest mocno przetrzebiony.

KLĘCZKOWO

Na terenie wsi znajduje się zespół dworsko- parkowy, wpisany w do rejestru zabytków jest park. Dworek zbudowany został w XVIII wieku, w otoczeniu parkowym typu krajobrazowego, z przewagą lipy drobnolistnej. Jego wygląd nacechowany jest elementami klasycystycznymi z XVIII wieku. Wielokrotnie był odnawiany - w roku 1929 został rozbudowany - wynajmowany przez lokatorów, zachowany jest w dobrej kondycji budowlanej. Stanowi własność Gminy Stolno.

Z Klęczkowem związane są takie postacie jak biskup Wojciech Leski czy drukarz Szczepan Józef Gólkowski. Na ścianie dworku znajduje się tablica pamiątkowa o następującej treści:

Tablica pamięci Szczepana Józefa Gólkowskiego ur. dn. 25 XII 1787 r. w Klęczkowie, założyciela pierwszej drukarni i księgarni w Chełmnie, wydawcy pism i czasopism w języku ojczystym, działacza i patrioty okresu zaboru pruskiego. Społeczeństwo Gminy Stolno.

KOBYŁY

Dwór wraz z parkiem krajobrazowym powstał w II poł. XIX wieku na powierzchni 2,3 ha, przy czym do rejestru zabytków wpisany został jedynie park (Nr rejestru zabytków A/295). Obiekt mieszkalny był rozbudowywany przez Strubinga. Zachowały się również zabytkowy spichlerz, owczarnia, kuźnia oraz poza murami folwarku murowany czworak z 1887 roku. Dwór jest zamieszkiwany, stanowi własność prywatną. Park jest enklawą zieleni wysokiej na terenie bezleśnym, posiada nie tylko znaczenie kulturowe ale i ekologiczne, znajduje się wśród pól z dala od szlaków komunikacyjnych, nie jest podatny na zanieczyszczenia. Wśród drzew dominują jesiony, klony, a z pomnikowych można wymienić cis pospolity,

Z miejscowości tej wywodzi się Jakub z Kobył - Członek Towarzystwa Jaszczurczego, walczącego z Krzyżakami. Po podpisaniu pierwszego pokoju toruńskiego w 1411r. i rozpoczęciu represji w stosunku do członków Jaszczurkowców przez mistrz Krzyżackiego von Plauena Jakub z Kobył ucieka do Polski wraz z kilkoma braćmi.

MAŁE CZYSTE

Wzmiankowane w 1266 roku jako wieś biskupia. Cennym walorem przyrodniczym jest jezioro o powierzchni 46 ha, na którym znajduje się malowniczo usytuowana wyspa, własność Skarbu Państwa (zarządzający - Agencja Nieruchomości Rolnych). Na terenie miejscowości znajduje się fort piechoty a w niewielkiej odległości od niego znajduje się nieczynny cmentarz ewangelicki. Na terenie tzw. Parowy położonej na terenie Gminy Kijewo Królewskie tuż przy granicy z Gminą Stolno, znajduje się miejsce straceń około 800 Polaków.

PAPARZYN

Wieś wzmiankowana w 1394 roku jako wieś królewska. W miejscowości istniał niegdyś dwór, który ze względu na swój stan techniczny rozebrano został w roku 1980, obecnie znajduje się w tym miejscu stacja paliw. Do naszych czasów zachował się park założony w XIX w., bardzo ubogi, zaniedbany, z różnorodnym drzewostanem: głównie brzozy, jesiony, jarzębiny. Z pierwotnej powierzchni, szacowanej na 4,9 ha zachowało się zaledwie ok. 0,88 ha terenu zielonego (dz. Nr 204 i 206/4).

PILEWICE

Wieś wzmiankowana w 1403 roku-jako wieś rycerska. Pozostałością po zespole dworskim jest tylko park o powierzchni 2,5 ha według WKZ (1,83 ha, wg danych z ewidencji gruntów gminy), założony w XIX w, z drzewostanem o charakterze pomnikowym,

Z miejscowością związana jest postać historyczna Mikołaj z Pilewic - Członek Towarzystwa Jaszczurczego, walczącego z Krzyżakami. Po przegranej bitwie pod Grunwaldem w 1410 r. i po podpisaniu pierwszego pokoju toruńskiego w 1411r.

nastąpiły represje w stosunku do Jaszczurkowców ze strony wielkiego mistrza von Plauena. Udało się Krzyżakom uchwycić Mikołaja z Pilewic, który wraz z Janem z Pułkowa zdobył Kowalewo i oddał miasto królowi. Na rozkaz Plauena Mikołaj z Pilewic został stracony.

ROBAKOWO

Wieś wzmiankowana w 1422 roku - początkowo jako wieś rycerska, później jako szlachecka. Znajduje się tam zespół dworsko-parkowy położony na krawędzi skarpy nad polodowcowym jeziorem. Okazały park o pow. 7 ha wg WKZ (5,54 ha wg ewidencji gruntów) , założony w XIX w. wykorzystywany jest częściowo jako teren rekreacyjny, na jego terenie znajduje się również amfiteatr. Dworek o charakterze klasycystycznym wzniesiony został około 1830 roku. Na przełomie XIX/XX w. powiększony został o trzy prostokątne przybudówki. Ganek wraz z tarasem pochodzi z XX wieku. Obecnie w dworku należącym częściowo do Gminy Stolno mieści się Wiejski Ośrodek Zdrowia, świetlica wiejska i mieszkania prywatne (wykupione przez mieszkańców). Postacią historyczną związaną z Robakowem jest Gen. Franciszek Zieliński, którego pamiętają jeszcze mieszkańcy Wsi.

RYBIENIEC

Miejscowość wzmiankowana w 1301 roku. Na terenie wsi do obiektów zabytkowych zalicza się zespół pałacowo-parkowy o powierzchni 4 ha wg WKZ (1,16 wg ewidencji gruntów). W pałacu znajdują się mieszkania wykupione przez lokatorów i obecnie obiekt ten stanowi własność prywatną. Obiekt wzniesiony został w 1880 r. - murowany z cegły i otynkowany. Teren majątku otoczony jest wysokim murem ceglany. Do pałacu prowadzi podjazd brukowany aż do głównego wejścia. W północno-wschodniej części XIX-wiecznego parku krajobrazowego znajdują się ruiny kaplicy grzebalnej. Ślady te dotyczą grobowca rodu ostatnich właścicieli Ulrich. Z obszaru folwarku zachowała się do dziś owczarnia pochodząca z 1 dekady XIX wieku oraz spichlerz zbożowy z 1904 roku. We wsi istnieją też czworaki murowane z połowy XIX wieku, stara szkoła oraz forty Twierdzy Chełmno budowane w latach 1900-1914. Nieopodal przepływa struga Żaki.

SARNOWO

Miejscowość wzmiankowana w 1223 r. jako własność biskupa Chrystiana, później należała do komturstwa w Starogrodzie, na pocz. XVI w. do kapituły katedralnej w Chełmży, a od końca XVI w. własność szlachecka. Na uwagę zasługuje gotycki kościół parafialny p.w. św. Marcina wzniesiony na przełomie XIII/XIV w. Jest to obiekt gotycki, kilkakrotnie uszkodzony (m.in. przez Szwedów w 1655 r., pożarem w 1938 r.). Kamienny, nadbudowany w cegle. Jednonawowy, z trójbocznie zamkniętym prezbiterium, neogotycką kaplicą grobową Działowskich. W krużganku kościoła wmontowana jest tablica o treści: Tablica pamiątkowa poświęcona pamięci Gen. Józefa Hallera ur. 13.08.1874 r. zm. 04.06.1960 r. dowódcy „błękitnej armii” mieszkającego w

okresie międzywojennym na terenie naszej parani, z okazji 70 rocznicy powrotu Pomorza do Macierzy i 30 rocznicy śmierci. Wdzięczni i pamiętający Parafianie. Sarnowo 1990 r.

O znaczeniu tej miejscowości w przeszłości może świadczyć lokalizacja w sąsiedztwie kościoła grodu obronnego, który obecnie może stanowić atrakcję turystyczną z uwagi na swoje malownicze położenie. Ponadto w niewielkiej odległości od wsi znajduje się kopiec z grotą ufundowaną przez gen. Hallera. W miejscu tym corocznie odbywają się uroczystości religijne z bardzo uroczystą oprawą.

STOLNO

Wieś wzmiankowana w 1301 roku jako folwark krzyżacki. Istniejący niegdyś dwór uległ zniszczeniu podczas działań zbrojnych prowadzonych w czasie II wojny światowej, pozostały jedynie relikt parku o powierzchni 1,8 ha wg WKZ (1,23 ha wg ewidencji gruntów) i kilka zabudowań gospodarczych. Na terenie dawnego założenia parkowego zachowały się miejsca pochówku rodziny niemieckiej - Strubing - a także pozostałości muru ceglanego okalającego obecnie część parku. Do obiektów zabytkowych zaliczyć należy tzw. czworaki po folwarku. Budynki te są własnością prywatną - obecnie zamieszkiwane przez właścicieli lokali.

WABCZ

W 1222 r. wraz z wieloma innymi miejscowościami nadana biskupowi Chrystianowi przez Konrada Mazowieckiego. W 1288 r. lokacja wsi na prawie chełmińskim. W 1440 r. w posiadaniu szpitala św. Ducha w Chełmnie. Od XVI w. majątek szlachecki, należący do 1728 r. do Działowskich, od 1848 r. do Wilczyckich. Do najcenniejszych zabytków zaliczyć należy gotycki kościół rzymsko - katolicki pod wezwaniem św. Bartłomieja z II połowy XIII w. Wyposażenie obiektu jest głównie barokowe z 1. ćw. XVIII w. i rokokowe z 2. poł. XVIII w. Belka tęczowa z Grupą pod Krzyżem, gotycką z 4. ćw. XIII w. Do najcenniejszych zabytków świątyni należą gotyckie rzeźby: Matki Bożej z Dzieciątkiem, św. Katarzyny i św. Barbary z ok. 1380 r. Epitafia z 1736 r. i 1852 r.

Do innych obiektów zabytkowych Wabcza należą: park krajobrazowy o powierzchni 2,5 ha powstały w XIX w. wokół dworu wielokrotnie przebudowywanego w XIX i XX w.; spichrz z poł. XIX w., oraz pozostałe zabudowania gospodarcze w folwarku; murowany, piętrowy; dawna karczma klasycystyczna z 1. poł. XIX w.; kaplica cmentarna rodziny Ślaskich. Park, z uwagi na walory zabytkowe został wpisany do rejestru zabytków pod nr A/141.

Na skraju wysoczyzny pradoliny Wisły znajduje się grodzisko zwane Poganką, do którego niegdyś prowadziła droga, obecnie mocno zaniedbana, konieczne byłoby przywrócenie jej przejezdności a najlepiej w formie ścieżki rowerowej, która dzięki malowniczym krajobrazom, przez które przebiega byłaby niewątpliwą atrakcją tego terenu.

WICHORZE

Wieś wzmiankowana z 1376 r. jako własność rycerska w komturstwie starogrodzkim. Zespół dworsko-parkowy po wojnie użytkowany był przez Zakład Rolny w Cepnie, następnie przeszedł na własność gminy Stolno obecnie znajduje się w rękach prywatnych. Na terenie majątku znajdowały się liczne budynki o cechach zabytkowych jak spichlerze, stodoły, obory, magazyny, gorzelnia, domy mieszkalne, dwór jednak obecnie obiekty te znajdują się w opłakanym stanie. Pomędzy zabudowaniami dworskimi a zbiornikiem wodnym znajduje się okazały park oraz prywatny cmentarz rodowy von Loga. Zespół dworsko – parkowy wraz z zabudowaniami mieszkalnymi i gospodarczymi wpisany został do rejestru zabytków (patrz wykaz w załączeniu). Ponadto na uwagę zasługuje występowanie dwóch cmentarzy – ewangelickiego oraz rodowego, usytuowanego w malowniczym parku o pow. 6,8 ha, który również jest wpisany do rejestru zabytków.

WIELKIE CZYSTE

W 1266 r. wieś została darowana klasztorowi cysterek z Chełmna przez Bertholda i Krystynę Cistów, później własność benedyktynek chełmińskich przynajmniej do 2. poł. XVI w. Kościół św. Katarzyny erygowano wg tradycji w 1246 r. Gotycki, budowany od 3. ćw. XIII w. do 1. ćw. XIV w., restaurowany w latach 1546 i 1651. Uszkodzony przez Szwedów w czasie "potopu" w 1655 r., odnawiany w 1877 r. Po pożarze w 1914 r. odbudowany w 1925 r. (dobudowano wtedy też prezbiterium). Kościół kamiennie-ceglany, częściowo otynkowany, z kwadratową wieżą od zachodu z 1310 r. i podwyższoną w 1877 r. Wnętrze nakryte pozorną kolebką w 1925 r. Wyposażenie z XVII/XVIII w.

8. Rejestr zabytków z terenu Gminy Stolno

Na terenie gminy Stolno znajduje się 37 obiektów wpisanych do rejestru zabytków nieruchomych, prowadzonego przez Kujawsko – Pomorskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków; ich pełen wykaz stanowi załącznik do niniejszego opracowania. Jak na gminę wiejską jest to znaczna liczba. Należy zauważyć, że najliczniejszą grupę w rejestrze stanowią obiekty militarne, wchodzące w skład Twierdzy Chełmno. Zalicza się do nich: 6 fortów (Małe Czyste – 2 forty, Rybieniec – 3 forty oraz jeden w Stolnie), które stanowią największe dzieła obronne i planowane były jako główne punkty oporu, uzupełniane schronami piechoty, których w gminie jest 7 (Małe Czyste – 4 szt., Rybieniec – 2 szt., Stolno – 1 szt.) oraz schronami amunicyjnymi w liczbie 5 szt. (Małe Czyste - 3 szt., Stolno – 2 szt.) Ponadto twierdza posiadała 2 baterie artyleryjskie – w Małym Czystym i Stolnie, cofnięte w stosunku do głównego pierścienia, obie znajdują się na terenie gminy. Obiekty militarne są w większości przypadków dobrze zachowane, nawet urządzenia infrastrukturalne, jak kanalizacja odwadniająca teren jest sprawna i pomimo upływu lat i braku konserwacji nadal funkcjonuje. Obiekty te mogą stanowić dużą atrakcję turystyczną i bazę dla powstania produktu turystycznego jak chociażby turystycznej ścieżki rowerowej. Kolejną, pod względem

liczebności grupą zabytków są parki dworskie lub pałacowe. Do rejestru zabytków wpisano 5 parków (Gorzuchowo, Klęczkowo, Kobyły Łyniec, Wabcz) oraz dwa zespoły dworsko – parkowe (Grubno i Wichorze). Obiekty te mają znaczną wartość zarówno pod względem kulturowym jak i przyrodniczym. Znajdują się tam wiekowe, okazałe egzemplarze drzew a ponadto stanowią enklawy zieleni w rolniczym krajobrazie gminy. Parki te powstawały przy dworach lub pałacach i stanowią czasem jedyny ślad istnienia tych obiektów, jak np. Paparzynie. Powinny podlegać szczególnej ochronie, proponowane działania opisane zostały w odrębnym rozdziale.

Do najstarszych obiektów umieszczonych w rejestrze zabytków należą grodziska, znajdujące się w Sarnowie oraz Wabczu. Są to jedyne zabytki archeologiczne umieszczone w rejestrze. Ich opis oraz informacje zawarte zostały w rozdziale dotyczącym archeologii. Do najcenniejszych zabytków nieruchomości z terenu gminy zaliczyć należy kościoły katolickie znajdujące się w Sarnowie, Wabczu i Wielkim Czystym. Dzięki temu, że od czasu ich powstania są nieustannie użytkowane i to w sposób do jakiego zostały zbudowane czyli kultu religijnego, są one remontowane i utrzymywane w dobrym stanie technicznym. Zostały one wpisane do rejestru nie tylko jako budowle ale także z urządzeniem wnętrza. Ponadto osobną decyzją (z dnia 30 listopada 2011 r. znak WUOZ.T.WRD.5140.179.2011.TK; WUOZ/T/RZNR.4154-12/10) wpisano do rejestru zabytków ruchomych pod nr B/291/1-9 wyposażenie kościoła p.w. św. Marcina Biskupa z Tours w Sarnowie. Ważnym zabytkiem jest również pałac w Grubnie, który wpisany został odrębną decyzją. Obiekt ten od wielu lat jest remontowany jednak dotychczas prac nie ukończono. Zabezpieczono go od niszczyielskiego działania wody opadowej (nowe pokrycie dachowe), trwają prace we wnętrzu. Obiekt ten, ze względu na dogodne połączenie komunikacyjne oraz malownicze położenie, może pełnić funkcje turystyczne, rezydencjonalne, edukacyjne itd. W zdecydowanie gorszym stanie jest drugi obiekt rezydencjonalny umieszczony w rejestrze a mianowicie dwór w Wichorzu. Budynek ten, podobnie jak i pozostałe zabudowania dworskie i gospodarcze należące do majątku a wpisane do rejestru zabytków jest w stanie krytycznym. Pozostały praktycznie jedynie relikty ścian a lokalizację niektórych budynków można rozpoznać jedynie po zachowanych fundamentach. Stosunkowo dobrze zachował się ciekawy obiekt inżynierski jakim jest silos wieżowy z 1935 r.

9. Gminna ewidencja zabytków dla Gminy Stolno

Gminna ewidencja zabytków ma charakter zbioru otwartego i prowadzona jest w formie kart adresowych na podstawie informacji o obiektach zabytkowych uzyskanych od wojewódzkiego konserwatora zabytków przy czym Wójt ma prawo umieszczania w niej obiektów innych, jeżeli uzna, że są one cenne dla tożsamości kulturowej gminy. Może to uczynić po uprzedniej konsultacji z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków.

W gminnej ewidencji zabytków znajduje się kilka typów obiektów. Pod względem funkcjonalnym można wyróżnić obiekty mieszkalne, do których zaliczamy dwory i pałace wpisane i nie wpisane do rejestru zabytków; budynki mieszkalne należące do zabudowań związanych z funkcjonowaniem majątku, jak np. tzw. czworaki czyli budynki dla pracowników majątku i ich rodzin; rządcówki czyli obiekty mieszkalne dla zarządcy majątku oraz inne budynki mieszkalne jak np. plebanie. Kolejną kategorię zabytków stanowią obiekty gospodarcze. Tu również znaczną liczbę stanowią budynki wchodzące w skład dawnych majątków, tj. stodoły, spichlerze, stajnie, obory, chlewnie, owczarnie oraz inne budynki specjalistyczne jak np. kuźnie. Odrębną kategorię stanowią budynki inne jak dworce kolejowe i zabudowania związane z funkcjonowaniem kolei itd. Należy zwrócić uwagę na stan zachowania obiektów znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków. Niestety spora część z nich jest w złym stanie, co jest spowodowane przez dwa czynniki. Po pierwsze upływ czasu ale bardziej destrukcyjny jest sposób eksploatacji, tj. brak należytej opieki, remontów, a przede wszystkim dobrego gospodarza.

W ewidencji oprócz budynków znajdują się również parki dworskie, które nie zostały wpisane do rejestru zabytków. Obiekty te są w różnym stopniu zachowane, tj. część z nich jest w znacznym stopniu zaniedbana, drzewostan wymaga pielęgnacji i uporządkowania. Niestety spotyka się przypadki nielegalnych wycinek co powoduje znaczne spustoszenie i eliminację wartościowych drzew.

Ponadto, do obiektów zabytkowych zaliczane są również cmentarze zarówno katolickie jak i ewangelickie (w tym rodowe) oraz miejsca pamięci narodowej gdzie zostali pochowani lub zamordowani Polacy w czasie II wojny światowej.

10. Zabytki archeologiczne z terenu Gminy Stolno

Na terenie gminy znajdują się dwa eksponowane zabytki archeologiczne, tj. grodziska w Sarnowie i w Wabczu zwane „Poganką”. Grodzisko w Wabczu położone jest na krawędzi doliny Wisły (współrzędne geograficzne E - 18°33'16'', N - 53°21'05'') kształtem zbliżone jest do owalu o powierzchni ok. 5.600 m²; zachowana wysokość wału w stosunku do centrum majdanu wynosi ok. 4 – 5 m. Stan zachowania jest dobry, obecnie zarówno majdan jak i wały porośnięte są drzewami oraz krzewami. Obiekt badany był sondażowo w latach 1989 – 1992. Założone wykopy pozwoliły na przebadanie niespełna 4 % powierzchni majdanu. Wyróżniono dwie fazy osadnicze w okresie wczesnego średniowiecza – badaniami objęto majdan, na którym stwierdzono występowanie obiektów mieszkalnych typu półziemiankowego. Nie określono konstrukcji wałów gdyż nie objęto ich badaniem. (na podst. Wczesnośredniowieczne grodziska ziemi chełmińskiej, str. 177). Grodzisko w Sarnowie położone jest ok. 100 m na południe od kościoła w Sarnowie oraz 150 m na zachód od toru kolejowego relacji Toruń – Grudziądz. Zabytek ma kształt eliptyczny o rozmiarach u podstawy ok. 90 x 60 m, majdan otoczony jest wałem zachowanym do wysokości ok. 2,5 m. Na obiekcie nie

proawodono systematycznych badań wykopaliskowych. W latach 1984 i 1985 przeprowadzono weryfikację powierzchniową, podczas których znaleziono kilka ułamków ceramiki naczyniowej na podstawie których określono chronologię obiektu jako grodzisko późnośredniowieczne. (Grody ziemi chełmińskiej w późnym średniowieczu, Toruń 1991, A. Kola, str. 209.) Oprócz grodzisk, na terenie gminy zidentyfikowano, podczas prac obejmujących badania powierzchniowe w ramach Archeologicznego Zdjęcia Polski tzw. AZP, liczne zabytki nieeksponowane w terenie. Zgodnie z materiałami znajdującymi się w dyspozycji Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków na terenie Gminy Stolno zlokalizowano 380 punktów gdzie stwierdzono obecność ruchomych zabytków archeologicznych. Są to pojedyncze fragmenty ceramiki naczyniowej ale trafiają się również miejsca gdzie zabytków jest duża ilość (fragmenty ceramiki, zabytki wydzielone jak np. monety, ozdoby itd.). Spośród rodzajów zabytków archeologicznych, podczas badań AZP wyróżniono – ślady osadnictwa, osady, cmentarzyska, znaleziska luźne a także jeden skarb – w Rybieńcu gdzie znaleziono 6 naszyjników, oraz bransoletę spiralną. Ponadto bardzo interesujący zabytek archeologiczny odkryto w Grubnie na stanowisku nr 81 gdzie znajdowały się naczynie gliniane, fragment rogu do picia, srebrny naszyjnik, 2 zapinki żelazne, sprzączka do pasa bransoleta brązowa, żelazne klucze i szklane paciorki. Miejsce to określono jako cmentarzysko późno lateńskie. Znaczna liczba stanowisk określonych w AZP świadczy o intensywnym osadnictwie na obszarze obecnej gminy Stolno od czasów pradziejowych do współczesności. W ramach AZP zidentyfikowano pozostałości materialne, głównie ceramikę, ludności z okresu kamienia (neolit), identyfikowanej m.in. jako Kultura Ceramiki Wstęgowej Rytej, Kultura Pucharów Lejkowatych, Kultura Amfor Kulistych itd. Ponadto znaczna liczba stanowisk wydatowana została na okres Halsztacki i Lateński (okres żelaza) a także średniowiecze z podziałem na wczesne i późne. Występują również zabytki z okresu brązu. Zdecydowana większość zabytków archeologicznych została zidentyfikowana w terenie jako stanowiska o określonej lokalizacji (numer w obszarze, numer w miejscowości oraz w miarę precyzyjne położenie na mapie). Dla części jednak, w szczególności znalezisk luźnych czy to zabytków znanych z literatury, nie określono miejsca gdzie zostały znalezione. Dotyczy to np. zabytków z Wabcza. Położenie zabytków archeologicznych, dla których znane jest miejsce pochodzenia, określone jest w załączniku graficznym do studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego natomiast ich wykaz stanowi załącznik do niniejszego opracowania. Należy zauważyć, że badania w ramach AZP prowadzone były głównie w latach 80 - tych XX w. a ich metoda ulega stałemu doskonaleniu stąd liczba stanowisk może być znacznie większa niż ta podana w tabeli czy na mapie. Ponadto, nie zawsze jest możliwość zbadania całego obszaru ze względu np. na trudność dostępu do danego terenu, zbyt małą liczbę badaczy itd. Analizując jednak stan dotychczasowych badań stwierdzono, że największą liczbę zabytków archeologicznych, zidentyfikowanych jako stanowiska i znaleziska luźne zlokalizowano w Małym Czystym bo aż 85 przy czym liczbę tą należy traktować jako sołectwo Małe Czyste, w skład którego wchodzi stanowiska znajdujące się w Małym Czystym, Wielkim Czystym i Zakrzewie. Znaczna liczba znajduje się również w Wabczu – 79. Bogate w zabytki

archeologiczne są również: Stolno – 31, Obory – 28, Rybieniec – 28, Cepno – 28 i Wichorze – 26. W pozostałych miejscowościach znajduje się od kilku do kilkunastu punktów gdzie stwierdzono występowanie zabytków archeologicznych. Przy opracowywaniu planów zagospodarowania przestrzennego należy przenieść lokalizacje stanowisk do załącznika graficznego planu a ponadto w ustaleniach tekstowych określić tryb postępowania dotyczący terenu zidentyfikowanego jako zabytki archeologiczne (stanowiska archeologiczne). Wskazane jest również pouczenie właścicieli nieruchomości, na terenie, których znajdują się stanowiska o możliwości natrafienia na zabytki archeologiczne. O obecności stanowisk należy pamiętać również w przypadku wydawania decyzji o warunkach zabudowy i zagospodarowania terenu (realizacja inwestycji bez planu miejscowego) czy to dla inwestycji kubaturowych czy też liniowych. Gdy realizacja inwestycji miałaby odbywać się na terenie zabytku archeologicznego lub w jego sąsiedztwie należy zakres prac i ewentualną konieczność ustanowienia nadzoru archeologicznego uzgodnić z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków. Ustanowienie takiego nadzoru, pozwoliłoby na weryfikację ustaleń AZP, zadokumentowanie istniejących stanowisk, precyzyjne określenie ich zasięgów a także w miarę możliwości przeprowadzenie eksploracji.

Należy sobie uświadomić, że praktycznie w każdym miejscu można natrafić na pozostałości śladów z przeszłości. Oczywiście są miejsca czy obszary, bardziej sprzyjające osadnictwu jak np. możliwość schronienia się, dostępność wody pitnej, przebieg szlaków handlowych, dogodne warunki obrony itd. W różnych okresach i kulturach odmiennie się to kształtowało. Należy również zauważyć, że przez wieki zmienił się krajobraz a także klimat zarówno w sposób naturalny jak i pod wpływem działalności człowieka. Rzeki zmieniały swoje koryta, tereny zalesione zostały wykarczowane i zmienione w pola uprawne, wykonano melioracje, które w istotny sposób zmieniły stosunki wodne. Wszystkie te zmiany nie są bez wpływu na stan zachowania zabytków archeologicznych, które podlegają najczęściej dewastacji w wyniku działalności człowieka. Do destrukcji reliktyw osad i cmentarzysk przyczyniają się głównie zabiegi agrotechniczne przy użyciu sprzętu o coraz większej mocy i głębokości ingerencji w glebę. Spośród prac polowych największe spustoszenie dokonuje głęboka orka a także ostatnio coraz częściej stosowane, niszczenie podeszwy płużnej za pomocą gęboszy, które penetrują glebę na głębokość ok. 80 cm. Jest to istotne zagrożenie dla warstw kulturowych zalegających w glebie, szczególnie w przypadku w/w osad i cmentarzysk. Ponadto ślady obiektów drewnianych czy ziemianek mogą ulegać zatarciu. Kolejnym zagrożeniem jest ekspansja zabudowy na tereny rolnicze. Prace polowe niszczą zabytki archeologiczne ale zabudowanie terenu, na którym znajdowała się osada czy cmentarzysko powoduje całkowite i nieodwracalne zniszczenie zabytku. Należałoby w przypadku zidentyfikowanych zabytków archeologicznych prowadzić badania wyprzedzające realizację inwestycji (nawet w przypadku budowy domów mieszkalnych jednorodzinnych) a same prace budowlane prowadzić pod nadzorem archeologicznym. Prace budowlane przy realizacji sieci uzbrojenia technicznego, w szczególności kanalizacja sanitarna i wodociągi powodują dużą ingerencję w terenie i często prowadzone są w miejscach gdzie zidentyfikowano

stanowiska archeologiczne. Ponadto zagrożeniem jest budowa dróg i autostrad, przy czym dotyczy to terenu pod drogą jak również obszarów, z których pozyskiwany jest budulec na drogi. Duże zapotrzebowanie na kruszywo (żwir, piasek) wykorzystywane jako podbudowa drogi sprawiło, że istnieje zagrożenie powstania żwirowni w miejscach gdzie mogły znajdować się zabytki archeologiczne. W przypadku legalnej realizacji tych obiektów należy zapewnić nadzór archeologiczny, przynajmniej w fazie ich powstawania (usunięcie wierzchniej warstwy nawierzchni) natomiast część obiektów powstaje bez pozwolenia. Konieczne jest monitorowanie tego zjawiska przez odpowiednie organy i niezwłoczna reakcja w przypadku ujawnienia nielegalnej żwirowni. Sporym zagrożeniem dla zabytków archeologicznych, szczególnie z młodszych okresów chronologicznych, jest poszukiwanie „skarbów” przy użyciu wykrywacza metali. Łatwa dostępność i niewielka cena wykrywacza metali oraz moda na poszukiwania „staroci” czy militariów sprawia, że tereny gdzie można znaleźć zabytki są penetrowane przez liczne rzesze poszukiwaczy. Obejmuje to głównie tereny leśne, tereny gdzie prowadzone były działania wojenne, obiekty militarne. Jest to o tyle niebezpieczne, że podczas przekopywania gruntu następuje naruszenie pierwotnego układu stratygraficznego, jego zakłócenie i może to utrudnić późniejsze badanie zabytku archeologicznego.

11. Zabytki o najwyższym znaczeniu dla gminy

Można wyróżnić kilka kategorii zabytków cennych dla gminy w zależności od sposobu wartościowania. Niewątpliwie cenne są kościoły znajdujące się na obszarze gminy, to jest w Sarnowie, Wabczu i Wielkim Czystym. Są to obiekty charakterystyczne dla wiejskich kościołów parafialnych powstających na przełomie XIII i XIV w. Dodatkowym ich walorem jest zabytkowe wyposażenie jak ołtarze, ambony, rzeźby, obrazy, które poza tym, że stanowią wartość w znaczeniu materialnym to są cenne również ze względów religijnych oraz sentymentalnych. Kolejną grupą obiektów, jeszcze licznie występującą, są założenia parkowe przy dawnych dworach i pałacach. Niestety znaczna większość dworów czy pałacyków jest w stanie bardzo złym a nawet daleko posuniętej destrukcji. Część z nich zachowała się w formie reliktu, po innych pozostał jedynie ślad w ludzkiej pamięci. Parki należy otoczyć szczególną opieką gdyż drzewa aby osiągnąć rozmiary jakie mają na tych terenach zielonych potrzebują dużo czasu, często jest to 150 czy 200 lat. Budynek można odbudować w ciągu kilku lat a mając wystarczające fundusze nawet w przeciągu jednego sezonu budowlanego natomiast w odniesieniu do przyrody takiej możliwości nie ma. Kolejną grupą obiektów bardzo ważnych dla gminy i mogących stanowić atrakcję turystyczną na skalę co najmniej województwa jest Twierdza Chełmno i obiekty militarne wchodzące w jej skład a zlokalizowane na terenie gminy. Stanowią one znakomitą bazę dla tworzenia szlaków rowerowych; miejsc piknikowych czy festynów ludowych; bazy dla grup rekonstrukcyjnych itd.

12. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego gminy; analiza szans i zagrożeń

Największym zagrożeniem jakie może spotkać obiekt zabytkowy to jest brak gospodarza albo zły gospodarz, czyli nie dbający o stan obiektu, nie prowadzący bieżących prac remontowych i konserwatorskich. Niewątpliwie rodzaj materiału budowlanego z jakiego wykonano obiekt i wpływ czasu od jego powstania również ma znaczenie. Najbardziej podatne na niebezpieczeństwo destrukcji są niewątpliwie dwory i pałacyki. Są to obiekty po II wojnie światowej odebrane ich dawnym posiadaczom, zamienione na szkoły, świetlice wiejskie, mieszkania komunalne, siedziby państwowych gospodarstw rolnych czy spółdzielni rolniczych. Dbałość o obiekty była bardzo różna, z reguły brak było finansów na gruntowne remonty, prowadzone zgodnie z potrzebami i sztuką konserwatorską. Najczęściej wykonywano na bieżąco najpilniejsze prace typu łatanie pokrycia dachowego, uszczelnienie czy wymiana stolarki okiennej. Zmiany dyspozycji wnętrz, mające na celu dostosowanie do nowej funkcji również przyczyniły się do destrukcji zabytkowej substancji wnętrz poprzez zniszczenie oryginalnej stolarki, sztukaterii, podłóg. Z tego względu wszelkie działania mające na celu ratowanie istniejących jeszcze relikwów należy ze wszelkich miar popierać, stwarzać gospodarzom dogodne warunki i wspierać finansowo, prowadzenie remontów. Sporo obiektów drewnianych nie przetrwało do naszych czasów, jak chociażby chałupy wiejskie czy bardzo ciekawy zabytek techniki jakim niewątpliwie była turbina wiatrowa w Małym Czystym. Obiekt ten wraz z wyposażeniem istniał jeszcze w roku 1990, niestety obecnie nie ma po nim śladu. Jest jednak grupa zabytków, mało podatna na zniszczenia i nadal „ma się dobrze” a są nią obiekty militarne stanowiące elementy Twierdzy Chełmno. Pomimo upływu około 100 lat od czasu ich powstania są one w większości w znakomitym stanie. W przypadku niektórych możemy mówić nawet o zachowaniu ziemnych stanowisk karabinów maszynowych, jak chociażby w forcie w Małym Czystym. Forty betonowo – ceglane i betonowe schrony piechoty z założenia wykonane zostały solidnie, do tego pomyślano o zapewnieniu odpowiednich urządzeń do odprowadzania wód opadowych, które pomimo iż od wielu dziesiątków lat nie były konserwowane są nadal sprawne i spełniają swoją rolę. Twierdza Chełmno praktycznie nie uczestniczyła w działaniach wojennych więc nie uległa zniszczeniu. Zagrożeniem, nie tyle dla obiektów co raczej dla ich otoczenia mogą być prace polowe czyli systematyczne oborywanie terenów wokół obiektów ale również działania tzw. zbieraczy militariów, którzy zaopatrzeni w powszechnie dostępne i tanie wykrywacze metali, rozkopują umocnienia ziemne i teren obiektów fortecznych. Inaczej sprawa przedstawia się w odniesieniu do schronów niemieckich powstałych pod koniec II wojny światowej (schron typu Regelbau 668, Ringstand 69 i Ringstand 58 c). Obiekty te niesiono w obliczu zbliżającej się ofensywy wojsk radzieckich i miały one charakter niewielkich umocnień betonowych służących do umieszczenia karabinu maszynowego, czy moździerza uzupełnione o schron mieszkalny. Lokalizowano je najczęściej na wzniesieniach przy drogach, na kierunku spodziewanego ataku. Grunty, na których je budowano, obecnie stanowią najczęściej pola uprawne, których właścicielami są osoby

prywatne. Niewątpliwie utrudniają uprawę gruntu i zmniejszają powierzchnię uprawną jednak nie powinno to być na tyle dokuczliwe aby konieczna była ich likwidacja. Schrony te nie korzystają z ochrony wynikającej z umieszczenia w rejestrze zabytków czy chociażby ewidencji. Stanowią jednak interesujący punkt krajobrazu kulturowego, oraz świadectwo minionych czasów i z tego względu powinny podlegać ochronie.

Kościół, na chwilę obecną są obiektami dobrze zagospodarowanymi o tej samej funkcji jaką pełniły w chwili ich powstania. Systematycznie prowadzone remonty, obecnie najczęściej pod fachowym nadzorem wykwalifikowanych konserwatorów pozwalają mieć nadzieję, na długoletnią trwałość obiektów. Jedynym problemem w tym przypadku mogą być jedynie finanse, przy czym dostępne od kilku lat fundusze unijne mogą się okazać w tym przypadku bardzo pomocne.

Zabytki archeologiczne również podatne są na zniszczenie, w szczególności dotyczy to obiektów nieeksponowanych jak osady, czasowe obozowiska, cmentarzyska. Tereny, na których zlokalizowane są te zabytki, obecnie najczęściej stanowią pola uprawne, co powoduje, że zabiegi agrotechniczne w szczególności głęboka orka czy głęboszowanie mogą niszczyć warstwy kulturowe jak również zabytki ruchome jak ceramika, narzędzia, ozdoby, pochówki itd. Przeprowadzone, głównie w latach osiemdziesiątych XX w. badania powierzchniowe w ramach AZP dowiodły, że na terenie gminy znajdują się liczne zabytki archeologiczne, których ranga wymaga ochrony i zachowania.

Mniej podatne na intencjonalne zniszczenia są stanowiska eksponowane w terenie, tj. grodziska. Znajdują się one na obszarach zalesionych, mało uczęszczanych przez ludzi, co sprzyja ich zachowaniu. Destrukcję jednak mogą powodować korzenie drzew znajdujących się na ich terenie. Inne zagrożenia dla zabytków archeologicznych opisane zostały w rozdziale 10 – zabytki archeologiczne.

Na zniszczenie czy nawet dewastację szczególnie zagrożone są parki, stanowiące niegdyś teren rekreacji i wypoczynku dla rodzin właścicieli majątków a obecnie są w bardzo różnym stanie. Jako skrajne przykłady mogą tu służyć park w Grubnie, który jest systematycznie pielęgnowany, znajdują się tam liczne drzewa o charakterze pomnikowym; teren jest ogrodzony i idealnie nadaje się do celów rekreacyjnych. Na drugim biegunie znajduje się np. park w Paparzyni, który z pierwotnej powierzchni prawie 5 ha obecnie ma ok. 0,5 ha, teren jest nieogrodzony, zatracił prawie w całości walory, którymi pierwotnie zapewne się charakteryzował. Pozostały niestety jedynie pojedyncze drzewa. Dużym zagrożeniem dla tego typu obiektów jest niewątpliwie brak należytej pielęgnacji, nielegalne wycinki drzew, systematyczne zmniejszanie powierzchni parku, niszczenie ogrodzenia. Z podobnymi problemami mamy do czynienia w przypadku cmentarzy ewangelickich. Ludność zamieszkująca obecny teren gminy a będąca wyznania ewangelickiego, były to głównie osoby narodowości niemieckiej, wyjechały z tych terenów wraz z cofającymi się wojskami niemieckimi. Dlatego obecnie miejsca te są zaniedbane, porośnięte drzewami i krzewami, najczęściej brak do nich dostępu, ogrodzenia i nagrobki w większości przypadków zostały mocno uszkodzone. Czasem miejsca te służą, podobnie jak parki, jako dzikie wysypiska śmieci. Po stwierdzeniu faktu zdeponowania śmieci na terenie zielonym (cmentarz lub park) należałoby niezwłocznie zlikwidować takie wysypisko, gdyż wystarczy, że przez jakiś

czas zalega tylko niewielka ilość śmieci, po pewnym czasie ich ilość rośnie. Cmentarze lokalizowane były najczęściej na wzniesieniu, są to dosyć charakterystyczne obiekty w krajobrazie. Wskazane byłoby uporządkowanie tych terenów, rekompozycja i pielęgnacja zieleni oraz przeciwdziałanie degradacji. Znaczna część obiektów cmentarzy kwalifikuje się do utworzenia w nich ogólnodostępnych miejsc o charakterze kontemplacyjnym .

13. Informacja na temat realizacji działań w latach 2018 – 2021.

Gmina Stolno pomimo zabezpieczonych środków finansowych w budżecie Gminy Stolno w latach 2018 – 2021 na dofinansowania prac remontowo – konserwatorskich na zasadach określonych w regulaminie przyznawania dotacji (Uchwała Nr XXXIV/250/2017 Rady Gminy Stolno z dnia 28 grudnia 2017 r. w sprawie zasad udzielania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy obiektach wpisanych do rejestru zabytków) przyznała dotację tylko w 2018 r. w wysokości 15.000,00 zł dla Parafii Rzymskokatolickiej pw. Św Katarzyny w Wielkiem Czystem, na zadanie pn. „Remont dachu kościoła św. Katarzyny w Wielkiem Czystem – II ETAP – całościowy dach główny kościoła w zakresie montażu rynien dachowych miedzianych wraz z pracami towarzyszącymi. Ze względu na brak złożonych wniosków na dofinansowania prac remontowo – konserwatorskich przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków w kolejnych latach Gmina Stolno nie udzieliła dotacji.

Oprócz dofinansowań z budżetu Gminy Stolno :

- w 2018 r. Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków w Toruniu udzielił dotację na remont dachu kościoła w Wielkiem Czystem – II etap (dach nad nawą kościoła – Impregnacja więźby dachowej w wysokości 10.000,00 zł
- w 2018 r. ze środków RPO Województwa Kujawsko – Pomorskiego w wysokości 59.142,86 oraz ze środków własnych Województwa Kujawsko – Pomorskiego w wysokości 857,14 zł udzielono dotacji na Remont dachu kościoła św. Katarzyny w Wielkiem Czystem – II etap- dach główny kościoła (całkowita wartość inwestycji 85714,29 zł)
- w 2019 r. ze środków RPO Województwa Kujawsko – Pomorskiego w wysokości 128.142,86 zł oraz środków własnych Województwa Kujawsko – Pomorskiego w wysokości 1.857,14 zł udzielono dotacji na remont dachu kościoła św. Katarzyny w Wielkiem Czystem – III Etap – pokrycie dachu głównego kościoła. (całkowita wartość inwestycji 185 714,29 zł
- w 2019 r. ze środków budżetu państwa w części, której dysponentem jest Wojewódzki Konserwator Zabytków udzielono dotacji w wysokości 10.000,00 zł na remont dachu kościoła w Wielkiem Czystem – III Etap (pokrycie dachu nad nawą kościoła)
- w 2020 r. ze środków budżetu powiatu chełmińskiego udzielono dotacji w wysokości 10.000,00 zł na „Zachowanie i utrwalenie zabytkowej substancji kościoła pw. Św. Katarzyny w Wielkiem Czystem – prace konserwatorsko – restauratorskie, budowlane na elewacji kościoła”

- w 2021 r. ze środków RPO Województwa Kujawsko – Pomorskiego w wysokości 68.995,40 zł oraz środków własnych Województwa Kujawsko – Pomorskiego w wysokości 999,93 zł udzielono dotacji na remont konserwatorski elewacji kościoła p.w. św. Katarzyny w Wielkim Czystem – Etap II – elewacja wieży

Oprócz wymienionych wyżej dotacji, Gmina Stolno realizowała inwestycje w uzgodnieniu z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków, polegających m.in. na budowie wiaty wraz z zagospodarowaniem terenu w granicach założenia podworskiego w Rybieńcu, ujętego w wojewódzkiej ewidencji zabytków oraz wykonała remont części głównej dachu przy zabytku wpisanym do rejestru tj, dworze w Klęczkowie, ujętym w wojewódzkiej ewidencji zabytków i stanowiącego element parku wpisanego do rejestru zabytków. Ponadto na terenie gminy stolno przeprowadzono wizję obiektów zabytkowych, analizując ich stan zachowania, co spowodowało wyłączeniem części kart ewidencyjnych zabytków nieruchomości z wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków. W 2021 r przystąpiono do uzgodnienia zakresu planowanych prac porządkowych w zakresie zieleni na terenie cmentarza ewangelickiego w miejscowości Małe Czyste, ujętego w wojewódzkiej ewidencji zabytków.

14. Cele i kierunki działań programu opieki na lata 2022 – 2025.

Na kolejny okres programowania Gminnego Programu Opieki Nad Zabytkami – na lata 2022 – 2025 przewiduje się kontynuację następujących celów:

Cel nr 1: Aktualizacja i inwentaryzacja dziedzictwa kulturowego Gminy Stolno

Realizacja tego celu odbywać się będzie poprzez wdrożenie następujących działań:

1. Aktualizacja kart adresowych dla zabytków nieruchomości z terenu gminy Stolno zgodnie ze wzorem określonym w Rozporządzeniu Ministra i Kultury Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem. (Dz. U. z 2021 r. poz. 56). Oprócz realizacji wymogów rozporządzenia, opracowanie kart będzie również korzystne ze względu na przeprowadzenie weryfikacji stanu obiektów zabytkowych.
2. Ustalenie obszaru zabytkowych parków z terenu gminy, dotyczy to określenia faktycznie zajmowanej powierzchni parku (pokrycia zabytkowym drzewostanem), powierzchni parku objętej ochroną konserwatorską, jego położenia (numery działek) w uzgodnieniu i współpracy z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków w Toruniu.

Cel nr 2: Zachowanie dziedzictwa kulturowego Gminy Stolno i dbałość o ład przestrzenny

Realizacja tego celu odbywać się będzie poprzez wdrożenie następujących działań:

1. Kontynuacja dofinansowania prac remontowo – konserwatorskich na zasadach określonych w regulaminie przyznawania dotacji (Uchwała Nr XXXIV/250/2017 Rady Gminy Stolno z dnia 28 grudnia 2017 r. w sprawie zasad udzielania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy obiektach wpisanych do rejestru zabytków).
2. Renowacja parków wiejskich w Rybieńcu i Stolnie poprzez wycinkę samosiejek i zbędnych krzewów, pielęgnacja drzewostanu zabytkowego, nowe nasadzenia wg. potrzeb w oparciu o projekt rewaloryzacji opracowany przez wyspecjalizowaną w tej dziedzinie osobę (architekta krajobrazu) – działania zostaną przeprowadzone w uzgodnieniu z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków.
3. Remont dawnego dworku (obecnie budynku komunalnego wielorodzinnego) w miejscowości Klęczkowo
4. Ścisłe powiązanie działań przy obiektach zabytkowych z dokumentami planistycznymi gminy, takimi jak miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego, studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego oraz innymi dokumentami programowymi.

Cel nr 3: Upowszechnianie wiedzy o zabytkach,

Realizacja tego celu odbywać się będzie poprzez wdrożenie następujących działań:

1. Współpraca z Lokalną Grupą Działania Vistula Terra Culmensis w zakresie upowszechniania wiedzy o dziedzictwie kulturowym regionu, organizowania festynów i imprez okolicznościowych w oparciu o lokalną tradycję i obiekty zabytkowe.
2. Współdziałanie ze Stowarzyszeniami na rzecz ochrony zabytków i tradycji.
3. Organizacja lekcji w ramach zajęć szkolnych propagujących lokalną tradycję i ochronę zabytków.
4. Rozpowszechnianie informacji o zabytkach z terenu gminy Stolno w mediach społecznościowych (w tym organizacja wspólnych działań)

Finansowanie działań w ramach budżetu gminy, jednostek organizacyjnych, organizacji pozarządowych, jednostek pomocniczych Gminy (w ramach funduszu sołectkiego), innych organizatorów, fundusze prywatne, inne.

Poniżej przedstawione zostały kierunki działań, proponowane do wykonania czy wskazane do realizacji przez właścicieli i użytkowników obiektów zabytkowych. Nie mają one charakteru konkretnych planowanych czynności a stanowią wskazówki i

propozycje rozwiązania problemów obiektów zabytkowych. Przewiduje się następujące działania mające na celu ochronę dziedzictwa kulturowego, znajdującego się na obszarze gminy Stolno o charakterze ogólnym:

- finansowe wspieranie prac remontowych obiektów o najważniejszym znaczeniu dla gminy,
- współpraca w zakresie ochrony zabytków z ich właścicielami,
- współpraca ze stowarzyszeniami i organizacjami pozarządowymi, których celami statutowymi jest między innymi ochrona zabytków, np. Stowarzyszenie Twierdza Chełmno, Chełmińskie Bractwo Kurkowe, rekonstrukcyjne grupy militarne, Lokalna Grupa Działania „Vistula – Terra Culmensis – Rozwój przez Tradycję”, itd.

Działania odnoszące się do poszczególnych głównych grup obiektów:

1. Kościoły:

- remonty bieżące (malowanie wewnątrz, uzupełnianie ubytków tynków, struktury murów ceglanych, remont lub wymiana pokrycia dachowego, itd.)
- kontrola stanu technicznego obiektów,
- niezwłoczna reakcja na stwierdzone stany zagrożenia obiektu – rysy, pęknięcia konstrukcji ścian, sklepień itd.
- zabezpieczenie obiektów przed szkodliwym wpływem czynników atmosferycznych w tym w szczególności woda (główny czynnik destrukcji ścian), zarówno opadowa jak i gromadząca się w strukturze muru poprzez podsiąkanie,
- pozostawienie funkcji bez zmian.

2. Parki podworskie:

- bieżąca ocena stanu zadrzewienia,
- uporządkowanie terenu (rekompozycja zieleni, nowe nasadzenia odpowiednim składem gatunkowym i w odpowiednich miejscach, wycięcie zbędnej roślinności – samosiejki.), projekt rewaloryzacji w oparciu o historyczne materiały kartograficzne i ikonograficzne, zgodnie ze standardami przyjętymi dla tego typu opracowań,
- przystosowanie (adaptowanie) terenu na potrzeby parku wiejskiego,
- objęcie ochroną poprzez ustanowienie pomników przyrody w stosunku do okazów o odpowiednich wymiarach;
- przeciwdziałanie powstawaniu dzikich wysypisk a w przypadku wystąpienia takiego zjawiska niezwłoczna ich likwidacja,
- przeciwdziałanie nielegalnej wycince i dewastacji drzew,
- oczyszczenie istniejących zbiorników wodnych oraz ich pogłębienie;
- wyznaczenie alejek spacerowych i ścieżek przyrodniczych,
- wprowadzanie małej architektury;

3. Domy mieszkalne / dawne szkoły:

- dbałość o zachowanie pierwotnego (lub zbliżonego do oryginalnego) wyglądu architektonicznego obiektu poprzez zapisy w planie zagospodarowania przestrzennego

zakazujące rozbudowy czy zbyt daleko idącej przebudowy obiektów wpisanych do ewidencji zabytków),

- możliwość adaptacji istniejącej funkcji np. na agroturystykę, sklep, bar, małą gastronomię,
- zastosowanie odpowiednich materiałów w czasie remontów jak najbardziej zbliżonych do pierwotnych,
- zwrócenie szczególnej uwagi na remonty obiektów o elewacji ceglanej, w szczególności w przypadku termomodernizacji,
- zachowanie okien oryginalnych gdzie to możliwe a w przypadku wymiany użycie stolarki drewnianej z zachowaniem pierwotnych podziałów okiennych, (bez zmiany wyglądu otworów okiennych czy wielkości),

4. Cmentarze:

- oznaczenie cmentarza w terenie,
- ogrodzenie terenu w miarę możliwości,
- usunięcie obiektów szpecących czy nie liczących z powagą miejsca (np. budynków gospodarczych),
- likwidacja dzikich wysypisk śmieci, które czasem w takich miejscach się pojawiają,
- zabezpieczenie i konserwacja istniejących nagrobków,
- uporządkowanie terenu cmentarza, wycięcie zakrzaczeń, zbędnych drzew,
- przekształcenie na parki wiejskie,
- ochrona kompozycji przestrzennej cmentarzy,
- pielęgnacja i ochrona starodrzewia na terenie cmentarzy.

5. Dworki: (zespoły dworsko – parkowe, dworki i pałace, majątki ziemskie wraz z zabudowaniami gospodarczymi)

- odbudowa, restauracja, odtworzenie detali architektonicznych, stolarki,
- rozważenie zmiany sposobu użytkowania na domy mieszkalne, świetlice wiejskie, ośrodki dla uzależnionych i osób z problemami, domy matki z dzieckiem, ośrodki kolonijne, szkoleniowe, hotelarskie, pensjonaty, szkoły dla dzieci lokalnych ale również szkoły z internatem dla utalentowanej młodzieży np. muzyczne, artystyczne, instytucje (ośrodek pomocy społecznej), biura, mieszkania, przedszkola,
- nawiązanie współpracy z fundacjami oraz innymi instytucjami
- obiekty pozostawione w stanie trwałej ruiny oznakować i zabezpieczyć elementy mogące stanowić zagrożenie dla osób postronnych – w szczególności dotyczy to budynków, które są na tyle zdewastowane, że ich odbudowa jest ekonomicznie nieuzasadniona,
- zabezpieczenie cennych elementów wystroju architektonicznego, jak kartusze herbowe, stolarka okienna, szkliwione cegły, dachówki, inne detale architektoniczne, najlepiej „in situ” (na miejscu) a w przypadku braku możliwości zapewnienia odpowiednich warunków zabezpieczenia przeniesienie do innego obiektu lub muzeum.

6. Obiekty militarne:

Z założenia obiekty te są trwale i solidnie wykonane co sprawia, że z reguły ich stan techniczny jest dobry (nie dotyczy obiektów celowo uszkodzonych czy wysadzonych ale te też mają walor poznawczy – widać grubość murów i strukturę budowli)

a) obiekty pochodzące z okresu II wojny światowej (schron typu Regelbau 668, Ringstand 69 i Ringstand 58 c):

- oznaczenie w terenie,
- oczyszczenie, usunięcie zbędnej warstwy gruntu i roślinności na i wokół obiektu,
- umożliwienie wejścia do wnętrza, poprzez odkopanie wjazdu oraz zapewnienie dojścia od drogi do obiektu.

b) fortyfikacje pruskie:

- oznaczenie w terenie,
- adaptacja na hotel, gastronomię, muzeum,
- organizacja imprez plenerowych inscenizacja bitew, oblężenia,
- wycieczki szkolne, rajdy pieszo - rowerowe, edukacyjne i naukowe;
- zabezpieczenie terenów przed wjazdem quadów i motocykli, które niszczą elementy rowów, nasypów ziemnych i elewacji fortów.

7. Grodziska:

- wykonanie dogodnego dojazdu, czy dojścia do obiektu (oznaczenie, utwardzenie terenu wyznaczonego pod parking),
- jak najmniejsza ingerencja w ukształtowanie obiektu oraz terenów otaczających, gdyż mogłoby doprowadzić do zatarcia się wału, wyniesienia grodziska czy zasypania fosy (zakaz uprawy gruntu, nasadzeń szczególnie drzew),
- zabezpieczenie terenów przed wjazdem quadów i motocykli, które niszczą elementy rowów, nasypów ziemnych,
- imprezy plenerowe,
- inicjowanie prowadzenia wykopalisk archeologicznych, z prezentacją wyników badań na planszach w miejscach wykopów, czyli fotografia profilu w miejscu gdzie on się znajduje,
- rekompozycja zieleni w celu wyeksponowania grodziska,
- stworzenie punktu widokowego.

8. Kapliczki / figurki przydrożne:

- właściwe wyeksponowanie obiektu i terenu otaczającego, obsadzenie odpowiednią roślinnością lub pielęgnacja istniejącej,
- konserwacja obiektów (uzupełnianie ubytków tynku, wymiana skorodowanych, uszkodzonych cegieł czy dachówek, eliminacja daszków z blachodachówki),
- w przypadku prowadzenia remontów zastosowanie materiałów właściwych dla obiektu, najlepiej cegła, kamień; unikać płytek okładzinowych tym bardziej płytek łazienkowych.
- wykonanie ławeczek, oświetlenia,

9. Drogi, aleje:

- maksymalne zachowanie istniejącego drzewostanu w szczególności o walorach zabytkowych czy krajobrazowych,
- nowe nasadzenia gatunkami szlachetnymi, uzasadnionymi historycznie i odpowiednimi dla warunków siedliskowych,
- wymiana drzewostanu na odpowiedni gatunkowo (eliminacja topoli),
- pielęgnacja drzew (ochrona przed szkodnikami, cięcia pielęgnacyjne),
- zachowanie istniejącej nawierzchni w szczególności brukowanej, remont poprzez przekładanie bruku a nie zasypywanie dziur,
- wykorzystywanie jako trasy pieszo rowerowe o charakterze krajobrazowym, łączące poszczególne obiekty szlaków tematycznych,
- w przypadku zmiany nawierzchni z brukowanej na asfaltową wskazane jest pozostawienie miejsc brukowanych (świadców) – np. w jednym miejscu pas o szerokości 2 m przechodzący przez całą szerokość drogi; oprócz walorów historycznych, poznawczych, będzie to również pełniło funkcję progę zwalniającego co przyczyni się do uspokojenia ruchu i poprawi stan bezpieczeństwa.

10. Miejsca pamięci narodowej:

- oznakowanie w terenie,
- konserwacja obiektu - obelisku i tablicy pamiątkowej,
- imprezy okolicznościowe i rocznicowe z okazji wybuchu czy zakończenia wojny, święta państwowe, itd.
- zapoznanie młodzieży szkolnej z wydarzeniami upamiętniającymi miejsca pamięci narodowej.

Uwaga!

Wszelkie prace mogące ingerować w strukturę czy stan zachowania obiektu zabytkowego zarówno wpisanego do rejestru zabytków czy znajdującego się w ewidencji zabytków albo innego obiektu posiadającego cechy zabytkowe (dotyczy to również zabytków archeologicznych) wymagają uzgodnienia z wojewódzkim konserwatorem zabytków na etapie poprzedzającym ich wykonanie.

Zgodnie z art. 5 ustawy z dnia 28 marca 1933 r. o grobach i cmentarzach wojennych (Dz. U. z 2018 r. poz. 2337) Przeprowadzanie robót ziemnych, wznoszenie pomników i innych urządzeń na cmentarzach i grobach wojennych wymaga zezwolenia wojewody.

15. Zasady oceny realizacji programu opieki nad zabytkami

Gminny program opieki nad zabytkami winien stanowić dokument programowy dla władz gminy, mieszkańców a także właścicieli i posiadaczy obiektów zabytkowych. Zaproponowane i zatwierdzone przez radę gminy działania winny być w miarę

możliwości wdrażane bezpośrednio lub zostać włączone do dokumentów opracowywanych przez gminę jak np. plan zagospodarowania przestrzennego, strategia rozwoju czy wieloletni program inwestycyjny, itd.

16. Źródła finansowania programu opieki nad zabytkami

Zasady finansowania opieki nad zabytkami określone zostały w rozdziale 7 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2021 r. poz. 710 i 954). Zgodnie z zapisami artykułu 71, ust. 1 ww. ustawy: „W zakresie sprawowania opieki nad zabytkami osoba fizyczna lub jednostka organizacyjna posiadająca tytuł prawny do zabytku wynikający z prawa własności, użytkowania wieczystego, trwałego zarządu, ograniczonego prawa rzeczowego albo stosunku zobowiązaniowego finansuje prowadzenie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy tym zabytku. Natomiast w artykule 2 znajduje się zapis dotyczący samorządu terytorialnego, w tym gmin: „Sprawowanie opieki nad zabytkami, w tym finansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku, do którego tytuł prawny, określony w ust. 1, posiada jednostka samorządu terytorialnego, jest zadaniem własnym tej jednostki.” Jak wynika z powyższych ustaleń, to na właścicielu „posiadaczu” obiektu zabytkowego spoczywa obowiązek finansowania prac związanych z remontem, bieżącym utrzymaniem i dbałością o należyty stan techniczny obiektu. W przypadku gdy zakres remontu jest bardzo duży a obiekt szczególnie cenny dla zachowania dziedzictwa historycznego czy architektonicznego istnieje możliwość uzyskania wsparcia finansowego; poniżej przedstawiono kilka możliwych źródeł. Przy czym w odniesieniu do obiektów znajdujących się w rejestrze zabytków, z uwagi na ich szczególną wartość kulturową, wprowadzono możliwość uzyskania dotacji do prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych udzielaną przez ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego ze środków finansowych z części budżetu państwa "Kultura i Ochrona Dziedzictwa Narodowego"; wojewódzkiego konserwatora zabytków ze środków finansowych z budżetu państwa w części, której dysponentem jest wojewoda oraz organ stanowiący gminy, powiatu lub samorządu województwa, na zasadach określonych w podjętej przez ten organ uchwale. Szczegółowe zasady udzielania dotacji zawarte są w rozporządzeniu Ministra Kultury z dnia 16 sierpnia 2017 r. w sprawie dotacji celowej na prace konserwatorskie lub restauratorskie przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków (Dz. U. z 2017 r. poz. 1674 i 731). oraz właściwych uchwałach organów stanowiących.

Programy Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego

W ramach programu można ubiegać się o dofinansowanie następujących rodzajów zadań:

- 1) prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków planowanych do przeprowadzenia w roku udzielenia dofinansowania;
- 2) prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, planowanych do przeprowadzenia w roku udzielenia dofinansowania dla zabytków wpisanych na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO oraz uznanych za Pomnik Historii (dotyczy wpisów indywidualnych oraz obszarowych);
- 3) prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków przeprowadzonych w okresie trzech lat poprzedzających rok złożenia wniosku (po wykonaniu wszystkich prac lub robót określonych w pozwoleniu wydanym przez wojewódzkiego konserwatora zabytków);
- 4) prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków przeprowadzonych w okresie trzech lat poprzedzających rok złożenia wniosku (po wykonaniu wszystkich prac lub robót określonych w pozwoleniu wydanym przez wojewódzkiego konserwatora zabytków) dla zabytków wpisanych na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO oraz uznanych za Pomnik Historii (dotyczy wpisów indywidualnych oraz obszarowych)

Strategicznym celem programu jest zachowanie materialnego dziedzictwa kulturowego, realizowane poprzez konserwację i rewaloryzację zabytków nieruchomych i ruchomych oraz ich udostępnianie na cele publiczne. Kluczowe dla realizacji celów programu są zadania prowadzące do zabezpieczenia, zachowania i utrwalenia substancji zabytku, w ramach programu dofinansowania nie mogą zaś uzyskać projekty zakładające adaptację, przebudowę obiektów zabytkowych lub ich znaczącą rekonstrukcję. Duży nacisk kładziony będzie na dofinansowanie prac przy obiektach najbardziej zagrożonych oraz zabytkach najcenniejszych – wpisanych na Listę Światowego Dziedzictwa Kulturowego i Przyrodniczego Ludzkości UNESCO, uznanych za Pomniki Historii oraz tych, posiadających wyjątkową wartość historyczną, artystyczną lub naukową. Istotnym celem programu jest również zwrócenie uwagi na obiekty, mające szczególne znaczenie dla dziedzictwa kulturowego – zarówno w kontekście ogólnoswiatowym, jak lokalnym, gdzie pełnią ważną rolę nośnika historii i tradycji. Określone regulaminem zasady dopuszczają możliwość całkowitego finansowania zadania, to jednakże wsparcie takie będzie można otrzymać tylko w szczególnych przypadkach, gdy zabytek posiada wyjątkową wartość historyczną, artystyczną i naukową, wymaga przeprowadzenia złożonych pod względem technologicznym prac lub gdy stan zabytku wymaga niezwłocznej interwencji. Istotnym elementem branym pod uwagę przy ocenie organizatorów będzie podejmowanie przez nich w przeszłości działań zmierzających do zabezpieczenia obiektu, będące wyrazem troski i dbałości o dziedzictwo. Kluczowym efektem działań realizowanych w ramach programu winno być stworzenie trwałych podstaw dla harmonijnego funkcjonowania obiektów zabytkowych we współczesnym, podlegającym dynamicznym, nierzadko nieodwracalnym zmianom otoczeniu. Dzięki realizacji

Kujawsko-Pomorskim Regionalnym Programem Operacyjnym na lata 2014-2020 konkurs w ramach Działania 4.4 Ochrona i rozwój zasobów kultury, Schemat: Inwestycje w zakresie dziedzictwa kulturowego

Wyciąg z projektu Regionalnego Programu Operacyjnego 2014-2020:

Cele szczegółowe działania

Zwiększona atrakcyjność obiektów kultury regionu kujawsko-pomorskiego (Cel szczegółowy 4)

Lista wskaźników rezultatu bezpośredniego

- Liczba osób korzystających z obiektów zasobów kultury objętych wsparciem
- Liczba uczestników zrealizowanych imprez kulturalnych
- Liczba osób korzystających z obiektów zabytkowych objętych wsparciem
- Wzrost oczekiwanej liczby odwiedzin w objętych wsparciem miejscach należących do dziedzictwa kulturalnego i naturalnego oraz stanowiących atrakcje turystyczne (CI9).

Lista wskaźników produktu

- Liczba zabytków objętych wsparciem
- Liczba zabytków nieruchomych objętych wsparciem
- Liczba zabytków ruchomych objętych wsparciem
- Liczba instytucji kultury objętych wsparciem
- Liczba obiektów zasobów kultury objętych wsparciem
- Liczba zrealizowanych imprez kulturalnych

Typy projektów

1. Projekty obejmujące prace restauratorskie, konserwatorskie i roboty budowlane w obiektach zabytkowych, w otoczeniu zabytku i na obszarach zabytkowych, obszarach przemysłowych o wartościach historycznych.
2. Rozbudowa, przebudowa instytucji kultury (w tym dostosowanie istniejącego obiektu do nowych funkcji kulturalnych, w tym edukacyjnych) wraz zakupem wyposażenia związanego z prowadzeniem działalności kulturalnej, w tym edukacyjnej.
3. Konserwacja zabytków ruchomych i materiałów archiwalnych stanowiących dziedzictwo dokumentacyjne.
4. Projekty informacyjno-promocyjne walorów środowiskowych i kulturowych regionu pod kątem komercyjnego wykorzystania dziedzictwa kulturowego i naturalnego regionu (np. produkt regionalny) jako element szerszych projektów w zakresie kultury wskazanych w punktach 1-3.
5. Projekty związane z organizacją imprez kulturalnych, które wykazują znaczny wpływ na gospodarkę regionalną i znaczący wkład w osiągnięcie celów Strategii UE dla Regionu Morza Bałtyckiego w ramach Obszaru Priorytetowego Kultura.

11. Typ beneficjenta

- jednostki samorządu terytorialnego
- związki jednostek samorządu terytorialnego
- stowarzyszenia jednostek samorządu terytorialnego
- samorządowe jednostki organizacyjne
- organizacje pozarządowe

- kościóły
- związki wyznaniowe
- osoby prawne kościołów
- osoby prawne związków wyznaniowych
- partnerzy prywatni we współpracy z podmiotami publicznymi w przypadku projektów realizowanych w formule partnerstwa publiczno-prywatnego
- inne podmioty posiadające osobowość prawną
- państwowe jednostki organizacyjne
- organy władzy, administracji rządowej
- przedsiębiorstwa 12. Grupa docelowa/ ostateczni odbiorcy wsparcia
- mieszkańcy regionu
- turyści

Kolejnym dokumentem jest Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich 2014 – 2020 (PROW 2014-2020), który przez Rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 18 sierpnia 2017 r. w sprawie szczegółowych warunków i trybu przyznawania oraz wypłaty pomocy finansowej na operacje typu "Inwestycje w obiekty pełniące funkcje kulturalne", operacje typu "Kształtowanie przestrzeni publicznej" oraz operacje typu "Ochrona zabytków i budownictwa tradycyjnego" w ramach działania "Podstawowe usługi i odnowa wsi na obszarach wiejskich" objętego Programem Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014-2020 określa wytyczne wsparcia.

Wsparcie w ramach tego typu operacji obejmuje:

- odnawianie lub poprawę stanu zabytkowych obiektów budowlanych, służących zachowaniu dziedzictwa kulturowego,
- zakup obiektów charakterystycznych dla tradycji budownictwa w danym regionie z przeznaczeniem na cele publiczne.

Beneficjent

Gmina lub instytucja kultury, dla której organizatorem jest jednostka samorządu terytorialnego.

Forma wsparcia

Pomoc ma formę refundacji części kosztów kwalifikowalnych operacji.

Wysokość pomocy ze środków EFRROW nie może przekroczyć 500 000 zł na miejscowość w okresie realizacji Programu, łącznie na inwestycje realizowane w ramach tego poddziałania i operacji typu: Inwestycje w obiekty pełniące funkcje kulturalne lub kształtowanie przestrzeni publicznej.

W ramach danej operacji suma kosztów całkowitych operacji nie może przekroczyć dwukrotności wysokości pomocy na tę operację.

Dodatkowe informacje dla beneficjenta

Pomoc może być przyznana jeśli operacja:

- realizowana jest w miejscowości, należącej do:
 - gminy wiejskiej lub

- gminy miejsko-wiejskiej, z wyłączeniem miast liczących powyżej 5 tys. mieszkańców, lub
- gminy miejskiej z wyłączeniem miejscowości liczących powyżej 5 tys. mieszkańców;
 - będzie ogólnodostępna, w tym dostępna dla osób niepełnosprawnych;
 - będzie wynikać z ustaleń miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, o ile zostały sporządzone albo z decyzji o warunkach zabudowy i zagospodarowania terenu, o ile uzyskanie tej decyzji jest wymagane;
 - będzie spójna z dokumentem strategicznym dotyczącym obszaru, na którym planowana jest realizacja operacji, określającym strategię rozwoju oraz obszary lub cele lokalnej polityki rozwoju;
 - spełnia wymagania wynikające z obowiązujących przepisów prawa, które mają zastosowanie do tej operacji;
 - realizowana będzie na nieruchomości należącej do wnioskodawcy, lub wnioskodawca posiada prawo do dysponowania nieruchomością na cele określone w operacji przez okres związania celem;
 - realizowana jest przez instytucję kultury, dla której organizatorem jest JST i została zaakceptowana przez tę jednostkę;
 - dotyczy obiektu wpisanego do rejestru lub ewidencji zabytków.

USTAWA z dnia 27 kwietnia 2001 r. Prawo ochrony środowiska (Dz.U. z 2021 r. poz. 1973, 1718, 2269, 814 i 960)

Kolejnym źródłem pozyskania środków finansowych przeznaczonych na utrzymanie i zachowanie parków oraz ogrodów, będących przedmiotem ochrony na podstawie przepisów o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami jest Wojewódzki fundusz ochrony środowiska i gospodarki wodnej. Zgodnie z art. 400a , ust. 1 pkt. 26 w/w ustawy istnieje możliwość dofinansowania rekompozycji czy prac pielęgnacyjnych w parkach zabytkowych. Więcej szczegółów dostępnych jest w siedzibie oraz na stronach internetowych Wojewódzkiego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej w Toruniu.

Dotacje Wojewódzkie :

Uchwała Nr XXV/497/08 Sejmiku Województwa Kujawsko-Pomorskiego z dnia 8 września 2008 r. w sprawie ustalenia zasad udzielania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków położonych na obszarze Województwa Kujawsko-Pomorskiego (Dziennik Urzędowy Województwa Kujawsko-Pomorskiego z 2008 r. Nr 133, poz. 2100 zmieniona uchwałą Nr XXXII/723/09 Sejmiku Województwa Kujawsko-Pomorskiego z dnia 6 kwietnia 2009 r. (Dz. Urz. Kuj.-Pom. z 2009 r. Nr 43, poz. 938) i Nr XXXIX/952/09 z dn. 26 października 2009 r. (Dziennik Województwa Kujawsko Pomorskiego Nr 124, poz. 2064) tekst jednolity.

Na podstawie tego aktu prawnego można uzyskać dofinansowanie prac remontowych przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków. O pomoc finansową ubiegać się mogą właściciele i posiadacze zabytków z całego województwa w oparciu o regulamin określony w przedstawionych powyżej uchwałach. Kwota, przeznaczona na dotacje ustalana jest corocznie w budżecie województwa.

Dotacje Powiatowe :

UCHWAŁA NR XXI/153 /2021 RADY POWIATU CHEŁMIŃSKIEGO z dnia 22 czerwca 2021 r w sprawie określenia zasad i trybu udzielania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków. Dotacja może być udzielona na wykonanie prac przy zabytku, w zakresie określonym w art. 77 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2021 r. poz. 710) jeżeli zabytek ten spełnia łącznie następujące kryteria:

- a) jest wpisany do rejestru zabytków;
- b) jest położony lub znajduje się w granicach administracyjnych powiatu chełmińskiego;
- c) posiada istotne znaczenie historyczne, artystyczne lub naukowe.

O dotację mogą ubiegać się podmioty, które posiadają tytuł prawny do zabytku wpisanego do rejestru zabytków, wynikający z prawa własności, użytkowania wieczystego, trwałego zarządu, ograniczonego prawa rzeczowego lub stosunku zobowiązaniowego, zwanych dalej wnioskodawcą.

Dotacje Gminne :

Uchwała Nr XXXIV/250/2017 Rady Gminy Stolno z dnia 28 grudnia 2017 r. w sprawie zasad udzielania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy obiektach wpisanych do rejestru zabytków.

Na podstawie w/w uchwały Rady Gminy Stolno mogą zostać dofinansowane prace przy remontach budynków umieszczonych w rejestrze zabytków a znajdujące się na obszarze gminy Stolno. Szczegółowe zasady przyznawania dotacji zawarte są w uchwale a wysokość dotacji w budżecie Gminy.

17. Znani ludzie związani z terenem obecnej gminy Stolno

Poniżej przedstawiono wykaz osób związanych z terenem obecnej gminy Stolno:

- Stanisław Leski (1702 – 1758) - biskup urodził się w Klęczkowie
- gen. Józef Haller (1873 – 1960) – w okresie międzywojennym posiadał majątek w Gorzuchowie, gdzie mieszkał do roku 1939.
- Józef Gólkowski (1787 – 1871) – drukarz i dziennikarz, urodził się w Klęczkowie,
- Mieczysław Łyskowski (1825 – 1894) – sędzia, bankowiec, działacz społeczno narodowy; urodził się w Oborach,
- rodzina Działowskich – związana z Sarnowem,
- rodzina Ślaskich – związana z Wabczem.
- Rudolf Gawrzyjelski – ksiądz, urodził się w Grubnie, działacz patriotyczny.

18. Informacje na temat materiałów wykorzystanych w opracowaniu.

W niniejszym opracowaniu wykorzystano następujące publikacje i materiały:

- Dzieje Chełmna i jego regionu – zarys monograficzny, red. M. Biskup, Toruń 1968 r.
- Inwentaryzacja zasobów dóbr kultury Vistula Terra Culmensis, Proj - Plan, 2007 r.
- Zabytki naszą przyszłością, program rewitalizacji zabytków; praca zbiorowa: A. Grzeszna – Kozikowska, Kamil Grzyb, Marek Maćkowski, 2008 r.
- Wczesnośredniowieczne grodziska ziemi chełmińskiej, Toruń 1994, red. J. Chudziakowa,
- Grody ziemi chełmińskiej w późnym średniowieczu, Toruń 1991, A. Kola.
- opracowania znajdujące się w dyspozycji Urzędu Gminy Stolno.

19. Załączniki.

- 1) Wykaz sołectw i wsi wchodzących w skład Gminy Stolno,
- 2) Zabytki nieruchome z terenu Gminy Stolno wpisane do rejestru zabytków,
- 3) Zabytki nieruchome z terenu Gminy Stolno umieszczone w Gminnej Ewidencji Zabytków,
- 4) Zabytki archeologiczne z terenu Gminy Stolno nie wpisane do rejestru zabytków,
- 5) Zabytkowe cmentarze z terenu Gminy Stolno,
- 6) Wykaz zabytkowych parków z terenu Gminy Stolno.

Załącznik nr 1
Do Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami dla Gminy Stolno

Wykaz sołectw i wsi wchodzących w skład gminy Stolno:

Lp.	Nazwa sołectwa	Nazwa wsi	uwagi
1.	Cepno	Cepno,	
2.		Wichorze	
3.	Gorzuchowo	Gorzuchowo	
4.	Grubno	Grubno	
5.	Małe Czyste	Małe Czyste	
6.		Wielkie Czyste	
7.		Zakrzewo	
8.	Obory	Obory	
9.	Paparzyn	Paparzyn	
10.	Pilewice	Pilewice	
11.	Robakowo	Robakowo	
12.	Rybieńec	Rybieńec	
13.	Sarnowo	Sarnowo	
14.	Stolno	Stolno	
15.		Kobyły	
16.	Trzebiełuch	Trzebiełuch	
17.		Kłęczkowo	
18.	Wabcz	Wabcz	
19.		Wabcz Łyniec	
20.		Wabcz Kolonia	

Źródło: strona internetowa Gminy Stolno

Załącznik nr 2
Do Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami dla Gminy Stolno

**ZABYTKI NIERUCHOME Z TERENU GMINY STOLNO
WPISANE DO REJESTRU ZABYTKÓW**

(stan na styczeń 2022 r.)

Lp.	Miejscowość	Obiekt	Czas powstania	Data decyzji	Nr rejestru zabytków	Uwagi
1.	GORZUCHOWO	Park dworski o pow. 1,04 ha	poł. XIX w.	01.10.1985.	A/293	d. nr woj. toruńskiego 488
2.	GRUBNO	Zespół dworsko parkowy: park o pow. 11,5 ha	XVIII/XIX w.	06.11.1989.	A/139	d. nr woj. toruńskiego 591
3.	GRUBNO	j.w. – pałac	j.w.	j.w.	A/139	j.w.
4.	KŁĘCZKOWO	Park dworski o pow. 2,45 ha	poł. XIX w.	17.06.1985.	A/294	d. nr woj. toruńskiego 478
5.	KOBYŁY	Park dworski o pow. 2,3 ha	2 poł. XIX w.	06.03.1985.	A/295	d. nr woj. toruńskiego 468
6.	ŁYNIEC	Park dworski o pow. 2,55 ha	1 poł. XIX w.	06.03.1985.	A/296	d. nr woj. toruńskiego 467
7.	MAŁE CZYSTE	Zespół fortyfikacji Twierdzy Chełmno – fort III	1 ćw. XX w.	14.02.1980	A/1511	
8.	MAŁE CZYSTE	j.w. – fort IV Nałęcz zach.	j.w.	j.w.	A/1511	
9.	MAŁE CZYSTE	j.w. – schron piechoty UR-2	j.w.	j.w.	A/1511	
10.	MAŁE CZYSTE	j.w. – schron piechoty UR-3	j.w.	j.w.	A/1511	
11.	MAŁE CZYSTE	j.w. – bateria nr 3	j.w.	j.w.	A/1511	
12.	MAŁE CZYSTE	j.w. – schron amunicyjny baterii nr 3 B-3 (M)	j.w.	j.w.	A/1511	
13.	MAŁE CZYSTE	j.w. – schron piechoty IR-3	j.w.	j.w.	A/1511	
14.	MAŁE CZYSTE	j.w. – schron	j.w.	j.w.	A/1511	

		piechoty IR-4				
13.	MAŁE CZYSTE	j.w. – schron amunicyjny M-6	j.w.	j.w.	A/1511	
14.	MAŁE CZYSTE	j.w. – schron amunicyjny M-7	j.w.	j.w.	A/1511	
15.	RYBIENIEC	Zespół fortyfikacji Twierdzy Chełmno – fort VI	j.w.	j.w.	A/1511	
16.	RYBIENIEC	j.w. – fort VII im. Skierskiego	1 ćw. XX w.	j.w.	A/1511	
17.	RYBIENIEC	j.w. – schron piechoty UR-4	j.w.	j.w.	A/1511	
18.	RYBIENIEC	j.w. – schron piechoty IR-6	j.w.	j.w.	A/1511	
19.	RYBIENIEC	j.w. – fort VIII im. Piłsudskiego	j.w.	j.w.	A/1511	
20.	SARNOWO	Kościół paraf. p.w. Św. Marcina z urządzeniem wnętrza	XIV, XX w.	30.11.1929.	A/291	d. nr woj. toruńskiego A/20/18
21.	SARNOWO	Grodzisko		11.12.1968.	C/85	d. nr woj. toruńskiego C/98/45
22.	STOLNO	Zespół fortyfikacji Twierdzy Chełmno – fort V Nałęcz wsch.	1 ćw. XIX w.	14.02.1980.	A/1511	
23.	STOLNO	j.w. – bateria nr 4	j.w.	j.w.	A/1511	
24.	STOLNO	j.w. – schron amunicyjny baterii nr 4 – B-4 (M)	j.w.	j.w.	A/1511	
25.	STOLNO	j.w. – schron piechoty IR-5	j.w.	j.w.	A/1511	
26.	STOLNO	j.w. – schron amunicyjny M-8	j.w.	j.w.	A/1511	
27.	WABCZ	Kościół paraf.	pocz. XIV	30.11.1929.	A/292	d. nr woj.

		p.w. Św. Bartłomieja z urzędzeniem wnętrza	w.			toruńskiego A/24/22
28.	WABCZ	Park dworski o pow. 2,5 ha	k. XIX w.	06.03.1985.	A/141	d. nr woj. toruńskiego 472
29.	WABCZ	Grodzisko		14.09.1965.	C/12	d. nr woj. toruńskiego C/1/1
30.	WICHORZE	Zespół dworsko-parkowy: – park o pow. 6,8 ha	XIX w.	j.w.	A/69/1-8	d. nr woj. toruńskiego A/698
31.	WICHORZE	j.w. - gorzelnia	1875	j.w.	A/69	j.w. A/698
32.	WICHORZE	j.w. – dom gorzelniane-go	XVIII/XIX w.	j.w.	A/69	j.w. A/698
33.	WICHORZE	j.w.- spichlerz	1890	j.w.	A/69	j.w. A/698
34.	WICHORZE	j.w. - lodownia	pocz. XIX w.	j.w.	A/69	j.w. A/698
35.	WICHORZE	j.w. - silosy	1935	j.w.	A/69	j.w. A/698
36.	WICHORZE	j.w.-podwórze gospodarcze, zachowana część muru ogrodzeniowego, sieć brukowanych dróg		j.w.	A/69	j.w. A/698
37.	WIELKIE CZYSTE	Kościół paraf. p.w. Św. Katarzyny	3 ćw. XIX w., 1877, 1925	25.05.1984.	A/121	d. nr woj. toruńskiego 438

Źródło:

Archiwum Kujawsko – Pomorskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Toruniu.

Załącznik nr 3

Do Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami dla Gminy Stolno

**ZABYTKI NIERUCHOME Z TERENU GMINY STOLNO
UMIESZCZONE W GMINNEJ EWIDENCJI ZABYTKÓW**
(stan na styczeń 2022 r.)

Lp.	Miejscowość	Nr	Obiekt – funkcja pierwotna	Nr ewid. działki	Datowanie
1	Cepno	8	Dworzec kolejowy	13	ok. 1883 r.
2	Cepno		Spichlerz zbożowy w zespole podworskim	38/15	1920 r.
3	Cepno		Obora w zespole podworskim	38/15	1920 r.; przebud. l. 70. XX w.
4	Cepno		Magazyn środków chemicznych w zespole podworskim	38/15	1880 r.
5	Cepno		Rządcówka w zespole podworskim	38/15	1890r.
6	Cepno	2	Dom mieszkalny w zespole podworskim	84	1880 r.
7	Cepno	4	Dom mieszkalny w zespole podworskim	92	1890 r.
8	Cepno	7	Dom mieszkalny w zespole podworskim	97, 98	1890 r.
10	Gorzuchowo	12	Dwór w zespole podworskim		ok. 1880 r.
11	Gorzuchowo		Rządcówka w zespole podworskim		k. XIX w
12	Gorzuchowo		Cmentarz miejsce pamięci narodowej		1939 r.
13	Gorzuchowo		Cmentarz miejsce pamięci narodowej		1940 r.
14	Grubno	17	Dom tzw. Poniatówka	13/1	lata 30. XX w.
15	Grubno		Założenie przestrzenne zespołu pałacowego		k. XIX w.
16	Grubno		Pałac	100/23	k. XIX w.
17	Grubno		Kuźnia i magazyn w zespole podworskim	100/30	1880 r.

18	Grubno		Spichlerz zbożowy w zespole podworskim	100/30	1900 r.
19	Grubno	39	Oficyna pałacowa w zespole podworskim	100/27	k. XIX w
20	Grubno	55	Dom mieszkalny w zespole podworskim	127/10	1890 r.
21	Grubno	63	Wozownia artyleryjska	96	pocz. XIX w
21	Kłęczkowo		Dwór w zespole podworskim	11/4	XVIII w
22	Kobyły		Założenie przestrzenne zespołu podworskiego		1 ćw. XIX w.
23	Kobyły		Dwór w zespole podworskim	3/17	1870 r.
24	Kobyły	9	Oficyna dworska w zespole podworskim	3/17	1880 r.
25	Kobyły		Spichlerz, stajnia i chlewnia w zespole podworskim	3/17	1884 r.
26	Kobyły		Stacja transformatorowa	3/17	1884 r.
27	Kobyły		Garaż	3/17	
28	Kobyły	8	Dom mieszkalny w zespole podworskim	7/16, 7/17	1920 r.
29	Kobyły	7	Dom mieszkalny w zespole podworskim	7/16	1920 r.
30	Kobyły	6	Dom mieszkalny w zespole podworskim	7/15	1887 r.
31	Kobyły		Budynek gospodarczy w zespole podworskim	3/17	k. XIX w
32	Ludwikowo		Owczarnia w zespole podworskim	49	pocz. XX w
33	Ludwikowo		Stodoła w zespole podworskim	49	1900 r.
34	Ludwikowo		Stodoła polna w zespole podworskim	49	pocz. XX w
35	Łyniec	19	Dwór w zespole podworskim	36/21	1879 r.
36	Łyniec		Stodoła w zespole podworskim	36/20	1899 r.
37	Łyniec		Obora w zespole podworskim	36/20	1890 r.
38	Łyniec	17	Dom mieszkalny w zespole podworskim	36/19	1880 r.
39	Małe Czyste	42	Dom	463	koniec XIX w., przebudowany
40	Małe Czyste	42	Inwentarski (część)	463	1909 r.

41	Małe Czyste	35	Dom	291	koniec XIX w.
42	Małe Czyste	8	Dom	67/10	koniec XIX w.
43	Małe Czyste	46	Dom	540	koniec XIX w.
44	Małe Czyste	29	Dom	280/7	2 poł. XIX w., przebudowany
45	Małe Czyste	33	Szkoła	394/1	początek XX w.
46	Małe Czyste	1	Dom	501-1	XIX w., przebudowany
47	Małe Czyste	45	Dom	539	początek XX w.
48	Małe Czyste	10	Gospodarczy	551	2 poł. XIX w.
49	Małe Czyste	10	Dom przy plebanii	551	przełom XIX/XX w.
50	Małe Czyste		Dom	567	XIX w.
51	Małe Czyste	8	Dom	554	1 poł. XIX w.
52	Małe Czyste	3	Dom	507/1	XIX w.
53	Małe Czyste	7	Dom	553	1 poł. XIX w.
54	Małe Czyste	4,4A	Dom	547/1, 548/1	k. XIX w., przebudowany
55	Małe Czyste	10	Plebania	551	2 poł. XIX w.
56	Małe Czyste		Cmentarz ewangelicki		poł. XIX w.
57	Małe Czyste		Cmentarz miejsce pamięci narodowej		1939 r.
58	Obory	8	Dom	71/2	początek XX w.
59	Obory	33	Dom	50	1908 r.
60	Obory	32	Dom		początek XX w.
61	Obory	19	Budynek gospodarczy przy dawnej szkole	59/3	początek XX w.
62	Obory	19	Szkoła	59/2	początek XX w.
63	Obory		Budynek gospodarczy	68	1 poł. XX w., przebudowany
64	Obory	24	Dom	56	początek XX w.

65	Obory	24	Budynek inwentarski	56	koniec XIX w.
66	Obory	7	Dom wraz z budynkiem inwentarskim	26/5	początek. XX w.
67	Obory	37	Dom	78/19	początek XX w.
68	Obory	5	Dom	37	przełom XIX/XX w.
69	Obory	25	Dom	45/1	pocz. XX w.
70	Obory	31	Dom	66/2	1 ćw. XX w.
71	Obory	17	Kuźnia	53/2	1 poł. XIX w., przebudowany;
72	Obory	21	Mieszkalno-Inwentarski	54/2	k. XIX w., przebudowany
73	Obory	27	Dom	121/1	1 poł. XX w.
74	Paparzyn		Park dworski		XIX w.
75	Paparzyn	17	Dom w zespole gorzelni	233	3 ćw. XIX w.
76	Paparzyn	17	Dom w zespole gorzelni	233	3 ćw. XIX w.
77	Paparzyn		Cmentarz rodowy		k. XIX w.
78	Paparzyn		Cmentarz miejsce pamięci narodowej		1964 r.
79	Pilewice		Park dworski		XIX w.
80	Robakowo	1	Dom	137	lata 20. XX w.
81	Robakowo	14	Dom	199	pocz. XX w.
82	Robakowo	9	Budynek gospodarczy przy szkole	69/3	pocz. XX w.
83	Robakowo	9	Szkoła	69/3	pocz. XX w.
84	Robakowo	4	Dom	141	pocz. XX w.
85	Robakowo	32	Dom	120	pocz. XX w.
86	Robakowo	31	Dom	218/1	1 poł. XX w.
87	Robakowo	16	Dom wraz z częścią inwentarską		pocz. XX w.
88	Robakowo	10	Dom	146	pocz. XX w.
89	Robakowo	28	Dom	131/2	pocz. XX w.
90	Robakowo		Park dworski		XIX w.

91	Robakowo	51	Dwór w zespole podworskim		2 ćw. XIX w
92	Rybieńec		Park dworski		1 poł. XIX w.
93	Rybieńec	12	Pałac w zespole podworskim	35/42	ok. 1880 r.
94	Rybieńec	50 c	Dom mieszkalny	33/7	pocz. XX w.
95	Rybieńec	14	Dom mieszkalny w zespole podworskim	27/6	XIX/XX w
96	Rybieńec	15	Dom mieszkalny w zespole podworskim	26	XIX /XX w.
97	Rybieńec	16	Dom mieszkalny w zespole podworskim	25	XIX /XX w
98	Rybieńec	13	Dom mieszkalny w zespole podworskim	58	XIX /XX w.
99	Rybieńec		Budynek gospodarczy w zespole podworskim	60/3	pocz. XX w.
100	Rybieńec	11	Dom mieszkalny w zespole podworskim	32/3	XIX /XX w.
101	Rybieńec	10	Dom mieszkalny w zespole podworskim	32/1	XIX /XX w.
102	Rybieńec		Kapliczka w zespole podworskim		pocz. XX w.
103	Sarnowo	17	Szkoła	41	XIX/XX w.
104	Sarnowo	17	Budynek gospodarczy przy szkole	41	przełom XIX/XX w.
105	Sarnowo	26	Dom	44	pocz. XX w.
106	Sarnowo	25	Plebania	123	2 poł. XIX w.
107	Sarnowo	6	Dom wraz z budynkiem inwentarskim	89	koniec XIX w.
108	Sarnowo	21	Młyn	141	2 poł. XIX w.
109	Sarnowo	12	Dom	69	1912 r.
110	Sarnowo		Cmentarz przykościelny		XIX w.
111	Stolno	22	Zespół dworca kolejowego - kuźnia	71/11 KW 22203	ok. 1900 r.
112	Stolno	4	Mleczarnia	124/7 KW 16263	pocz. XX w., przebudowany
113	Stolno	22	Zespół dworca kolejowego - Magazyn	71/11	ok. 1912 r.
114	Stolno	22	Zespół dworca kolejowego - Dom kolejowy	71/11 KW	ok. 1900 r.

				22203	
115	Stolno	22	Zespół dworca kolejowego - budynek dworca	71/11 KW 22203	1883 r., rozbudowany 1912 r.
116	Stolno		Park dworski		XIX w.
117	Stolno		Spichlerz w zespole podworskim	146/16	k. XIX w.
118	Stolno		Chlewnia w zespole podworskim	146/16	k. XIX w.
119	Stolno		Chlewnia, ob.. Budynek mieszkalny w zespole podworskim	146/11	k. XIX w.
120	Stolno	73	Dom mieszkalny w zespole podworskim	186/1	k. XIX w.
121	Stolno	76	Dom mieszkalny w zespole podworskim	156/1	k. XIX w.
122	Stolno	75	Dom mieszkalny w zespole podworskim	156/7	k. XIX w.
123	Stolno		Budynek gospodarczy w zespole podworskim	156/7	k. XIX w.
124	Stolno		Cmentarz rodowy		k. XIX w.
125	Trzebiełuch		Park dworski		XIX w.
126	Trzebiełuch	25	Dwór	10/6	XVIII/XIX w.
127	Trzebiełuch	14	Dom	94	początek XX w.
128	Trzebiełuch		Cmentarz ewangelicki		pocz. XX w.
129	Trzebiełuch- Zalesie	21	Dom	65/4	koniec XIX w.
130	Trzebiełuch- Zalesie	18	Dwór	77/3	początek XIX w.
131	Wabcz		Założenie przestrzenne zespołu podworskiego		poł. XIX w.
132	Wabcz		Dwór w zespole podworskim	87/16	poł. XIX w.
133	Wabcz		Oficyna dworska w zespole podworskim	87/16	pocz. XX w.
134	Wabcz		Oficyna dworska w zespole podworskim	87/16	pocz. XX w.
135	Wabcz	14	Dom	42/1	początek XIX w.
136	Wabcz	15	Organistówka	38	4 ćw. XIX w.

137	Wabcz		Stajnia w zespole podworskim	87/26	1900 r.
138	Wabcz		Stodoła w zespole podworskim	87/26	1889 r.
139	Wabcz		Spichlerz zbożowy w zespole podworskim	87/26	1889 r.
140	Wabcz		Gorzelnia, karczma, sklep w zespole podworskim		3 ćw. XIX w.
141	Wabcz	62	Gorzelnia w zespole podworskim	87/26	1909 r.
142	Wabcz	63	Dom mieszkalny w zespole podworskim		1890 r.
143	Wabcz		Kuźnia w zespole podworskim	87/26	1900 r., przebud. L. 70 - te XX w.
144	Wabcz		Obora w zespole podworskim	87/26	1889 r., przebud. W l. 70 tych XX w.
145	Wabcz		Obora II w zespole podworskim	87/26	1889 r.
146	Wabcz		Dom mieszkalny i stołówka w zespole podworskim	87/25	1899 r.
147	Wabcz		Stajnia, ob. magazyn w zespole podworskim	87/26	
148	Wabcz	78	Obora robotników folwarcznych w zespole podworskim		1900 r.
149	Wabcz		Dom mieszkalny w zespole podworskim		k. XIX w.
150	Wabcz	57	Dawna szkoła		pocz. XX w.
151	Wabcz		Cmentarz parafialny		k. XIX w.
152	Wabcz		Cmentarz przykościelny		pocz. XIX w.
153	Wichorze		Założenie przestrzenne zespołu podworskiego		XIX w.
154	Wichorze	6 (4?)	Dom mieszkalny w zespole podworskim	41	1 dek. XX w.
155	Wichorze	10 (9?)	Dom mieszkalny w zespole podworskim	43	1910 r.
156	Wichorze		Wozownia i stelmacharnia w zespole podworskim	106	k. XIX w.

157	Wichorze		Kuźnia w zespole podworskim	106	1890 r.
158	Wichorze	20	Dom ogrodnika w zespole podworskim	106	k. XIX w; przebud. W l. 70 te XX w.
159	Wichorze	1	Dom mieszkalny w zespole podworskim	34/35	1880 r.
160	Wichorze	2	Dom mieszkalny w zespole podworskim	36/37	1890 r.
161	Wichorze	7 (6?)	Dom mieszkalny w zespole podworskim	42	pocz. XX w.
162	Wichorze		Budynek gospodarczy w zespole podworskim	42	k. XIX w.
163	Wichorze	15	Dom mieszkalny w zespole podworskim	45	pocz. XX w.
164	Wichorze	16	Dom mieszkalny w zespole podworskim	46	pocz. XX w.
165	Wichorze	17	Dom mieszkalny w zespole podworskim	47	pocz. XX w.
166	Wichorze		Cmentarz rodowy		2 ćw. XIX w.
167	Wichorze		Cmentarz ewangelicki		pocz. XX w.
168	Wielkie Czyste	8	Dom		I poł. XIX w.
169	Wielkie Czyste		Cmentarz parafialny		pocz. XX w.
170	Wielkie Czyste		Cmentarz przykościelny		XIV w.
171	Wielkie Czyste		Cmentarz choleryczny		k. XIX w.
172	Zakrzewo	10	Dom	92/2	koniec XIX w.
173	Zalesie	19	Park dworski	77/3	XIX w.

Uwaga!

Powyższy wykaz nie zawiera obiektów znajdujących się w rejestrze zabytków, które zostały wyszczególnione w odrębnej tabeli.

Źródło:

Archiwum Kujawsko – Pomorskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Toruniu.

Załącznik nr 4

Do Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami dla Gminy Stolno

**ZABYTKI ARCHEOLOGICZNE Z TERENU GMINY STOLNO
NIE WPISANE DO REJESTRU ZABYTEKÓW**
(stan na styczeń 2022 r.)

Nr obszaru AZP 32-44

Lp.	Miejscowość	Nr działki	Współrzędne	Rodzaj stanowiska/ rodzaj zabytku	Chronologia	Nr stanowiska w miejscowości	Nr stanowiska w obszarze
1.	Trzebiefuch		x: 97767 y: 61139	Osada	WŚ / PŚ	1	21
2.	Kłęczkowo		x: 97853 y: 61121	Osada	Okr. Rzymski	1	23
3.	Trzebiefuch		x: 97881 y: 61121	Osada	Okr. Rzymski	2	24
4.	Kłęczkowo		x: 97880 y: 61160	Osada	Okr. Rzymski	2	25
5.	Kłęczkowo		x: 97863 y: 61148	Osada	Laten, kult. wsch. pom.	3	26
6.	Kłęczkowo		x: 97806 y: 61267	Ślad osadnictwa	Laten, kult. pom.	7	59
7.	Robakowo		x: 97615 y: 61067	Osada	KPL – neolit; Laten – wsch. pom. W. Ś.	1	46
8.	Robakowo		x: 97620 y: 61091	Osada	P. Ś.	2	47
9.	Robakowo		x: 97601 y: 61183	Osada	Laten, kult. wsch. pom.	3	48
10.	Paparzyn		x: 97641 y: 60966	Osada	Laten, kult. wsch. pom. P. Ś.	1	49
11.	Paparzyn		x: 97661 y: 60944	Osada	Laten, kult. wsch. pom. P. Ś.	2	50
12.	Paparzyn		x: 97665 y: 60909	Osada	P. Ś.	3	51
13.	Robakowo		x: 97586 y: 61237	Topór kamienny		4	52
14.	Kłęczkowo		x: 97832 y: 61171	Osada	Neolit	4	64
15.	Trzebiefuch		x: 97751 y: 61214	Osada	Wsch. pom. P. Ś.	3	65

16.	Robakowo		x: 97659 y: 61094	Osada + krzemień	Wsch. pom. Neolit,	5	66
17.	Robakowo		x: 97647 y: 61119	Osada	Wsch. pom. Neolit, W.Ś.	6	67
18.	Robakowo		x: 97660 y: 61190	Osada	Wsch. pom.	7	68
19.	Robakowo		x: 97678 y: 61182	Osada	Wsch. pom.	8	69
20.	Trzebiełuch		x: 97686 y: 61169	Osada	Wsch. pom. Neolit, P.Ś.	4	70
21.	Kłęczkowo		x: 97858 y: 61271	Osada	Wsch. pom. W.Ś.	5	71
22.	Kłęczkowo		x: 97857 y: 61291	Osada	Ślady osadnictwa	6	72
23.	Sarnowo		x: 97656 y: 61430	Grodzisko	P.Ś.	1	45
24.	Sarnowo		x: 97814 y: 61333	Osada	Wsch. pom.	2	73
25.	Sarnowo		x: 97735 y: 61432	Osada	Wsch. pom.	3	76
26.	Sarnowo		x: 97749 y: 61421	Osada	Wsch. pom. P.Ś.	4	77
27.	Sarnowo		x: 97784 y: 61365	Osada	Wsch. pom.	5	78
28.	Sarnowo		x: 97783 y: 61334	cmmentarzysk o	Wsch. pom.	6	79
29.	Sarnowo		x: 97706 y: 61372	Osada	P.Ś.	7	80
30.	Sarnowo		x: 97677 y: 61313	Osada	Wsch. pom.	8	81
31.	Sarnowo		x: 97686 y: 61303	Odłamek krzemien	neolit	9	82

Nr obszaru AZP 33-42

Lp.	Miejscowość	Nr działki	Współrzędne	Rodzaj stanowiska/ rodzaj zabytku	Chronologia	Nr stanowiska w miejscowości	Nr stanowiska w obszarze
32.	Grubno	38	x: 97151 y: 59839	Obozowisko	KAK	1	23
33.	Małe Czyste	103	x: 97019 y: 59973	Osada / ślady	KCWR, KAK, neolit,	32	24
34.	Stolno	2	x: 97071 y: 59947	Osada	Okr. Rzymski	25	25
35.	Stolno	4	x: 97085 y: 59994	Osada	Neolit	26	26
36.	Stolno	20	x: 97020 y: 60007	Osada	KPL, Ha – Lt.	27	27
37.	Stolno	18	x: 97057 y: 60028	Osada	Ha – Lt.	28	28
38.	Małe Czyste	30/6, 31	x: 97083 y: 59789	Osada	P. Ś.	33	34

39.	Grubno	105	x: 97249 y: 59872	Osada	P. Ś.	2	35
40.	Grubno	92	x: 97178 y: 59868	Osada	Neolit, Ha – Lt.	3	36
41.	Grubno	90/3	x: 97278 y: 59901	Osada	KPL, Okr. Rzym.; P. Ś.	4	37
42.	Grubno	95	x: 97296 y: 59906	Osada	Ha – Lt.	5	38
43.	Grubno	84, 85	x: 97322 y: 59991	Osada	Ha – Lt.	6	39
44.	Stolno	35/5	x: 97147 y: 60037	Osada	Neolit	29	40
45.	Rybiec	48/2	x: 97181 y: 60023	Osada	KPL	14	41
46.	Rybiec	45/1, 45/2	x: 97214 y: 60006	Osada + krzemień	Neolit, Ha – Lt.	15	42
47.	Rybiec	21	x: 97252 y: 60020	Osada	KPL, okr. Rzym.	16	43
48.	Rybiec	54/1	x: 97229 y: 60044	Osada	Neolit,	17	44
49.	Rybiec	47/6	x: 97209 y: 60024	Osada	Neolit,	18	45
50.	Rybiec	48/2	x: 97179 y: 60042	Osada	Neolit,	19	46
51.	Stolno	50/3	x: 97150 y: 60071	Osada	Epoka kamienna,	30	47
52.	Rybiec	34/2	x: 97248 y: 60084	Osada	Ha – Lt.	20	48
53.	Rybiec	23	x: 97280 y: 60066	Osada	Ha – Lt.	21	49
54.	Rybiec	8/5	x: 97330 y: 60058	Osada	Neolit Ha – Lt.	22	50
55.	Rybiec	22/2	x: 97303 y: 60052	Wiór krzemienny	Epoka kamienna	23	51
56.	Grubno			Cmentarzysko	Późny laten		81
57.	Grubno			Amfora, znalezisko luźne	KAK		82
58.	Grubno			Cmentarzysko	KPL		83
59.	Grubno			Topór kamienny	Neolit		84

Uwagi do tabeli:

Pozycja nr 56 – Grubno – znaleziono naczynie gliniane, fragment rogu do picia, srebrny naszyjnik, 2 zapinki żelazne, sprzączkę do pasa, bransoletkę brązową, klucze żelazne, paciorki szklane.

Nr obszaru AZP 33-43

Lp.	Miejscowość	Nr działki	Współrzędne	Rodzaj stanowiska/ rodzaj zabytku	Chronologia	Nr stanowiska w miejscowości	Nr stanowiska w obszarze
60.	Wabcz		x: 97424 y: 60391	Grodzisko	W.Ś. – XI – XIII w.	1	1
61.	Wabcz	Teren PGR		Osada/ ceramika, zawieszki, paciorki	Pomorska, Laten	2	2
62.	Wabcz	56	x: 97266 y: 60433	Osada / ślady	Ep. kamienia; okr. Rzym.	3	3
63.	Wabcz	56	x: 97248 y: 60411	Osada	KPL	4	4
64.	Wabcz	56	x: 97444 y: 60447	Osada	KPL	69	5
65.	Wabcz	18	x: 97365 y: 60437	Osada	Ha – Lt. okr. Rzym.	45	6
66.	Wabcz	48	x: 97392 y: 60407	Osada	Ha – Lt.	46	7
67.	Wabcz	18	x: 97412 y: 60394	Osada	KPL; Ha - Lt	47	8
68.	Wabcz	18	x: 97371 y: 60413	Osada	W. Ś.	48	9
69.	Wabcz	29	x: 97406 y: 60461	Osada	Ha – Lt. P.Ś.; W. Ś.	5	10
70.	Wabcz	30/4	x: 97425 y: 60453	Osada	P.Ś.; W. Ś.	6	11
71.	Wabcz	46/3	x: 97464 y: 60458	Osada	Neolit	7	12
72.	Wabcz	46/3	x: 97464 y: 60475	Osada	P.Ś.	8	13
73.	Wabcz	46/3	x: 97441 y: 60499	Osada	KPL; Ha – Lt. P.Ś.; W. Ś.	9	14
74.	Wabcz	1/2	x: 97388 y: 60560	Osada	KPL; Ha – Lt.	10	15
75.	Wabcz	8	x: 97480 y: 60575	Osada + krzemień	Ep. Kam. W.Ś.	11	16
76.	Wabcz	8, 9	x: 97462 y: 60567	Osada	Ep. Kam.	12	17
77.	Wabcz	12	x: 97454 y: 60583	Osada	Brąz; k. łuzyccka	13	18
78.	Wabcz	14	x: 97454 y: 60583	Osada	KPL	14	19
79.	Wabcz	20	x: 97506 y: 60675	Wiór kamienny	SCHN Ha - Lt	15	20
80.	Wabcz	19	x: 97487 y: 60653	Osada	Neolit Ha - Lt	16	21

81.	Paparzyn	16/1, 40	x: 97510 y: 60727	Osada	Ha – Lt.	6	22
82.	Paparzyn	16/1, 17	x: 97537 y: 60757	Osada	KPL, SCHN, Ha – Lt.	7	23
83.	Paparzyn	42	x: 97492 y: 60784	Osada	KAK Ha – Lt.	8	24
84.	Paparzyn	43	x: 97477 y: 60776	Osada	KPL, Ha – Lt.	9	25
85.	Paparzyn	41	x: 97454 y: 60746	Ślad osadnictwa		10	26
86.	Paparzyn	41, 43	x: 97472 y: 60761	Osada	KPCW, KAK	11	27
87.	Paparzyn	41	x: 97461 y: 60743	Ślad osadnictwa		12	28
88.	Obory	5/1	x: 97448 y: 60779	Osada	KPL	22	29
89.	Obory	5/1, 1 /2	x: 97444 y: 60796	Osada	KPL	23	30
90.	Obory	114	x: 97466 y: 60797	Osada	KPL, KAK	24	31
91.	Wabcz	107	x: 97335 y: 60537	Osada	P. Ś.	17	32
92.	Wabcz	145/ 1	x: 97336 y: 60555	Osada		18	33
93.	Wabcz	100	x: 97316 y: 60562	Osada	KPL	19	34
94.	Wabcz	100	x: 97298 y: 60558	Osada	KPL, KAK	20	35
95.	Wabcz	99	x: 97272 y: 60552	Osada	KPL	21	36
96.	Wabcz	95	x: 97265 y: 60550	Krzemień	Epoka kamienia	22	37
97.	Wabcz	91/1	x: 97227 y: 60519	Osada	KPCW; Ha - Lt	23	38
98.	Wabcz	91/1	x: 97220 y: 60500	Osada	KPCW; Ha – Lt; KPL	24	39
99.	Wabcz	58, 59, 60	x: 97329 y: 60434	Osada	KPL, KAK, P. Ś.	25	40
100.	Wabcz	58	x: 97224 y: 60452	Osada	KPL	26	41
101.	Wabcz	59	x: 97244 y: 60462	Osada	W.Ś.	27	42
102.	Wabcz	60	x: 97279 y: 60474	Osada	Ha – Lt	28	43
103.	Wabcz	64/1	x: 97310 y: 60512	Ślady osadnictwa		29	44
104.	Wabcz	64/1	x: 97296 y: 60501	Osada	Ha – Lt	30	45
105.	Wabcz	70	x: 97321 y: 60500	Osada	KPL	31	46

106.	Wabcz	64/1	x: 97350 y: 60480	Osada	KPL, P. Ś.	32	47
107.	Stolno	189	x: 97089 y: 60110	Osada	Ha – Lt	1	48
108.	Stolno	187	x: 97077 y: 60119	Osada	KCWR	2	49
109.	Stolno	212	x: 97058 y: 60142	Drapacz z krzemienia czekoladoweg o		3	50
110.	Stolno	211	x: 97063 y: 60119	Ślad osadnictwa		1	51
111.	Stolno	214	x: 97041 y: 60116	Osada	P.Ś.	5	52
112.	Stolno	234	x: 97016 y: 60135	Osada	KAK; P.Ś.	6	53
113.	Stolno	330, 331	x: 97033 y: 60198	Osada	Pomorska; Laten	7	54
114.	Stolno	326	x: 97045 y: 60191	Osada	KPL	8	55
115.	Stolno	326, 327	x: 97050 y: 60200	Osada	KAK; P.Ś.	9	56
116.	Stolno	170, 171	x: 97077 y: 60166	Osada	KPL, POMORSKA	10	57
117.	Stolno	169	x: 97089 y: 60174	Osada	Pomorska; P. Ś.	11	58
118.	Stolno	319	x: 97108 y: 60195	Osada	KPL ; W.Ś.	12	59
119.	Stolno	321, 322	x: 97090 y: 60210	Osada	Ep. kamienia; P.Ś. W.Ś.	13	60
120.	Stolno	321, 322, 323	x: 97085 y: 60194	Osada	KCWR, KAK, Ha – Lt.	14	61
121.	Stolno	311	x: 97119 y: 60241	Osada	Ha – Lt.	15	62
122.	Wabcz	30/5, 18	x: 97376 y: 60453	Osada	P. Ś.	33	63
123.	Wabcz	30/5	x: 97402 y: 60438	Osada	W. Ś.	34	64
124.	Wabcz	30/5	x: 97423 y: 60415	Osada	Ep. Kam. XI – XII w.	35	65
125.	Stolno	243	x: 97157 y: 60150	Ślady osadnictwa		16	84
126.	Stolno	244	x: 97152 y: 60171	Osada	Ha – Lt.	17	85
127.	Rybiec	75	x: 97257 y: 60234	Osada	KPL	2	86
128.	Rybiec	76/1, 77	x: 97293 y: 60278	Osada	KPL, Ha – Lt.	3	87
129.	Rybiec	40, 42	x: 97314 y: 60240	Osada	SCHN	4	88

130.	Rybiec	73	x: 97261 y: 60176	Ślady Osadnictwa		5	89
131.	Rybiec	72/3	x: 97244 y: 60183	Osada	Neolit; Ha – Lt.	6	90
132.	Rybiec	63/1, 64/2	x: 97180 y: 60135	Osada	KPL	7	91
133.	Rybiec	50/3	x: 97180 y: 60094	Ślady osadnictwa		8	92
134.	Rybiec	25	x: 97285 y: 60098	Osada	Ha – Lt. P. Ś.	9	93
135.	Rybiec	15	x: 97384 y: 60202	Osada	Ha – Lt.	10	94
136.	Rybiec	16/1	x: 97385 y: 60244	Osada	Ha – Lt.	11	95
137.	Rybiec	37	x: 97347 y: 60205	Ślady osadnictwa		12	96
138.	Rybiec	36/1 0	x: 97333 y: 60162	Osada	W. Ś.	13	97
139.	Rybiec	72/2	x: 97250 y: 60160	Osada	Ha – Lt. P. Ś.	1	98
140.	Wabcz	142, 145/ 1	x: 97405 y: 60535	Osada	KAK, Ha – Lt.	36	99
141.	Wabcz	145/ 1	x: 97393 y: 60563	Osada	KPCW, KPL, KAK, Ha – Lt.	37	100
142.	Wabcz	145/ 1, 157	x: 97410 y: 60592	Osada	KPL, SCHN, Ha – Lt., W. Ś.	38	101
143.	Wabcz	30/3	x: 97434 y: 60689	Osada	Ep. Kam. Okr. Rzym.	39	102
144.	Wabcz	30/3	x: 97466 y: 60692	Cmentarzysko	KPL, Wcz. Brąz, Halsztat.	40	103
145.	Wabcz	145	x: 97388 y: 60594	Osada	KAK, Ha – Lt.	41	104
146.	Wabcz	30/3	x: 97472 y: 60730	Osada	KPL, Ha – Lt., okr. Rzym.	42	105
147.	Wabcz	36	x: 97386 y: 60634	Osada	KPL, Ha – Lt.	43	106
148.	Wabcz	29	x: 97474 y: 60667	Ślady osadnictwa		44	107
149.	Wabcz	10/2	x: 97337 y: 60365	Osada	SCHN Ha – Lt.	49	108
150.	Wabcz	12/3	x: 97316 y: 60394	Osada	Ha – Lt. P. Ś.	50	109
151.	Wabcz	2/2	x: 97235 y: 60288	Ślady osadnictwa		51	110
152.	Stolno	268, 270, 272,	x: 97194 y: 60301	Osada	P. Ś.	18	111

		273					
153.	Wabcz	50/2, 51/2	x: 97214 y: 60359	Osada	Ha – Lt.	52	112
154.	Wabcz	36	x: 97359 y: 60338	Osada	SCHN	53	113
155.	Wabcz	36	x: 97380 y: 60673	Osada	P. Ś./ W. Ś.	54	114
156.	Stolno	34/1	x: 97404 y: 60698	Ślady osadnictwa		55	115
157.	Wabcz	34/1	x: 97428 y: 60720	Osada	Ha – Lt. KPL,	56	116
158.	Obory	2/1	x: 97419 y: 60772	Osada	KPL	25	117
159.	Obory	48/2, 121	x: 97332 y: 60773	Ślady osadnictwa		26	118
160.	Obory	49	x: 97291 y: 60784	Ślady osadnictwa		27	119
161.	Wabcz	36	x: 97295 y: 60752	Osada	KAK	57	123
162.	Wabcz	36	x: 97312 y: 60724	Osada	KPL	58	124
163.	Wabcz	36	x: 97354 y: 60711	Ślady osadnictwa		59	125
164.	Wabcz	36	x: 97331 y: 60700	Osada	KPCW, KPL, Ha – Lt.	60	126
165.	Obory	2/1	x: 97408 y: 60791	Osada	SCHN	28	127
166.	Wabcz	145/ 1	x: 97337 y: 60596	Osada	KPL	61	128
167.	Wabcz	145/ 1	x: 97354 y: 60608	Osada	KCWR, KPL,	62	129
168.	Wabcz	145/ 1	x: 97345 y: 60620	Osada	KPL, Ha – Lt.	63	130
169.	Wabcz	145/ 1	x: 97325 y: 60635	Osada	KPL, SCHN, Neolit	64	131
170.	Wabcz	145/ 1	x: 97305 y: 60618	Ślady osadnictwa		65	132
171.	Wabcz	149	x: 97303 y: 60687	Osada	KAK	66	133
172.	Wabcz		x: 97194 y: 60617	Ślady osadnictwa	Ep. Kamienia	67	136
173.	Wabcz	96	x: 97215 y: 60543	Ślady osadnictwa		68	138
174.	Stolno	334	x: 97040 y: 60227	Osada	KPL, KAK,	19	139
175.	Stolno	334	x: 97064 y: 60229	Osada	KPL, Ha – Lt.	20	140
176.	Stolno	338	x: 97077 y: 60243	Ślady osadnictwa	Ep. Kam.	21	141
177.	Stolno	339	x: 97086 y: 60270	Osada	KAK, Ha – Lt.	22	142

178.	Stolno	339	x: 97070 y: 60270	Osada	Kult. Łuż. Halsztat	23	143
179.	Stolno	346	x: 97067 y: 60291	Osada	KPL, wcz. Brąz	24	144
180.	Kobyły	24	x: 97058 y: 60375	Osada	KPL	1	145
181.	Kobyły	7/5	x: 97079 y: 60449	Osada	Ep. Kam.	2	146
182.	Kobyły	7/5	x: 97089 y: 60486	Osada	Ep. Kam.	3	147
183.	Kobyły	8	x: 97146 y: 60425	Osada	Ep. Kam.	4	148
184.	Kobyły	9/2	x: 97114 y: 60431	Osada	Neolit, Ha – Lt.	5	149
185.	Wabcz			Znalezisko łuźne	Denar Trajana Denar Wespazjana		150
186.	Wabcz			Cmentarzysko łużyckie	2 popielnice, 2 misy		151
187.	Wabcz			Znalezisko łuźne	2 bryły przetopioneg o brązu; brąz zawieszka		152
188.	Wabcz			Znalezisko łuźne	Kubek gliniany		153
189.	Wabcz			Znalezisko łuźne	2 przęśliki gliniane		154
190.	Wabcz			Znalezisko łuźne	Siekiera z krzemienia pasiastego		155
191.	Wabcz			Znalezisko łuźne	Neolit – 6 toporów kamiennych		156
192.	Wabcz			Znalezisko łuźne	Neolit – 7 sieker kamiennych		157
193.	Wabcz			Znalezisko łuźne	Neolit – 1 topór		158
194.	Wabcz			Znalezisko łuźne	Neolit – 1 topór		159
195.	Wabcz			Cmentarzysko	Grób podkloszowy		160
196.	Rybiec			Cmentarzysko	Kult. Pomor. Grób skrzynkowy		161
197.	Rybiec			Cmentarzysko ciałopalne	Kult. Łuż.		162
198.	Rybiec			Skarb	6 naszyjników bransoleta		163

					spiralna		
199.	Rybieńiec			Znalezisko łuźne	2 topory kamienne		164
200.	Rybieńiec			Znalezisko łuźne	kubek		165

DO POZYCJI 108 – widoczne ślady 3 niewielkich obiektów, destrukcja pod wpływem głębokiej orki.

Nr obszaru AZP 33-44

Lp.	Miejscowość	Nr działki	Współrzędne	Rodzaj stanowiska/ rodzaj zabytku	Chronologia	Nr stanowiska w miejscowości	Nr stanowiska w obszarze
201.	Gorzuchowo		x: 97415 y: 61312	Osada	KPL	1	1
202.	Gorzuchowo		x: 97397 y: 61306	Osada	Wsch. pom. Laten	2	2
203.	Gorzuchowo		x: 97434 y: 61345	Osada	KPL, KAK, wsch. pom.	3	16
204.	Gorzuchowo		x: 97539 y: 61312	Osada	P. Ś.	4	17
205.	Gorzuchowo		x: 97525 y: 61294	Osada	Wch. Pom.	5	18
206.	Pilewice		x: 97498 y: 61483	Ślady Osadnictwa		1	20
207.	Gorzuchowo		x: 97454 y: 61181	Osada	KAK	6	21
208.	Robakowo		x: 97431 y: 61140	Osada	KAK, kult. łuź.	9	34
209.	Robakowo		x: 97443 y: 61151	Osada	Neolit	10	35
210.	Robakowo		x: 97457 y: 61104	Osada	KPL, KAK, łuź. - Halsztat	11	36
211.	Obory		x: 97475 y: 61988	Osada	KPL, okr. Rzym.	1	37
212.	Paparzyn		x: 97543 y: 61014	Osada	Średniowiecze	4	38
213.	Paparzyn		x: 97502 y: 61988	Osada	KAK	5	39
214.	Obory		x: 97487 y: 60982	Ślady Osadnictwa		2	40
215.	Obory		x: 97484 y: 61014	Obozowisko osada	KPL, KAK Okr. Rzym.	3	41
216.	Obory		x: 97493 y: 61009	Osada	KAK, Ha - Lt	4	42
217.	Obory		x: 97483 y: 61000	Osada	KPL, KAK, Ha – Lt,	5	43
218.	Obory		x: 97456 y: 60977	Osada	Późn. Laten	6	44

219.	Obory		x: 97459 y: 61125	Osada	Neolit, Okr. Rzym.	7	45
220.	Robakowo		x: 97469 y: 61125	Ślady Osadnictwa	KPL	12	46
221.	Robakowo		x: 97483 y: 61107	Osada	?	13	47
222.	Robakowo		x: 97531 y: 61070	Osada Ślady osad.	KPL, KAK, P. Ś.	14	48
223.	Obory		x: 97432 y: 60969	Ślady Osadnictwa	W. Ś., P. Ś.	8	49
224.	Obory		x: 97439 y: 60995	Ślady Osadnictwa	KPL, KAK, Okr. Rzym.	9	50
225.	Robakowo		x: 97474 y: 61025	Osada	Okr. Rzym, W. Ś.	15	51
226.	Robakowo		x: 97476 y: 61032	Osada	KPL, Halsztat, W. Ś.	16	52
227.	Robakowo		x: 97458 y: 61056	Obozowisko	KPL	17	53
228.	Robakowo		x: 97438 y: 61026	Obozowisko	KAK	18	54
229.	Obory		x: 97399 y: 60851	Osada	W. Ś., P. Ś.	10	55
230.	Obory		x: 97385 y: 60865	Osada	W. Ś., P. Ś.	11	56
231.	Obory		x: 97390 y: 60877	Osada	KPL, P. Ś.	12	57
232.	Obory		x: 97377 y: 60890	Osada / odłamek krzemienia	KPL, KAK,	13	58
233.	Obory		x: 97319 y: 60903	Osada	KPL, KAK,	14	59
234.	Obory		x: 97339 y: 60887	Osada	KPL, KAK, W. Ś.	15	60
235.	Obory		x: 97278 y: 60931	Osada	W. Ś.	16	61
236.	Obory		x: 97277 y: 60905	Znalezisko luźne	Neolit – narzędzie krzemienne	17	62
237.	Obory		x: 97303 y: 60865	Ślady Osadnictwa		18	64
238.	Obory		x: 97323 y: 60867	Ślady Osadnictwa		19	65
239.	Obory		x: 97387 y: 60822	Osada		20	66
240.	Obory		x: 97446 y: 60929	Ślady Osadnictwa	P.Ś.; Okr. Rzym.; Neolit	21	97

Nr obszaru AZP 33-45

Lp.	Miejscowość	Nr działki	Współrzędne	Rodzaj stanowiska/ rodzaj zabytku	Chronologia	Nr stanowiska w miejscowości	Nr stanowiska w obszarze
241.	Pilewice		x: 97504 y: 61535	Ślady Osadnictwa	Ha. – Lt.; Neolit.	2	10
242.	Pilewice		x: 97529 y: 61523	Osada	Ha. – Lt.; Neolit.	3	11
243.	Pilewice		x: 97532 y: 61548	Ślady Osadnictwa	?	4	15

Nr obszaru AZP 34-42

Lp.	Miejscowość	Nr działki	Współrzędne	Rodzaj stanowiska/ rodzaj zabytku	Chronologia	Nr stanowiska w miejscowości	Nr stanowiska w obszarze
244.	Małe Czyste	342	x: 96749 y: 60096	Osada	P. Ś. XIV – XV w.	34	1
245.	Małe Czyste	337	x: 96761 y: 60066	Ślady Osadnictwa	Schyłek Neolitu	35	2
246.	Małe Czyste	349	x: 96767 y: 60065	Ślady Osadnictwa	Schyłek Neolitu	36	3
247.	Małe Czyste	351	x: 96777 y: 60057	Ślady Osadnictwa	KPL	37	4
248.	Małe Czyste	356	x: 96811 y: 60030	Osada	Schyłek Neolitu, W. Ś. X – XII w.; P. Ś. XIV – XV w.	38	5
249.	Małe Czyste	248 249	x: 96802 y: 60013	Osada	KPL, Ha – Lt., P. Ś.	39	6
250.	Małe Czyste	381	x: 96827 y: 60014	Osada	Ha. – Lt., W. Ś.	40	7
251.	Małe Czyste	368	x: 96837 y: 60012	Ślady Osadnictwa	W. Ś.	41	8
252.	Małe Czyste	396/3	x: 96790 y: 60099	Osada	Kult. Pomorska	13	9
253.	Małe Czyste	396/3	x: 96803 y: 60085	Ślady Osadnictwa	W. Ś.	43	10
254.	Małe Czyste	327/3	x: 96822 y: 60091	Osada	Ha – Lt.	44	11
255.	Małe Czyste	297, 298	x: 96870 y: 60029	Osada	Schytkowy Neolit	45	12
256.	Małe Czyste	296	x: 96844 y: 60055	Osada	KAK, Ha – Lt.	46	13
257.	Małe Czyste	296	x: 96857 y: 60058	Osada	Laten	47	14

258.	Małe Czyste	296	x: 96871 y: 60064	Osada	Epoka brązu	48	15
259.	Małe Czyste	296	x: 96872 y: 60053	Osada	Kult. łuż.	49	16
260.	Małe Czyste	317	x: 96876 y: 60086	Ślady Osadnictwa	?	50	17
261.	Małe Czyste	296	x: 96893 y: 60062	Osada	Ha – Lt.	51	18
262.	Małe Czyste	296	x: 96886 y: 60048	Osada	Ha – Lt.	52	19
263.	Małe Czyste	287	x: 96896 y: 60017	Cmentarz. osada	Kult. łuż. Okr. Rzym.	53	20
264.	Małe Czyste	287	x: 96913 y: 60041	Ślady Osadnictwa	Ha. – Lt.	54	21
265.	Małe Czyste	287	x: 96915 y: 60008	Ślady Osadnictwa	KPL. Epoka brązu	55	22
266.	Małe Czyste	322	x: 96906 y: 60083	Ślady Osadnictwa	Schyłkowy Neolit	56	23
267.	Małe Czyste	212	x: 96876 y: 60026	Ślady Osadnictwa	KAK, Ha – Lt. W. Ś. X-XIII w.	57	24
268.	Małe Czyste	291	x: 96876 y: 60008	Ślady Osadnictwa	Ha. – Lt.	58	25
269.	Małe Czyste	287	x: 96905 y: 60003	Ślady Osadnictwa	?	59	26
270.	Małe Czyste	127	x: 96920 y: 59970	Osada	P. Ś. XIV – XV w.	60	27
271.	Małe Czyste	139	x: 96909 y: 59933	Ślady Osadnictwa	Ha. – Lt.	61	28
272.	Małe Czyste	148	x: 96879 y: 59933	Ślady Osadnictwa	Epoka brązu	62	29
273.	Małe Czyste	236	x: 96850 y: 59961	Osada	Ha. – Lt.	63	30
274.	Małe Czyste	281 282	x: 96881 y: 59969	Osada	Kult. łuż.	64	31
275.	Małe Czyste	306	x: 96855 y: 59986	Ślady Osadnictwa	Epok. Kam. P. Ś.	65	32
276.	Małe Czyste	372	x: 96842 y: 59996	Osada	W. Ś.	66	33
277.	Małe Czyste	366	x: 96721 y: 60077	Osada	P. Ś.	67	34
278.	Małe Czyste	365/1	x: 96735 y: 60058	Ślady Osadnictwa	?	68	35
279.	Małe Czyste	372	x: 96750 y: 60058	Ślady Osadnictwa	KPL	69	36
280.	Małe Czyste	374/2	x: 96752 y: 60049	Ślady Osadnictwa	KPL, Ha. – Lt.	70	37
281.	Małe Czyste	250/5	x: 96760 y: 60030	Osada Wkładka sierp.	Neolit	71	38
282.	Małe Czyste	231	x: 96823 y: 59926	Osada	W. Ś. X – XII w.	72	39

283.	Małe Czyste	228/1	x: 96835 y: 59905	Ślady Osadnictwa	Okr. Rzym. W. Ś.	73	40
284.	Małe Czyste	200	x: 96705 y: 59943	Ślady Osadnictwa	Ha. – Lt.	74	41
285.	Małe Czyste	1250/4	x: 96773 y: 60002	Osada	W. Ś.	75	42
286.	Małe Czyste	242	x: 96677 y: 60084	Ślady Osadnictwa	Kult. Łuż.	76	43
287.	Małe Czyste	115	x: 96960 y: 59971	Ślady Osadnictwa	Kult. Łuż.	77	44
288.	Małe Czyste	64/2	x: 96962 y: 59882	Ślady Osadnictwa	Okr. Rzym.	78	45
289.	Małe Czyste		x: 96749 y: 60096	Grodz.?	W.Ś. – P.Ś.?	42	112
290.	Małe Czyste			Znalezisko łużne	Neolit		113
291.	Małe Czyste			Znalezisko łużne	?		114
292.	Małe Czyste			Znalezisko łużne	?		115
293.	Małe Czyste			Cmentarz.	Pom.		116
294.	Małe Czyste			Cmentarz.	Łuż.		117
295.	Małe Czyste			Znalezisko łużne	Neolit		118
296.	Małe Czyste		x: 96701 y: 60124	Ślady Osadnictwa	?	1	24
297.	Małe Czyste		x: 96671 y: 60107	Osada	P.Ś.	2	26
298.	Małe Czyste		x: 96921 y: 60124	obozowisko	SCHN	3	45
299.	Małe Czyste		x: 96891 y: 60139	Ślady Osadnictwa	KAK	4	46
300.	Małe Czyste		x: 96877 y: 60120	osada	Ha. – Lt.	5	47
301.	Małe Czyste		x: 96865 y: 60108	Osada	Ha. – Lt.	6	48
302.	Małe Czyste		x: 96865 y: 60137	Osada	Ha. – Lt.; KAK Wcz. Ep. Br.;	7	49
303.	Małe Czyste		x: 96837 y: 60116	Obozowisko	Neolit	8	50
304.	Małe Czyste		x: 96825 y: 60121	Obozowisko	SCHN	9	51
305.	Małe Czyste		x: 96826 y: 60106	Ślady Osadnictwa	KPL?; SCHN	10	52
306.	Małe Czyste		x: 96806 y: 60104	Osada	Ha. – Lt.; KAK?	11	53
307.	Małe Czyste		x: 96796 y: 60128	Osada obozowisko	SCHN; P.Ś.	12	54
308.	Małe Czyste		x: 96786 y: 60104	Ślady Osadnictwa	Neolit; Wcz. Ep. Br.; Okr. Rzym.	13	55

309.	Małe Czyste		x: 96762 y: 60123	Osada	KAK; Okr. Rzym.; P.Ś.	14	56
310.	Małe Czyste		x: 96750 y: 60140	Osada	Okr. Rzym.; Neolit; KPL; KAK	15	57
311.	Małe Czyste		x: 96889 y: 60159	Ślady Osadnictwa	Okr. Rzym.; P. Ś.	16	164
312.	Małe Czyste		x: 96695 y: 60175	Obozowisko	KCWR?; W.Ś. – XI – XIII w.	17	179
313.	Małe Czyste		x: 96699 y: 60155	Ślady Osadnictwa	W.Ś.; KPL.	18	180
314.	Małe Czyste		x: 96702 y: 60147	Osada	Okr. Rzym.	19	181
315.	Małe Czyste		x: 96713 y: 60144	Osada	Okr. Rzym. W.Ś.; Ha. – Lt	20	182
316.	Małe Czyste		x: 96857 y: 60169	Osada	Ha. – Lt.; KPL; KAK	21	183
317.	Małe Czyste		x: 96834 y: 60167	Osada	KAK ; KPL; Okr. Rzym.	22	190
318.	Małe Czyste		x: 96848 y: 60152	Ślady Osadnictwa	KPL.; KAK, Pomor.	23	191
319.	Małe Czyste		x: 96781 y: 60203	Ślady Osadnictwa	Neolit	24	237
320.	Małe Czyste		x: 96771 y: 60223	Ślady Osadnictwa	Neolit	25	238
321.	Małe Czyste		x: 96756 y: 60207	Osada	Neolit; Ha. – Lt.	26	239
322.	Małe Czyste		x: 96740 y: 60210	Osada	KPL.; Okr. Rzym.	27	240
323.	Małe Czyste		x: 96730 y: 60227	Ślady Osadnictwa	?	28	241
324.	Małe Czyste		x: 96749 y: 60249	Obozowisko	Neolit; Ha. – Lt.?	29	242
325.	Małe Czyste		x: 96744 y: 60264	Ślady Osadnictwa	Neolit; Ha. – Lt.	30	243
326.	Małe Czyste		x: 96716 y: 60161	Osada	W.Ś.; Okr. Rzym.	31	263

Nr obszaru AZP 34-43

Lp.	Miejscowość	Nr działki	Współrzędne	Rodzaj stanowiska/ rodzaj zabytku	Chronologia	Nr stanowiska w miejscowości	Nr stanowiska w obszarze
327.	Cepno		x: 96972 y: 60452	Osada	Okr. Rzym.	1	95
328.	Cepno		x: 96961 y: 60460	Obozowisko	KCWR	2	96
329.	Cepno		x: 96949	Osada	KPL; Okr.	3	97

			y: 60482		Rzym; W.Ś.		
330.	Cepno		x: 96971 y: 60364	Ślady Osadnictwa	?	4	107
331.	Cepno		x: 96952 y: 60446	Obozowisko	KPL?; W.Ś.	5	108
332.	Cepno		x: 96930 y: 60450	Osada	W.Ś.; KPL, Okr. Rzym.	6	109
333.	Cepno		x: 96990 y: 60463	Osada	Neolit; Okr. Rzym.	7	110
334.	Cepno		x: 96912 y: 60442	Osada	W.Ś.	8	113
335.	Cepno		x: 96957 y: 60275	Osada	Okr. Rzym.	9	114
336.	Cepno		x: 96947 y: 60277	Ślady Osadnictwa	Neolit	10	115
337.	Cepno		x: 96929 y: 60291	Obozowisko	KPL	11	116
338.	Cepno		x: 96914 y: 60251	Obozowisko	KL	12	117
339.	Cepno		x: 96936 y: 60239	Obozowisko	KL	13	118
340.	Cepno		x: 96933 y: 60258	Ślady osadnictwa	Neolit	14	119
341.	Cepno		x: 96920 y: 60372	Osada	Ha - Lt	15	132
342.	Cepno		x: 96990 y: 60202	Osada	W.Ś.; Neolit	16	151
343.	Cepno		x: 96960 y: 60194	Osada	W.Ś.; P.Ś.	17	152
344.	Cepno		x: 96987 y: 60170	Ślady osadnictwa	?	18	153
345.	Cepno		x: 96980 y: 60134	Osada	KPL; Ha – Lt; W.Ś.	19	154
346.	Cepno		x: 96952 y: 60186	Ślady osadnictwa	Neolit, P. Ś.	20	155
347.	Cepno		x: 96945 y: 60201	Osada	KPL; Okr. Rzym.	21	156
348.	Cepno		x: 96930 y: 60196	Osada	Ha – Lt ?; KPL;	22	157
349.	Cepno		x: 96934 y: 60211	Osada	W.Ś.; KPL; Ha – Lt ?;	23	158
350.	Cepno		x: 96971 y: 60222	Osada	W.Ś.	24	159
351.	Cepno		x: 96916 y: 60215	Osada	KPL; KCSZ; Neolit; P.Ś.	25	160
352.	Cepno		x: 96913 y: 60199	Ślady Osadnictwa	KPL; W.Ś.; P. Ś.	26	161
353.	Cepno		x: 96884 y: 60183	Osada	SCHN; Ha – Lt; P. Ś.	27	163
354.	Cepno		x: 96921 y: 60150	Osada	Ha – Lt.	28	165

355.	Wichorze			Cmentarz	Pomorska	1	4
356.	Wichorze		x: 96811 y: 60344	Ślady Osadnictwa	W.Ś.	12	120
357.	Wichorze		x: 96807 y: 60387	Osada	KPL, KAK; Ha. – Lt.	2	121
358.	Wichorze		x: 96785 y: 60381	Osada	KPL, KAK; Ha. – Lt.	3	122
359.	Wichorze		x: 96763 y: 60417	Osada	KCWR; KAK; Pomorska	4	123
360.	Wichorze		x: 96797 y: 60414	Osada	KCW, KAK; Ha. – Lt.	5	128
361.	Wichorze		x: 96838 y: 60408	Ślady Osadnictwa	KPL; Ha. – Lt.	6	129
362.	Wichorze		x: 96819 y: 60418	Osada	Neolit; Ha. – Lt.	7	130
363.	Wichorze		x: 96860 y: 60393	Ślady Osadnictwa	Neolit; Wcz. Ep. Br.; Ha. – Lt.	8	131
364.	Wichorze		x: 96877 y: 60448	Osada	Okr. Rzym.	9	133
365.	Wichorze		x: 96746 y: 60407	Ślady Osadnictwa	Wcz. Ep. Brąz.; KAK; KCWR	10	136
366.	Wichorze		x: 96765 y: 60395	Ślady Osadnictwa	?; P. Ś.	11	137
367.	Wichorze		x: 96895 y: 60204	Obozowisko	Wcz. Ep. Brąz.; KAK; Ha. – Lt.	13	162
368.	Wichorze		x: 96852 y: 60205	Osada	P. Ś.; KPL	14	184
369.	Wichorze		x: 96874 y: 60202	Osada	P.Ś.	15	185
370.	Wichorze		x: 96890 y: 60220	Ślady Osadnictwa	KPL	16	186
371.	Wichorze		x: 96862 y: 60231	Ślady Osadnictwa	?	17	187
372.	Wichorze		x: 96883 y: 60233	Ślady Osadnictwa	KAK; ?	18	188
373.	Wichorze		x: 96827 y: 60225	Ślady Osadnictwa	P.Ś.; W.Ś.; Neolit	19	189
374.	Wichorze		x: 96808 y: 60242	Ślady Osadnictwa	SCHN	20	192
375.	Wichorze		x: 96806 y: 60249	Obozowisko	Ha – Lt.; KAK	21	193
376.	Wichorze		x: 96790 y: 60313	Osada	P.Ś.; W.Ś.	22	194
377.	Wichorze		x: 96783 y: 60326	Osada	W.Ś.	23	195
378.	Wichorze		x: 96779 y: 60284	Osada / Obozowisko	Okr. Rzym.; KL; KCWR; KPL	24	216

379.	Wichorze		x: 96770 y: 60267	Osada	Ha. – Lt.	25	217
380.	Wichorze		x: 96783 y: 60249	Osada	Ha. – Lt.; KPL;	26	218

Tabela opracowana na podstawie kart AZP prowadzonych przez Kujawsko – Pomorskiego Wojewódzkiego konserwatora zabytków w Toruniu.

Informacja na temat skrótów zastosowanych w tabeli:

KCWR – Kultura Ceramiki Wstęgowej Rytej,
KPL – Kultura Pucharów Lejkowatych,
KAK – Kultura Amfor Kulistych,
SCHN – schyłkowy neolit,
Wcz. Ep. Br. – Wczesna Epoka Brązu,
Ha – Lt – Halsztat – Laten,
Wsch. Pom - Kultura Wschodnio - Pomorska
Kult. Łuż. – kultury z kręgu tzw. Łużyckiego,
Okr. Rzym. – okres rzymski,
W. Ś. – wczesne średniowiecze,
P. Ś. – późne średniowiecze.

Godło mapy dla poszczególnych miejscowości i/ lub pozycji z wykazu:

Lp.	Nazwa miejscowości	Godło mapy	Nr pozycji z wykazu
1.	Cepno	345.341	Wszystkie w miejscowości
2.	Gorzuchowo	345.324	201, 202, 203, 207,
		345.322	204, 205,
3.	Grubno	345.314	Wszystkie w miejscowości
4.	Kłęczkowo	345.322	Wszystkie w miejscowości
5.	Kobyły	345.323	Wszystkie w miejscowości
6.	Małe Czyste	345.314	33, 38,
		345.341	244 – 269, 277 – 281, 285, 286, 289, 296 – 326,
		345.332	270 – 276, 282 – 284, 287, 288,
7.	Obory	345.323	88, 89, 90, 158, 159, 160, 165,
		345.324	211, 214 – 219, 223, 224, 229 – 240,
8.	Paparzyn	345.322	10 – 12, 212, 213,
		345.321	81, 82,
		345.323	83 – 87,
9.	Pilewice	345.324	206,
		345.322	241 – 243,
10.	Robakowo	345.322	7 – 9, 16 – 19, 222,
		345.324	208 – 210, 220, 221, 225 – 228,
11.	Rybieńec	345.323	Wszystkie w miejscowości
12.	Sarnowo	345.322	Wszystkie w miejscowości
13.	Stołno	345.314	34, 35,
		345.323	Pozostałe w miejscowości
14.	Trzebiełuch	345.322	Wszystkie w miejscowości
15.	Wabcz	345.323	Wszystkie w miejscowości
16.	Wichorze	345.341	Wszystkie w miejscowości

Załącznik nr 5
Do Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami dla Gminy Stolno

ZABYTKOWE CMENTARZE Z TERENU GMINY STOLNO
(stan na styczeń 2022 r.)

L.p	Miejscowość	Rodzaj cmentarza	Wyposażenie architektoniczne	Chronologia	Nr działki
1.	Gorzuchowo	Miejsce Pamięci Narodowej	Pomnik pamięci	1 poł. XX w. - 1939 r.	84/3
2.		Miejsce Pamięci Narodowej		1 poł. XX w. - 1940 r.	37/6
3.	Małe Czyste	Ewangelicki		2 poł. XIX w.	389
4.	Obory	Ewangelicki	Krzyż cmentarny – przewrócony; Brama wejściowa – relikt	1 ćw. XX w.	23
5.	Paparzyn	Miejsce Pamięci Narodowej	Pomnik pamięci	2 poł. XX w. 1964 r.	82
6.		Rodowy Ewangelicki	Grobowiec	4 ćw. XIX w.	3150/1
7.	Sarnowo	Przykościelny, katolicki	Kościół, kostnica, brama wejściowa	Ok. XIX w.	44,45
8.	Stolno	Rodowy Ewangelicki		4 ćw. XIX w.	146/1
9.	Trzebiełuch	Ewangelicki		1 ćw. XX w.	19
10.	Wabcz	Parafialny, katolicki	Kapliczka, brama wejściowa	4 ćw. XIX w.	20/1
11.		Przykościelny, katolicki	Mur ogrodzeniowy, brama wejściowa, kościół, pomnik pamięci, grotta	1 poł. XIX w.	36
12.	Wichorze	Rodowy Ewangelicki	Mur ogrodzeniowy, brama wejściowa	2 ćw. XIX w.	106
13.		Ewangelicki		1 ćw. XX w.	10/2
14.	Wielkie Czyste	Parafialny, katolicki	Kostnica, brama wejściowa	1 ćw. XX w.	589
15.		Choleryczny	Kapliczka	4 ćw. XIX w.	591
16.		Przykościelny, katolicki	Kościół, mur ogrodzeniowy, brama wejściowa	Ok. XIV w.	551

Źródło:

Archiwum Kujawsko – Pomorskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Toruniu.

Załącznik nr 6
Do Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami dla Gminy Stolno

WYKAZ ZABYTKOWYCH PARKÓW Z TERENU GMINY STOLNO
(stan na styczeń 2022 r.)

Lp.	Nazwa miejscowości	Powierzchnia w hektarach	Czas powstania	Nr rejestru zabytków (jeżeli dotyczy)	Uwagi
1.	Gorzuchowo	1,00	poł. XIX w.	A/293	
2.	Grubno	11,50	XIX w.	A/139/1	Wchodzi w skład założenia dworsko - parkowego
3.	Kłęczkowo	2,45	XIX w.	A/294	
4.	Kobyły	2,30	XIX w.	A/295	
5.	Łyniec	2,55	XIX w.	A/296	
6.	Obory	2,65	XIX w.		
7.	Paparzyn	4,90	XIX w.		
8.	Pilewice	2,50	XIX w.		
9.	Robakowo	7,00	XIX w.		
10.	Rybieniec	4,00	1poł. XIX w.		
11.	Stolno	1,80	XIX w.		
12.	Trzebiełuch	1,00	XIX w.		
13.	Wabcz	2,50	XIX w.	A/141	
14.	Wichorze	6,80	XIX w.	A/69/2	Wchodzi w skład założenia dworsko - parkowego
15.	Zalesie	ok. 1,00	XIX w.		

Źródło:

Kujawsko – Pomorski Wojewódzki Konserwator Zabytków w Toruniu.

Uwaga!

- Parki, dla których brak nr rejestru zabytków umieszczone są w Gminnej Ewidencji Zabytków Gminy Stolno,

Uzasadnienie

Obowiązek sporządzenia gminnego programu opieki nad zabytkami wynika z art. 87 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Dokument ten ma na celu uporządkowanie zagadnień z dziedziny ochrony zabytków na terenie gminy oraz wytycza kierunki działań jakie należy podjąć w celu ochrony dziedzictwa kulturowego w okresie najbliższych 4 lat, tj. do roku 2025. Dotychczasowy program opieki obejmował lata 2018 - 2021, obecny został uzupełniony o nowe cele i działania jakie gmina przewiduje osiągnąć w kolejnym horyzoncie czasowym. Ponadto wskazano dokumenty oraz ich projekty z zakresu ochrony zabytków na szczeblu krajowym, wojewódzkim, powiatowym oraz potencjalne nowe źródła finansowania ochrony zabytków. Program został pozytywnie zaopiniowany przez Kujawsko - Pomorskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, a po zatwierdzeniu przez Radę Gminy zostanie opublikowany w Dzienniku Urzędowym Województwa Kujawsko - Pomorskiego.